

FÖRROCHNU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR NR 2 1980 PRIS 15 KR

Blora – novell av den
indonesiske författaren
Pramudya Ananta Tur

Porträtt av Albert Viksten

Thomas W. Nason – en
amerikansk grafiker

FÖRROCHNU

Tidskrift för en folkets kultur

Gatuadress: Hornsgatan 170, 2 tr.

Postadress: 117 28 Stockholm.

Telefon: 08-84 73 14

Mottagning: måndagar 18-20.00

Postgiro: 35 60 72-9

Bankgiro: 324-1262

Prenumeration: 55:-/4 nr

Stödprenumeration: 100:-/4 nr

Medlemskap: 250:-

Förr och Nu ägs av föreningen
med samma namn.

Föreningens paroller är:

- FÖR EN FOLKETS KULTUR
- FÖR EN FOLKETS HISTORIA
- FÖRSVAR FÖR YTTRANDE-
OCH TRYCKFRIHET
- ANTIIMPERIALISM

Styrelse:

Gun Kessle, ordförande

Ulla-Britt Antman, ansvarig utgivare

Kerstin Nordfors, kassör

Kent Begler

Christina Ericsson

Jan-Olof Erlandsson

Annelie Jordahl

Siwe Raadik

Margareta Zetterström

Håkan Ågren

Innehåll

Gun Kessle. Ledare. Förr och Nui åttiotalet

Sonja Berg Pleijel. Pramudya Ananta Tur

Pramudya Ananta Tur. Blora

Sonja Berg Pleijel. En kort språkhistoria

Aleksandr Pusjkin. Kirdzjali

Håkan Ågren. Albert Viksten – författaren och människan

Sven Viksten. Agitatoren som blev författare

Karl Rune Nordkvist. Albert från Färila

Gun Kessle. En amerikansk realist.

Kaj Svensson. Finlands självständighet – vad är den värd?

Annelie Jordahl. Dea Trier Mørch – en populär bokkonstnär

Bokanmälningar

4
5
7
18
21
26
28
34
36
48
52
60

Omslag: *Grindstolpe med stång. Träsnitt av den amerikanske konstnären Thomas W. Nason, 1934. Konstnären presenteras närmare på sid. 36.*

Baksidan: *Förlig vind. Träsnitt av Thomas W. Nason, 1938.*

Förr och Nu i åttioalet

År 1974 gav vi ut första numret av *Förr och nu*. Våra paroller visade var vi stod. Ledarartikeln i detta första nummer hade titeln: *Kunskap är makt*. Det gav inriktningen på vårt arbete.

Under de år som gått har det visat sig hur riktigt det var av oss att redan från början ta ställning. Nu är det många krafter som sluter upp kring dessa grundtankar. Konsterandets krav på kunskap är ett demokratiskt och folkligt krav har blivit en problersten med vilken falsk och äkta folklighet kan skiljas åt.

Nu när vi hållit på såpass länge kan man också se hur vi lyckats genomföra vår målsättning. Vi började utan kapital eller stöd av materiellt slag. Våra resurser har varit små och ramarna trånga. Men vi har gått steg för steg och jag tror vi kan konstatera att inom ramen för våra möjligheter har vi gett ett mycket stort bidrag till utvecklingen av ett folkligt och demokratiskt kulturarbete.

Vi kan vara stolta över vår recensionsavdelning. Den är omfattande och översiktlig. Ett urval som tjänar läsaren. Vi skall nu utvidga den till att täcka relevant litteratur på de övriga nordiska språken. För att genomföra detta behöver vi fler personer som är villiga att arbeta med att skriva bokanmälningar.

Också våra konstnärspresentationer kan vi vara stolta över. Vi har lyckats undvika det moderiktiga. Vi har lyft fram väsentliga svenska och utländska konstnärskap och därmed också bidragit till att visa bredden på det kulturarv vi övertar. Flera av de utländska konstnärer vi presenterat har aldrig presenterats i Sverige och skulle heller aldrig få plats på kottentystyrda och modebetonade kultursidor sådana som t ex Dagens Nyheter. Det återstår för oss att utvidga denna konstredovisning till att omfatta även Tredje världen. Det är nödvändigt för oss att kontinuerligt börja följa utställningar och konsteinemang på samma sätt som vi följer bokutgivning. Formerna för sådana konstströnder har vi ännu inte funnit.

Parollen *Förr en folkets historia* har vi sökt täcka dels genom vad som allmänt kan kallas

historiska artiklar och dels genom att medvetet börja ta upp vetenskapshistoria och teknikhistoria. Tekniken i människans tjänst. Detta måste vi vidareutveckla. Just därför att sammanma dunkla krafter som angriper kunskapen också angriper tekniken. Vi måste ge mer material om såväl den första stora industriella revolutionen som om den nu pågående. Kunskap är makt och det gäller att kunna hitta rätt! Från Tredje världen har vi gett en del material. Vi har försökt ge ett material som inte ser problemen utifrån uppifrån som t ex *Kommentar*. Vi skall ge mer plats för skönlitteratur och rapportering från Tredje världen på dess egna villkor. Vi är ju antiimperialister och inte en intellektuell täckmantel för rysk imperialism!

Frågan om de små ländernas självständighet har blivit alltmer akut inför det storkrig som tycks hota oss. Där måste vi ge mer bakgrundsmaterial som kan ge kunskap. Det är ju genom medvetenhet som vi kan handla så att kriget kan fördröjas och uppskjutas. Det innebär också att sådana fredsrörelser som egentligen innebär uppgivelse och anpassning och vad som under förra kriget kallades "danska förhållanden" noga synas i sömmarna. Vi arbetar ju för att säkra vår självständighet... inte för att vi skall kunna bli okuperade i frid!

Om vi skall kunna genomföra allt detta måste *Förr och nu* under de närmaste åren utvecklas och utvidgas. Det kommer inte att gå i en handvändning. Vi kommer att fortsätta att utveckla tidningen steg för steg. Vår första uppgift är att se till att utgivningen blir helt regelbunden. Därefter finns olika möjliga steg: kanske fler sidor och fast rygg, kanske fler nummer per år. För första gången i vår historia har vi nu fått en ordentlig egen lokal där vi kan mötas och dit medlemmar och läsare kan komma. Det ger möjligheter till utåtriktat arbete och till att många fler deltar i tidsningsarbetet på olika sätt.

Tillsammans skall vi göra *Förr och nu* till åttioalets grundläggande folkliga kulturtidskrift! Kunskap är makt!

Gun Kessle

Pramudya Ananta Tur.

Pramudya Ananta Tur

av Sonja Berg Pleijel

■ Vi har glädjen att för våra läsare kunna presentera Pramudya Ananta Tur, en av Indonesiens allra främsta nutida författare, med novellen *Blora*. Han är den förste i en serie presentationer i Förr och Nu av författare från länder i tredje världen.

Det mest kända av denne författares penna har tillkommit under långa fängelsevistelser, först i holländska fångelser, sedan i indonesiska. Först nyligen släpptes Pramudya Ananta Tur, efter att ha varit politisk fånge i det nya Indonesien i nära femton år.

Pramudya Ananta Tur (före den relativt nyligen införda nystavningen stavat *Toer* – i sitt hemland kallas han dock oftast Pramudya) föddes 1925 i den lilla staden Blora nära mellersta Javas nordkust. Det var en ofruktbar, karg trakt, präglad av nöd och fattigdom, som för övrigt också Pramudyas familj hade en kännbar personlig erfarenhet av. Denna trakt

skulle i sinom tid bli den yttre ramen för de flesta av Pramudyas romaner och noveller.

Fadern var folkskollärare. Efter faderns död fick Pramudya försörja sina åtta syskon. Också den av honom högt älskade modern hade då gått bort. Dessförinnan hade han själv efter avslutad skolgång gått igenom en kurs i radioteknik i staden Surabaya.

Under den japanska ockupationen 1942-45 fick Pramudya en syssla inom den japanska pressapparaten och samtidigt följde han kurser i olika läroämnen i Jakarta, där han också kom i kontakt med flera av de unga nationalistledarna och på allvar började intressera sig för litteratur. Efter en konflikt med sina japanska överordnade lämnade han Jakarta och återvände till sina hemtrakter.

Under revolutionsåren efter krigsslutet 1945, då holländarna försökte återta makten och de indonesiska lägren var splittrade i varandra inbördes bekämpande falanger (armé och militärpolis, kommunister och religionsfanatiker och allsköns gerillatrupper av olika ideologiska slag), enrollerade Pramudya sig i den reguljära indonesiska armén. 1947 råkade han i holländsk fångenskap och deporterades till den lilla ön Edam utanför Jakartas kust. Därför frigavs han först vid suveränitetsoverlåtelsen 1949, då republiken Indonesien fick sitt officiella erkännande.

Det var under den holländska fångenskapen Pramudya började skriva, en ström av noveller och romaner. Efter frigivningen fortsatte han med sina litterära aktiviteter, fick ett indonesiskt litterärt pris och för 1953 på inbjudan av en holländsk stiftelse för kulturellt samarbete till Holland, där hans (från fängelset utsmugglade) första novell "Blora" då hade översatts från bahasa indonesia och publicerats i en litterär tidskrift. Pramudya trivdes inte i Holland. Kontrasten mellan denna västerländska välfärdsstat och förhållandena i hans eget av holländarna exploaterade och nu totalt utblottade land berörde honom illa.

År 1956 for han på inbjudan av den nya kinesiska regeringen till Peking och föll där i beundran över allt vad det nya Kina hade åstadkommit ekonomiskt och socialt. När han kom hem publicerade han en bok om sina kinesiska erfarenheter och sin övertygelse om

det socialistiska systemet som en väg ut ur Indonesiens samhällsproblem. Han kom aldrig att tillhöra det indonesiska kommunistpartiet, men han blev en alltmär övertygad marxist, och under den mer eller mindre vänsterorienterade Sukarno-regimen vann han även gehör genom sina böcker och sina föredrag.

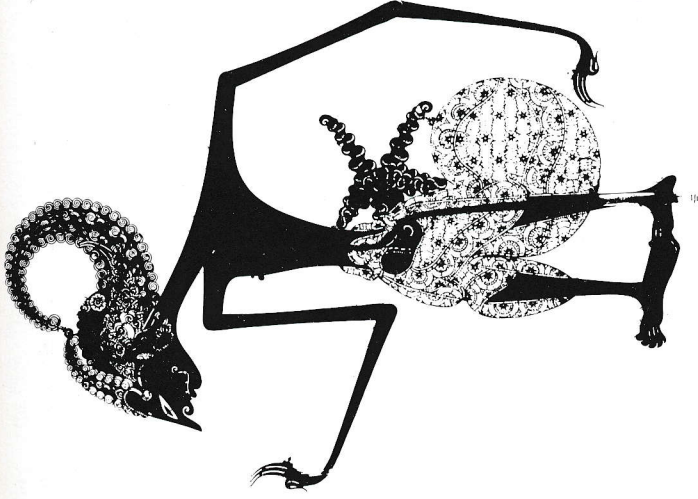
Så kom den beryktade statskupp 1965, då den blodiga kommunistföljelse tog vid som kostade hundratusentals människors livet. Till sammans med otaliga kommunister, kommunist sympatisörer eller förmenta dylika arresterades Pramudya och dömdes utan rannsaking och laga dom till livstids fängelse. Efter några år hamnade han på den moluckiska ön Buru, deportationsort för politiska fångar. Från denna deportationsö, där Pramudya officiellt var helt förbjuden att skriva (han kringgick sedermera detta förbud), frigavs han i december 1979.

Pramudya Ananta Turs produktion omfattar ett totalt romaner, otaliga noveller samt en del icke-skönlitterära alster. Dessutom har han översatt ett flertal internationellt kända utländska författare.

Enligt västerländsk måttstock har Pramudyas skönlitterära verk kanske vissa svagheter i fråga om form, intrigbyggnad, psykologisk gestaltning och språklig struktur, men i sin okonstlade socialrealism är han en suggestiv skildrare av sin tids stormiga händelser, av det indonesiska folkets frihets- och identitetskamp, och kanske allra mest av den anonyma lilla människans lidanden som ett offer i kläm mellan konträra krafter och skeenden. Om allt detta berättar den starkt självbiografiskt förankrade novellen "Blora", som utspelas i en av holländarna återerövrade del av inbördeskrigets Java omkring 1948.

Ett flertal av Pramudyas verk har översatts, främst till holländska och engelska.

Waygdocka från Indonesien. Den föreställer gudomen Arjuna, en taper riddare ur den hinduisk-javanesiska hjältesagan Mahabharata. Sagan är aktuell än idag i den javanesiska skuggspelsteatern.

Blora

av Pramudya Ananta Tur

Översättning från holländska av Sonja Berg Pleijel.

Saudara! Du vet väl vad varje fånge ständigt bär i tankarna? Naturligtvis vet du det. Han vill ut, vara fri igen, återse vänner och syskon och alla andra människor. Kanske ordet "ut" inte säger dig någonting. Men vilken sugande tränad väcker det inte hos en krigsfånge och utsläppt krigsfånge! Det har samma magiska klang som vår folksång.

Idag känner jag fröjd i hjärtat. Och varför skulle jag inte det? Vaktsovdarna kommer springande in i lägret. De ber att få tala med lägerföreståndaren. Den lilla uppståndelsen gäller min lycka. Hör bara, saudara!

Föreståndaren kommer ut från kontoret och ropar mitt namn: "Pram!" Jag ropar tillbaka och han säger: "Du får mucka! Lämnna in grejorna som hör hit!" Ur min mun kommer ett hest skri som från en kråka som har träffats av en sten: "Okay! Okay!"

Jag rusar tillbaka till min cell och plockar ihop mina sängkläder, matdon och privata till-

hörigheter. En hel skock av mina olycks-kamrater tränger sig in i min cell och vill byta till sig kläder. Men det finns också några som med sorgsen min blir stående i dörröppningen. Somliga är glada för min skull och andra beklagar sig själva. Jag känner mig gripen. Naturligtvis finns det ögonblick då en människa känner så, hur stenhård hon än har blivit. Inte minst erfår jag den känslan när jag går till kontoret och de andra krigsfångarna höjer sina knutna nävar och ropar dämpat: "Merdeka! Merdeka!" och "Glöm inte fängelset! Glöm inte vår kamp!" Så ljuder det skärande rop som jag aldrig kommer att glömma: "Smörj du bara kråset med ost, bung! Och med burkmjölk som gör en blind!" Sådant kan man inte svara på.

Jag böjer ner huvudet och vågar inte se mina kamrater, de som måste stanna kvar, i ögonen.

Den första järndörren öppnas. Jag går ige-

tioner var de än förekommer – och så gerillasoldaternas aktioner som också är likadana överallt. Bådadera en lika stor fasa! Och det är fortfarande krig. Det är nu en gång så, att människor ibland får nog av lugn och ordning och vill slåss. När striden väl en gång har brutit ut får de snart nog av den och långtar efter lugn och ordning. Det är precis som med en älskarinna som jämt och samt bara tjuatar om pengar, henne får man också nog av. Men när hon är borta, då längtar man åter efter att ha henne bredvid sig. Det kanske nu en gång är människans natur, och så är det med allting.

Blora! Blora! Har du varit i Blora någon gång? Staden som är känd för sin fattigdom. Jag ska strax berätta för dig om den. Nu syns redan Kendangbergens klippformationer. En vild, ödslig bergskedja påminnande om liket av en jätte som redan börjar anta en gulaktig färg. Och så stanken! En stank som gör livet outhärligt för de människor som bor där. Fattigdomens stank! Den är redan en sorts tradition här, människor som måste leva i fattigdom. Här räknas de som kan köpa sig en bit kött en gång i veckan inte längre till de fattiga, utan till "herrarna". Med undantag för slakteren.

Blora, saudara! Nu först börjar min egentliga berättelse. Det första jag ser är att stationen ligger i ruiner. Det måste Amirs trupper ha gjort då de anfölls av T.N.I. Framför stationen stod förr en rad kinesiska hus. De har jämnats med marken, är sönderskjutna av amerikanska granater. Mig kan det kvitta vem som har gjort det.

Alla tågpassagerarna kliver ut i en rad. Också jag. Utanför stationen står Itah. Du vet inte vem Itah är, saudara. Hon var den vackraste flickan i min kampong, min by, och också den mest högfärdiga. Och vet du varför hon var så högfärdig? Jo, därför att hon var så vacker. Och därför gav hon mig korgen. Hon skrev mig visserligen tillbaka, ett brev fyllt med goda råd. Goda råd och ingenting mer! Det var som en dolkstöt i hjärtat. Men nu är hon inte längre forna tiders skönhet, hon ser härjad ut och har blivit slapp i hullet. Hennes ansikte är dolt av ett tjockt lager med puder, och hennes läppar har tuppkammens bjärt rö-

Jatinegara, så mycket jag nånsin orkar. Den läckerheten betalar jag med mina shorts. Min andra dröm har gått i uppfyllelse. Sedan går jag till en guldsmed och säljer min vigselring. Det kan inte hjälpas. När ens fartyg råkar ut för en hård storm får man inte ta vid sig om stora masten måste kapas. Sedan säljer jag böckerna som betyder så mycket för mig. Därefter går jag till järnvägsstationen, köper en biljett och hoppar på tåget, far iväg, till min hemstad: Blora!

Jag förstår inte själv varför resan går så fort denna gång. Det som jag minns av den är havet. Havet, saudara! Det är så länge sedan jag såg havet, och plötsligt sträcker det ut sig rakt framför mig. Bara två minuter till, sedan kommer skogen och på nytt ser jag havet med silverskimrande praus på sitt blåa vattenfält! Det varar bara fem minuter. Nu ringlar sig tåget inåt land. Staden Semarang!

I den här staden fick jag en gång stå i kö i två dagar och två nätter för att få en tågbiljett. Men nu förekommer inte sådant mer. Japan är dödsdömt och japanerna blir hängda överallt. De har förlorat kriget.

Många platser utmed järnvägen är helt nerbrända, många byar övergivna och många broar sprängda i luften. Ibland måste vi byta tåg och fortsätta över en provisorisk bro lagd över en rad båtar. Jag begriper allt mindre varför resan går så fort. Blora, om en liten stund ska vi vara där. Förr hörde jag bara ljudet av det stänkande loket och hjuldundret över rälsen och nu går allting så tyst och fort.

Blora! Hur kär är mig inte det namnets klang! Så skulle du också känna det, saudara, om du inte på många år hade satt foten på den mark som sett dig födas. Den mark där dina föräldrar och syskon bor och alla du håller av. Men den känslan har lika litet som detta land den eviga ron, saudara. Djupt i mitt undermedvetna börjar oron gnaga. Det är mycket möjligt att hela mina familj är död. Mordad av Musos kommunister eller T.N.I. eller av holländarna. Mig kan det kvitta vem som har gjort det, men tanken att det kan ha hänt gör mig ångestfylld. Det är också något annat jag är rädd för: rensningsaktionerna, som är lika farsäckande som alla så kallade rensningsak-

nom den. Efter mig läses den igen. Bakom det två meter höga gallerstaketet följer mina vänner mig med sorgsna ögon. Jag lämnar in de prylar som hör till fångelse. Allt jag har på mig undersöks. Vad skulle de väl kunna ta ifrån mig? Jag äger bara kläderna jag har på kroppen, ett par plagg till och några böcker. Jag får mitt permitteringsbevis, som längst ner är försett med stämpeln "de facto krigsfångsläger". Nu gör jag nästan en tabbe igen. Jag håller på att brista i skratt när jag läser det där "de facto". En sträng blick får mig att svälja mitt skratt. En sista gång ser jag på mina vänner som står med näsan tryckt mot gallret, sedan går jag genom järndörr nummer två. Mina kamrater bakom gallret står fortfarande med näven i höjden. Deras vemodiga ögon blänker och de ropar "Merdeka! Merdeka!" efter mig. Jag kommer till den tredje dörren. Ännu en gång vänder jag mig om, och så har kamraterna försvunnit ur mitt blickfält. På min rygg hänger en segeldukssäck, som jag har gjort i lägret. Materialet "organiserade" jag ut ur den militära verkstaden, där de satte mig att jobba. I säcken finns en skjorta och ett par shorts samt en bok av Steinbeck, en av Westrate, en av Saint-Exupéry och en av Tagore. Och så en fransk språklära som jag inte har hunnit läsa i. Det är hela min rikedom. Så faller den tredje dörren igen efter mig.

Ännu en gång vänder jag mig om. Åh, där står den trygga lådan där jag har suttit inburad i nästan två år. Nej, saudara, jag vågar inte se på den mer. Långsamt går jag vidare. Och med ens känner jag mig förtvivlad. Förr trodde jag att det var när man inte fick det man ville ha som man erfor den känslan. Men den här gången är jag förtvivlad just för att jag har fått det jag har längtat efter. Livet är fyllt av paradoxer. Och i mina öron ljuder de ord som mina kamrater alltid skrek när jag blev frisläppt: "Ikväll är han blåst!", och jag känner mig ännu mera förkrossad.

Nu ser jag den fria solen igen och jag ser fria människor gå fritt omkring, allt jag ser är fritt och jag inser med ens tydligt att det man ser är avhängigt av ens sinnesstämning.

Saudara, vet du vad jag gör nu? Jo, allra först går jag och äter en portion saté på torget i

da färg. Hennes hår har blivit tunt, i hennes ögon lyser en feberaktig glans och hennes sätt är utmanande kokett.

"Mas", säger hon mjukt, och jag vänder bort blicken. Du förstår nog varför. Jag är rädd för att hon ska försöka få mig på kroken. Jag svarar inte och går vidare. Hon ropar efter mig, men jag förhåller mig döv och hon ropar på nytt. Jag skynadar på stegen. Säcken på min rygg är tom och de enda pengar jag äger är en halv gulden i Nica-mynt. Plötsligt brister hon ut i ett gällt gapskratt. Med ens isknar jag till. Den synan! Hon skratrar ut mig! Jag stannar och vänder mig om mot henne. En soldat från holländska ockupationsarmén har hunnit slå armarna om henne. Min vrede sjunker undan. Detta är det fria område som har blivit "befriat".

Jag går och sätter mig på en grushög och iakttar den flicka jag fordom dyrkade. Hon slingrar sig med vållustiga rörelser. Soldaten har satt sig ner, han vågar inte hålla sig stående och tar på min forna fastmö varhelst han kommer åt. Saudara, det är inte ljus eller mörker som avgör vad som är sant. Det som händer, det är det som är sant. Och denna gång avslöjas sanningen i fullt dagsljus. Den flicka som jag har älskat står och hänglar med en holländsk soldat.

Jag får en impuls att ta henne med mig, att hjälpa henne återvända till ett bättre liv. Jag reser mig. Långsamt går jag fram mot henne. Under greppet av den där kattögda soldatens händer slingrar hon sig fortfarande hit och dit.

Hon skratrar inte nu. Hennes lystna rörelser har stillnat. Hennes ögon ser hjälplöst på mig. Tårar droppar ur dem. Med all kraft försöker hon lösgöra sig ur hans omfamning.

Jag kommer allt närmare. Jag hyser medömkan för henne. Jag tar tag i hennes hand och försöker slita henne ur soldatens grepp. Min medömkan ger mig en spark i underlivet. Smärtan får mig att fly, fylld av skam. Jag slår vad om att jag kommer att ha ohyggligt ont i flera dagar. Jag sätter mig på samma grushög som förut och ser hur Inah fortfarande sätter sig till motvägn med ögonen riktade mot mig. Ögon som tigger om förståelse, ögon som berättar för mig hur det gick med henne när jag

for iväg. Vilken kvinna säljer sig väl frivilligt? Jag förstär vad de ögonen säger: "Anklaga mig inte för att jag har blivit så här."

Med ens slår soldaten armarna om Inah och lyfter upp henne. Hon försvarar sig förtvivlat. Hon vet vad som väntar henne – ett liv som hon avskyr men nu måste finna sig i. Soldatens

bröst skymms helt av Inahs kropp. Han bär henne till sin jeep. Ännu hörs ett svagt rop: "Mas! Mas!" men så försvinner det, dränks i motorbullret. Och jag sitter med bilden av Inah inom mig, en förstörd och gråtande Inah. Och plötsligt uppstår en fråga hos mig: Vem eller vad bestämmer egentligen över en människas liv? Det är ju tydligt att ingen bestämmer över sitt eget liv. Vem bestämmer över Inahs liv? Jag kan inte besvara frågan, Saudara. Fängelselukten försvagar nu en gång all tankeförmåga. Finn själv på ett svar, min vän.

Jag följer jeepen med ögonen tills den försvinner på bron över floden Lusi. Jag reser mig och går långsamt åt andra hållet. På nytt längtar jag intensivt efter att återse min familj. Militärbilar kör av och an, också oxkarror som jag minns från min barndom. Hus ligger i ruiner med eldhärjade dörrar och fönsterkarmar. Barnen går omkring med uppsvållda malar. Och överallt finns tiggare! Så ser det ut i en trakt som nyss har "befriats". Det är samma sak överallt. En död stad, en stad utan unga män.

Med ens hör jag att någon kallar på mig: "Agus! Agus!" Framför mig står en dvärgliknande liten gumma med färrat ansikte. "Agus", upprepar hon lågt, hon slår armarna om mig med sina tynande krafter och sniftar: "Agus, lever du än? Jag visste nog att du levde!" Åter känner jag mig djupt skadad. Jag blir nästan illamående. Mest av den äckliga lukten som stiger upp från hennes kropp och hennes kläder, som är ännu smutsigare än mina. Hon påminner mig lite om Inah, fast på ett annorlunda sätt. Hon trycker ansiktet mot mitt bröst och jag ser ner på hennes gråa hår. Det är tovtigt och luktar surt. Hon har skabb i nacken och över hennes högra axel syns ett rep i vilket det hänger en halmsäck. Hon är tiggerska, Saudara, och ändå tvekar jag att kalla henne så, ty vi är ju alla tiggare, till kropp

idah och Sri Susanti. Jag är inte fallen för böner. Men denna gång är det något som tvingar mig att be, och jag viskar: "Mor, din son är tillbaka." För min inre skyn ser jag henne åter sitta försjunken i tankar under taksprånget medan vinden for genom hennes tunna hår. Jag var då sjutton år. Jag sa: "Mor, jag skulle så gärna vilja ha en ring." Hon svarade: "Så är det ännu något du vill ha av mig? Jag väntar bara på döden, Muk." Mina syskon och alla andra i släkten har alltid kallat mig Muk, det gjorde också hon. Och en månad senare var hon död. Sedan dess har jag aldrig bett någon om någonting.

Denna gång vill jag inte berätta om soluppgång och solnedgång eller om storm och regn. Det har jag gjort tillräckligt ofta. Nu vill jag berätta om en blomma – jag vet inte ens vad den heter – som det växer några enstaka av på vår kyrkogård. Jag plockade en. Den var ljus blå, en färg som jag älskar. Den blomman lade jag vid gravens huvudände intill pålen. Jag står och ser på den en stund. Och mormor står tiggande vid min sida, hennes hand håller fortfarande tag om min arm.

Så går vi vidare. Var gång vi möter holländska soldater måste jag intala mig själv mod. Om de får reda på att jag är en frisläppt krigsfånge, som ännu inte har fått tillstånd att vistas i det "befriade" området, kommer de säkert och visst att åter fängsla mig. I själva staden är det stilla. Men ju närmare vi kommer byn desto fler barn möter vi. Vi går förbi min barndoms skola, Budi Utomo-skolan. I tio år satt jag där för att klara de sju klasserna. Nu är den inte längre min fars skola. Han överlämnade den åt japanerna. Den heter inte heller Budi Utomo – skola. Andra tider, andra seder.

Mormor håller fortfarande fast min arm och går mycket långsamt. Nu är vi i vår by. Men det bor andra människor här nu. Alla ansikten vi möter ser oroliga och ängsliga ut. Deras ögon är matta men flackar misstänksamt hit och dit, ser ut som tärningar som skakas omkring. Kulor är mycket billiga, Saudara, och ett människoliv är tre gånger så billigt. Ju flera kulor Amerika sänder desto lägre blir priset för ett människoliv. Men jag vill inte låta mig ledas av misstro.

I fjärran ser jag den en gång levande häcken kring vår tomt, den är helt gulvisnad. Taket på vårt hus syns inte alls. Kommunisterna har väl bränt ner huset, tänker jag bara. Min far är antikommunist. Jag frågade honom en gång: "Far, vad skulle du säga om skolorundervisningen i Indonesien anpassades efter ryskt mönster?" Han svarade: "Flytta Indonesien till Ryssland, du, så får du nog svar på din fråga." Och jag teg.

Jag ser att kokospalmen, som alltid har stått utanför köket och i många år var en sådan tillgång för mor i hennes hushåll, är helt kal. En hög bladlös stake. Vägen som jag går på är stenlagd, min barndoms atmosfär är borta. Det finns inga barn som spelar fotboll på vägen med ett klädesplagg och en sten som målpinnar. Allt är tomt och öde. Vägen gör en krok och om man nu fortsätter rakt fram kommer man till buffelstigen som leder ner till floden. Långt bort i kröken ser jag en liten naken pojke komma med en liten gräshoppsfälla i handen. Bakom honom kommer en skock kycklingar. Först nu öppnar mormor munnen igen: "Agus, det är din lillebror."

"Vem då? Tjuk?"

Mormor nickar. Jag ropar på honom. Han stirrar på mig där han står, och så halvspringer han emot mig med haltande steg. Halvvägs hejdar han sig ett ögonblick, så skyndar han sig vidare. Jag springer emot honom och lyfter upp honom. Han är nyss fyllda sju och har inte en tråd på kroppen.

"Varför haltar du, Tjuk?" frågar jag.

Han börjar snifta. Jag kysser honom medan jag går tillbaka med honom. Lugnt svarar han: "Far säger att det är för att jag fick var i såret i foten."

Mormor säger ingenting.

"Mas, syster Kun stoppade varje dag min fot i ett saltvattenbad, ända tills jag kunde gå lite grann igen. Men jag blev halt. Du kan väl göra mej helt bra, mas? Du har väl något med dej som kan göra mej bra?" Han hejdar sina snyftningar.

"När du kom hem förra gången köpte du en get åt mej, mas. Den är borta. Syster Kun säger att en palmmård har ätit upp den. Kan du inte köpa mej en ny, mas?"

Min lillebror börjar gråta igen, han gråter som en gammal gumba. Åter känner jag mig djupt skadad. Han är min lillebror, han har ont i sin fot, som på ena sidan är otäckt svullen. Det är väl inte så underligt att det gör mig bedrövad. För att muntra upp honom säger jag: "Jo då, det är klart att du ska få en ny get!" Han slutar gråta.

"Du har väl någon medicin åt min fot? Dom kallar mej haltpalt, mas. Jag tycker inte om det, men dom kallar mej så. Fast dom slutar nog med det nu när du är här, då vågar dom nog inte, då klår du väl opp dom, mas, precis som du klädde opp bror Lik en gång när han inte ville bada? Men jag vill gärna bada, mas. Du kan väl göra min fot bra, mas?"

"Ja, det kan jag nog. Du, Tjuk, i vilken klass går du nu?"

Min lillebror börjar gråta på nytt. Det drojer en liten stund innan han kan svara. "Jag går inte i skolan mera, mas." Hans gråt tilltar, och han snyftar: "Far säger att jag är en lipsill. Jag är väl ingen lipsill? Inte är jag väl en lipsill, mas?"

"Nej då", säger jag och kysser hans tårväta ansikte.

"Får jag inte följa med dej till Jakarta? I bil, till nöjesfältet? Du tar mej med till Jakarta, det gör du väl, mas?"

"Ja då, jag ska ta dej med."

"Jag visste det, jag visste att jag skulle få det. Var är din bil nu, mas? Har japanerna tagit den? Jag frågade far efter dej hela tiden. Du kom ju inte tillbaka. Far sa att Nica hade tagit dej tillfånga. Gjorde dom det, mas? Du var alltid så modig."

"Nej då, de tog mej inte till fånga."

"Nica tog väl inte din bil?"

"Nej då."

"Det visste jag väl. Far bara hittade på det."

"Tjuk, du tycker väl om att sjunga ännu, såg?"

"Jag får inte sjunga mer, mas", snyftar han, och jag kyssar honom igen.

"Varför gråter du, Tjuk? Vem säger att du inte får sjunga? Förr sjöng du så gärna uppe i stora jambuträdet."

"Mas, allihop säger att jag inte får sjunga. Och jambuträdet har brunnit ner. Det var

"Är det trädet inte nerbränt?"

"Nej. Han sitter där bara, mas, och skriver och sjunger."

"Vad sjunger han?"

"Perwadi och Sumbodro, mas. Han sitter och skriver ända tills det blir mörkt."

Vi går vidare, mormor tiger fortfarande. Vi måste vara alldeles inpå huset, men taket syns fortfarande inte. Genom den gulbrända en gång levande häcken ser jag ruinen efter mitt föräldrahem, nakna väggar och förkolnat trä, precis som överallt annars. I fjärran där vägen gör en krök får jag syn på en soldatpatrull. Min lillebror pekar på patrullen.

"Där är han igen, mas, den där offcern. Han kommer alltid hit. Jag får ofta pepparmyntkarameller av honom och han pratar ofta med syster Kus. Far tycker inte om det. När den där offcern kommer, springer syster Kus genast iväg och gömmer sej. Hon gråter då, och jag gråter också."

"Varför gråter du då, Tjuk?"

"För att han inte kom och gav mej karameller. Dom säger att han vill ta med syster Kus, långt långt bort. Där är syster Kus, mas."

Tjuk pekar på en stenhög. Där sitter min vackraste och mest begåvade lilla syster. Hon är sexton och har bara gått två klasser i skolan i Pati. Tvärs genom den döda häcken ser jag att hennes ansikte har förlorat sitt öppna och glada uttryck och att hennes ljusbruna hy har blivit mycket mörkare. Tjuk ropar högt: "Kus! Kus! Mas Muk har kommit hem!"

Min syster rusar ut på vägen. Hon är lika snabb och smidig i sina rörelser som för två år sedan. Hon kastar sig om halsen på mig och ropar lycklig: "Är du här, mas? Så länge du har suttit i fångelse! Så mager du har blivit! Huset är nerbränt, mas. Ditt rum är också borta. Och böckerna du skickade, dem tog mas To med sig för att förstöra dem."

"Vem är mas To?"

"Den där vännen som jag spelade och sjöng med för."

"Varför förstörde han böckerna?"

"För att du och bror Wiet var hos T.N.I."

"Hör mas To till Nica då?"

"Nej, han är kommunist. Jag har inga böcker kvar att läsa ur, mas. Åh, så magra dina

armar är. Ska jag laga majsriss åt dig?" Vi går in på tomten och jag svarar: "Ja, det vore gott."

Mina syskon skockas omkring mig, Kun, Um, Kus och Tjuk. Far kommer från duvetträdet med sin bok under armen. Han frågar: "Går det dig väl, Muk?"

"Med din välsignelse går det nog, far."

Då går far tillbaka till sitt träd.

"Mas Muk, ditt brev fick jag förra året genom Röda korset", säger Kun.

"Varför skrev du inte tillbaka?"

"Jag skrev säkert femton brev, men det kom inga fler brev från dig." Hon suckar djupt.

"Jag har aldrig fått ett enda brev", säger jag. Så viskar jag till Kun, min äldsta syster som är aderton och gift med en soldat i Djatikusumo-divisionen: "Varför låter du mormor gå ut och tigga?"

Mormor, som hittills inte har sagt ett ord, brister i gråt och gömmer ansiktet i en flik av sin kain. Sen går hon iväg och sätter sig hopkrupen som en groda i dörröppningen till det skjul som har uppförts till nödbostad. På Kuns ögon ser jag att hon är ledsen.

"Det enda vi har kvar av odlingar är några majsfält, mas, och de är inte så stora, det är flickorna som har grävt dem. Far sitter bara och skriver under trädet och slutar inte förrän solen går ner. Jag tyckte inte jag kunde kräva hjälp av far. Och så är det en sak till: När den holländske löjtnanten kom hit och erbjöd far en anställning som lärare i distriktet i Pati, så var det jag som svarade att far var gammal och att jag inte ville att han skulle arbeta mer. Allt det här gör att vi inte har några inkomster, och den lilla mat vi har måste fördelas så rättvist som möjligt. Mormor stal Tjuks mat. Jag blev ond på henne och då gick hon sin väg. Flickorna har talat om för mig att mormor står och tigger utanför stationen. Jag sa åt dem att hämta hem henne, men hon ville inte. Jag försökte det också själv och då sa hon: 'Jag vill inte komma hem, jag väntar på Muk.' - 'Mas Muk kommer inte hem', sa jag till henne. 'Han har fångslats av Nica.' Men hon ville inte lyssna på mig och stannade kvar utanför stationen." Mormor brister i håftigt gråt.

"Så ja, så ja, mormor" försöker jag lugna henne, men hon hör inte på mig. Långsamt går vi in i skjulet. Det är mörkt och tomt, det finns inga möbler i det. Vi sätter oss på en matta.

"Kun, var är din man?"

Syster Kun svarar inte. Syster Kus kommer in med två svarta lergodstallrikar fyllda med majsris. "Här mas, åt nu med mormor."

Vi sitter på bastmattan på jordgolvet, alla syskon ställer sig omkring oss. "Var är din man, Kus?" frågar jag omigen.

Tvekan svarar hon: "Han har inte kommit tillbaka, mas. Jag vet inte varför. Jag har inte fått något meddelande från honom."

Lille Tjuk, som står bakom mig, slår armarna om min hals och utbrister: "Hon luger! Igår kväll var han här med ett gevär."

Kun rusar fram och slår handen över hans mun. Tjuk försöker slita sig loss för att försvara sig själv och sanningen.

"Kun", säger jag, "litar du inte på mig?"

Hon drar bort handen från Tjuks mun och tiger. Tjuk gråter och kryper ihop i mitt knä. Jag kysser honom.

"Mas, jag luger inte", säger han till sitt försvar. Kun slår händerna för ansiktet och mina andra systrar böjer ner huvudet.

"Hennes man kom igår kväll", säger Tjuk.

"Han hade ett gevär med sig och handgranater. Jag såg det själv, mas. Jag luger inte. När jag frågade vart han skulle gå rullade syster Kun in mig i en källare. Jag grät. När jag vaknade var jag hemskt rädd, mas, hemskt rädd. Det är krig där borta. Jag vet inte var. Men jag var inte inrullad i kainen längre. Syster Kun läste högt ur Koranen, syster Um och syster Kus med. Far kom och drog mej till sej..."

Ingen av systrarna vågar se mig i ögonen. Alla står med böjda huvuden. De verkar rädda, förvirrade.

"Mas", fortsätter Tjuk. "Jag trivs inte här längre. Jag får inte ge mej mer än ett par steg hemifrån. Jag får inte sjunga mer. När jag börjar prata med någon lägger syster Kun handen över min mun. Jag vill följa med dej till Jakarta. Där får jag väl sjunga och leka och prata med dej, inte sant, mas? Jag är rädd för kriget. I Jakarta är det väl inte krig?"

"Nja, jo, om några dagar ska du få följa med mig."

Kun går sin väg, tigande. Um går sin väg, tigande. Kus kommer fram till mig. Hon frågar: "Nu vet du alltså hur hemskt det är att vara fånge hos Nica, eller hur, mas?"

Jag nickar.

"Men de har inte fått dig mör, va?"

Jag skakar på huvudet. Kus tar fram en blänkande dolk och sticker den vassa spetsen in i sin fotsula. Blodet sipprar fram. Jag blir förskräckt.

"Varför sårar du dig själv?"

"Jag vill veta om det gör ont. Jag är beredd att stå ut med smärtan från den här dolken. Jag föredrar att du flår huden av mig och dödar mig i stället för att syster Kun och syster Um ska döda dig om det visar sig att du är en förrädare."

"Mas, kan vi inte fara iväg till Jakarta?" gnäller Tjuk.

"Om jag är en förrädare kan ni allihop döda mig", säger jag.

"Jag har fått nog av alltsammans. Du behöver bara säga: 'Jag litar inte på dig, jag tänker döda dig!'"

Så drar jag en djup suck och lyfter på huvudet. Plössligt fångas min blick av en orolig gestalt i en gammal korgstol längst bort i det mörka skjulet. Hans båda ben är amputerade upp till låren. Han har sina händer i behåll, men den högra handen har mist fyra fingrar. Hans ansikte är sig inte likt. Hela näsan ända upp till pannan är ett stort hål, som har täppts igen med smutsiga förbandsträsor. Från det där tilläppta hålet och upp till örat går ett djupt ärr efter ett gammalt sår. Från vänstra ögat och uppåt är skallen fladd, det är bara ena sidan av huvudet som är hårbbevuxet. Hans högra öra är avskuret och hans ögon tåras.

Kus ser också på gestalten och utan att jag har märkt det har jag tagit dolken ifrån henne och håller den i min högra hand.

"Han har varit här redan en vecka, mas", säger Tjuk. "Han bara sitter där och vill inte prata. Ibland ber han mig hämta papper och penna och bläck, men han pratar inte."

Gestaltens ögon ser oavvänt på mig med en djupt allvarlig blick och tårarna rinner ljudlöst nerför hans kinder. Jag sneglar på Kus. En hätsk låga brinner i min sextonåriga systers

ögon och med ens säger hon: "Om du verkligen är en förrädare är det bättre att du dödar oss allihop med en gång i stället för att ännu fler människor ska falla offer för ditt förräderi. Du har ju redan vapnet i handen, mas Muk."

Jag slänger dolken i ett hörn av skjulet och vänder blicken tillbaka mot den ohyggligt stympade gestalten i stolen. Tigande går Kus ut ur skjulet. Jag reser mig och går fram till honom. Jag höjer handen och han besvarar min hälsning. Han vinkar mig närmare och jag säger mitt namn: "Pram". Men han svarar inte. Hans hand rör sig trevande över hans slita skjorta. Han knäpper upp skjortan och drar isär den. Jag ser att han under skjortan bär en uniformsjacka. På ficklocket ser jag hans militära gradbeteckning: fanjunkare.

Plössligt brister fördämningen för min tillkämpade självbehärskning, för de känslor som jag så länge har försökt dölja. Jag gråter, saudara. Nu är det jag som gråter. Och varför skulle jag inte göra det. Också den hårdaste stenen eroderas av vatten. Den där gestalten är min egen bror, den bror som är närmast mig i ålder, fanjunkare Wiet tillhörande indonesiska militärpolis.

"Jag vet att du inte är en förrädare, mas Muk", säger han långsamt. "Men även om krigets förbannelse har drabbat också mig, kan jag fortfarande lätt döda dig." Ur sin byxficka plockar han fram en damrevolver. "Jag är en god prickskytte och om du försöker springa din väg kan jag nog på tio meters avstånd skjuta bort spetsen av ditt lillfinger."

Jag böjer mig fram mot honom och frågar: "Är du inte rädd för att bära vapen i detta ockuperade område?"

Wiet skrattar. "Varför skulle jag vara rädd att bära uniform och vapen? Jag har nu en gång avlagt trohetseden och våra systrar har avlagt samma ed. Här inväntar jag timmen för den sista striden."

"Med den lilla revolvren?"

Wiet blottar sina gula tänder i ett grin. "Vapen har jag så det räcker, mas Muk. Jag har tre handgranater, och inom en kilometers radie är mitt förband ännu fullt stridsdugligt." Så drar han mig till sig. Jag böjer mig ner över honom och han viskar: "Tjuk måste röjas ur vägen!"

Jag faller nästan omkull när jag hör de viskade orden.

"Han är värdelös och farlig för oss. Ta honom ner till floden i kväll och skär halsen av honom."

Jag sjunker handlöst ner på golvet. Tjuk kommer fram till mig och slår armarna om min hals igen. Så mager han är, och halt, och nu måste han dö!

"Jag är kommandant över det här distriktet, du har bara att lyda mina order." Ur hålet i Wiets söndertrasade ansikte kommer en sorts grymtning. Jag ryser.

"Mas, kan vi inte fara till Jakarta. Nu ge-nast, mas", bönfäller Tjuk.

Jag tiger. Wiets ögon lågar. Han säger:

"Inom en radie av en kilometer är det jag som bestämmer över liv och död. Jag är fylld med hat. För var jag väl någon med mänskliga känslor. Jag tillbad det sköna. Men de där jävlarna kastade saltsyra i mitt ansikte och gjorde mig till det jag är nu. Det var så jag lärde mig att inte dra mig för att handla på samma sätt. Du har bara att lyda mina order."

Jag reser mig. Jag omfamnar Tjuk och jag vet redan med fasaväckande visshet att han måste dö för min hand.

"Det är bara en gammal vana att man ska älska sina medmänniskor", säger Wiet nu. "När han är borta kan han lätt ersättas. Människor gillar nu en gång att alstra barn, det behövs ingen order till. Bort med det där medlidandet."

Vi sitter tysta. Kvällen kommer aldrig. Plössligt börjar Tjuk sjunga med hög röst:

Folket har rest sig, de som lider av fattigdom och nöd

Nu kommer vedergällningen!

Vi skall vara domarna, vi skall vara domarna!

Min bror Wiet brister i gapskratt. Hans ohyggligt vanställda ansikte påminner om Sukosro-nos, den vanskapta jätten i wajangteatern.

Tjuk tystnar och ser på mig. "Mas, visst får jag väl sjunga, säg?"

Jag nickar. Mormor kommer fram till mig och viskar: "Agus Muk, du mår väl och du är tillbaka, nu kan jag väl gå igen? Jag går nu, jag vill inte vara någon till last."

"Vart tänker du gå mormor? Trivs du inte här?"

"Varför skulle jag behöva stanna här. Människor som stannar där de inte trivs är dumma som djur." Hon går. Hon behöver inte något svar och försvinner. Jag ser frågande på min bror Wiet. Långsamt skakar han på huvudet, två gånger. Jag reser mig och går till dörröppningen. Jag är nästan där när Wiet kallar mig tillbaka.

"Vart tänker du gå, mas Muk?" frågar han. "Hälsa på far, jag har knappt pratat med honom."

"Har jag gett dig tillstånd till det?"

"Måste jag då ha ditt tillstånd för allting?"
"För allting!" svarar han bestämt och tillägger: "Tusentals människor uppe i bergen och avlägsna små byar måste dö som oskyldiga offer. Jämfört med det är ditt liv inte ett vittent värt. Om du går någonstans utan att ha fått mitt tillstånd skulle du bli orsak till hundratals människors död här."

"Jag är soldat och jag har fortfarande rätt till löjtnants rang. Du kan inte befälla över mig utan vidare", svarar jag med fast röst. Jag känner vreden stiga upp inom mig.

Han skratrar. Förunderligt, hans ögon har slutat tåras. Med eftertryck säger han: "En soldat som har låtit sig besegras och bli tagen till fånga har förlorat sin ära. Du är nu som gäst i mitt hus och gäster bör foga sig efter sitt värdfolk. Förstått?"

Jag nickar och han skratrar igen.

"Mas Muk, mas Muk!" avbryter Tjuk, "en gång drömde jag att syster Kun hade massor med pengar, massor. Det fanns också en man som sa till henne: 'Var försiktig, göm pengarna ordentligt!' Och så sa han också: 'Om dom där jävlarna skulle få tag i det kvävs vårt motstånd till döds!'"

Jag ser på Wiet. Hans ansikte förvrids. Så utbrister han med ens: "Nu är måttet rågat."

Tjuk ser på Wiet och gömmer sedan ansiktet i mitt knä. Han gråter och söker skydd. Han säger: "Mas, jag är rädd för honom. Jag är rädd, mas. Låt oss fara till Jakarta, nu genast!"

"Mas Muk", manar Wiet. "Nu är stunden kommen. Hans tid är ute. Han är alltför far-

lig." Så tillägger han på holländska: "Döda honom!"

Det är som om Tjuk ändå har förstått hans ord. Han skriker vettskrämt. Jag vänder blick, en mot Wiet och ser att han drar fram en kniv, en stor blänkande kniv. Han kastar den över till mig. En kall rysning far igenom mig, jag känner den ända ner i benen. Och tätt under mina ögon finns Tjuks huvud, Tjuk som bara skriker och skriker.

"Ett...!" kommenderar Wiet från sin stol. Jag tar tag i kniven. Allt blod strömmar ur mig. En gång soldat, alltid soldat. Men jag kan fortfarande känna som en människa. Jag gråter.

"Två...!"

Med tårarna strömmande över ansiktet höjer jag kniven. Min oskyldiga lille bror måste dö, och det är min hand som måste döda honom.

"Tre!" Blixtsnabbt skjuter kniven in i honom, ända ner till skaftet och träffar Tjuk i hjärtat. Med ett ryck avstannar hans gråt och övergår i en rossling. Blodet forsar fram. Jag snyftar som i kramp.

Död, Tjuk! Jag har dödat dig, din bror som höll så mycket av dig! Den kväljande söktakta blodluften sprider sig. Jag reser mig. Min lillebrors lik sparkar jag åt sidan och jag går fram mot Wiet.

"Tänker du döda mig också?"

Och kvällen kommer aldrig. Med ett grin säger han till mig: "Dig kan jag fortfarande ha användning för."

Med skjortärmen torkar jag bort mina tårar. Där ute ljuder höga röster.

"Där är patrullen", viskar min bror. "Göm Tjuk under majsen."

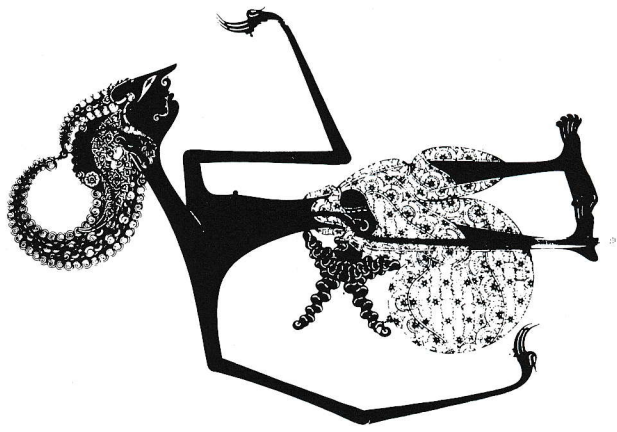
Ljudet av klampande steg närmar sig. Jan Pieterszoon Coen och Ostindiska kompaniets första dagar har kommit tillbaka. Det gick inte längre, saudara. När patrullen kommer in har jag bara hunnit täcka hans huvud med majsen.

Någon ropar: "Kus! Kus!" med en holländsk brytning, och så ser han blodet på golvet. "Befrielsearméns" soldater som har kommit in står stela, som fastnaglade vid golvet. Wiet håller dem i styr med sin lilla damrevolver. De höjer händerna över huvudet. Jag går ut och stöter benet mot en balk.

Då vaknade jag ur min dagdröm, saudara. Jag satt fortfarande i fängelset. Men jag hörde verkligen stegen från vaktsoldaterna, som blev avlösta. Om två månader skulle jag ha suttit exakt två år i detta fängelse.

ORDLISTA

<i>Agus</i>	Tilltalsord, titel	<i>Nica</i>	Nederländsk-indiska civiladministrationen. Användes ofta som skällsord mot holländarna
<i>Budi Utomo-skola</i>	Ny typ av skola för indonesiska barn där det också meddelades undervisning i holländska språket	<i>Perwadi och Sumbodro</i>	Figurer ur den javanesiska skuggspelsteatern <i>wayang</i>
<i>Bung</i>	Broder	<i>Prau</i>	Införingsbåt
<i>Jatinegara</i>	Stadsdel i Jakarta	<i>Saudara</i>	Broder, vän, kamrat
<i>Kain</i>	Fotsida skynke av batiktyg virat som en kjol runt kroppen	<i>Semarang</i>	Hamnstad på Javas nordkust, Javas tredje stad i storlek
<i>Mas</i>	Tilltalsord mot en person som är äldre än den talande	<i>T.N.I.</i>	Tentara Nasional Indonesia - Indonesiska armén
<i>Merdeka</i>	Frihet		

Javanesisk hydda. Tuschteckning av Yvon Noordam, 1974.

En kort språkhistoria

av Sonja Berg Pleijel

■ Som bakgrund till novellen av Pramudya Ananta Tur tecknar här Sonja Berg Pleijel en beskrivning av den utveckling som ledde fram till bildandet av ett nationellt enhetsspråk i Indonesien.

Bahasa indonesia stadfästes som det indonesiska folkets enhetsspråk 1928, och stegvis trängde detta språk undan holländskan, för att 1945 ha intagit den dominerande rollen i Indonesiens kulturella liv.

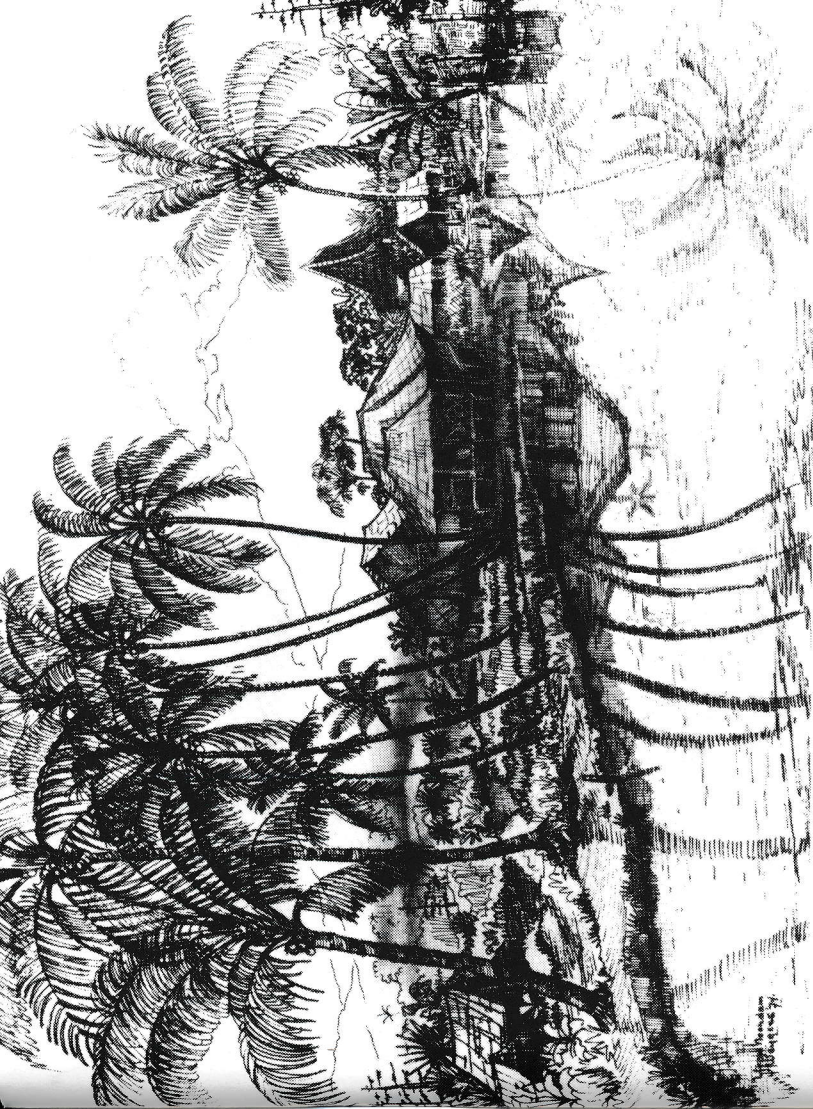
Den moderna indonesiska litteraturens uppkomst och utveckling är nära förknippad med landets nationella frihetskamp, som i sin tur omfattade kampen för ett nationellt enhetsspråk. Det var kring sekelskiftet 1900 som denna komplexa process började göra sig märkbar.

I den etnologiskt och kulturellt sett heterogena indonesiska övärlden, bestående av många tusen stora och små öar där det talades kanske ett 200-tal olika språk och dialekter, hade sedan gammalt den språkliga kontaktyt bryggan varit den s.k. torgmalajiskan, sedan i 1000-talet hela sydöstra Asiens lingua franca. Den var i huvudsak ett talspråk, eftersom analfabetism i stort sett rådde ända fram till vårt sekel.

Det var kring mitten av 1800-talet som holländarna så smått började ordna ett mera planmässigt skolväsende för Nederländska Ostin-

diens infödda befolkning. I dessa skolor gavs dock ingen undervisning i det holländska språket, kanalen till västerländsk bildning. Pojkar ur vissa överklasskikt hade emellertid punktvis släppts in i holländska skolor, och en del av dem fortsatte därefter högre studier i moderlandet Holland. Det var ur detta skikt som de första nationalistledarna framkom.

Vid nationaliströrelsens första kulturkongress, som kallades *Budi Utomo* (Högt mål) och ägde rum 1908 i Jakarta, dåvarande Batavia, framlade den unga indonesiska intelligentsian för första gången ett krav på holländskspråkiga skolor och därmed möjligheter till högre utbildning för hela det indonesiska folket. Sådana skolor började även, i mycket begränsad omfattning, se dagen, men rätt snart kom de unga nationalistledarna till övertygelsen att det trots allt inte var det holländska språket, utan ett inhemskt språk som bäst

Landskap från Java. Tuschteckning av Yvon Noordam, 1974.

skulle kunna tjäna strävandena för nationellt medvetande, nationell enhet och politisk frigörelse. Och naturligt nog föll valet på det gamla kontaktspråket, malajiskan.

Det var vid en nationalistikongress i Batavia 1928, då för övrigt förhandlingarna för första gången inte fördes på holländska, utan på malajiska, som detta språk stadfästes till det indonesiska folkets enhetsspråk och fick sitt nuvarande namn *bahasa indonesia* (det indonesiska språket, idag basspråk i alla skolor i Indonesien med dess många regionala språk och dialekter). När den ordfattiga primitiva torgmalajiskan, som saknade alla förutsättningar att förmedla en ny tids begrepp och den västerländska civilisationens vetande, sedan ”moderniserades”, försågs med grammatiska regler, syntax och mångfald nya ord, så var detta en forcerad och mödosam process. Redan innan den började hade en ny indonesisk

litteratur börjat framträda, men – den skrevs oftast på *holländska*.

Vid denna tid, början av 1900-talet, hade det länge existerat en rikhaltig inhemsk litteratur inom de olika kulturenklaverna. Förutom den muntligt bevarade floran av sagor och legendar – en av dess uttrycksformer var t ex den javanesiska skuggspelsteatern, *wayang*, vars motiv oftast rör sig kring den hinduiska feodalidens gudomliga och världsliga härskare och hjältefigurer och den animistiska föreställningsvärldens goda och onda andar – fanns också en skriven litteratur av liknande art, främst inom de hinduisk-javanesiska och islamitisk-malajiska språkområdena. Men denna litteratur hade nått till en återvändsgränd, speglade inte nya tiders företeelser, var hårt inrutad av den stränga *adat*, de urgamla moral- och etikettsregler som präglade allt andligt och fysiskt liv.

Den moderna indonesiska kulturelitens kontakt med västerländsk litteratur via det holländska språket började nu luckra upp det statiska mönstret. Individualismen gjorde sitt inträde i litteraturen, i lyrik, i romankonst. Redan romanen i sig var en innovation, lyriken hade tidigare varit den allenaordade uttrycksformen inom den skrivna litteraturen. Denna nya litteratur (i stor utsträckning på 20-talet ännu holländskspråkig) var liksom den gamla indonesiska litteraturen starkt didaktisk till sin karaktär, även om motivfloran hade blivit en annan, en helt motsatt. Den talade om frihet, dock ännu inte så mycket om den politiska friheten, utan om individens frihet, individens rätt att själv bestämma över sitt personliga liv. 20-talisterna protesterade mot den gamla tidens föregående konventioner och adat-regler, t ex mot det arrangerade äktenskapet. Ett huvudmotiv i många av dessa romaner var just rätten till en "fri kärlek", rätten att själv välja äktenskaps- och kärlekspartner.

En ny viktig milstolpe nåddes 1933 i och med tillkomsten av den första renodlat indonesiska kulturtidskriften *Pudjangga baru* (Den nye författaren), utgiven på bahasa indonesia och med enbart indoneser i redaktionen. Denna tidskrift, som med ett avbrott 1942-45 kom att fortleva till 1953, blev av ofantlig betydelse för språkets och litteraturens utveckling, och den kom också att bli ett viktigt forum för tidens politiska idéer. De flesta av de indoneser som kom att spela en framträdande roll under den politiska frihetskampen och sedan det självständiga Indonesiens begynnelse skedde, skrev i *Pudjangga baru*. De tidiga författarna, alltså de s k 30-talisterna, skönlitterära alster speglade de aktuella samhällsproblemen, men i en höglitterär, romantisk-idealistisk form och språkdräkt som var starkt

präglad av de holländska 80-talisterna. Dock – nu hade man börjat skriva på bahasa indonesia!

Den japanska ockupationen 1942-45, då användningen av det holländska språket helt förbjöds och då alla holländskspråkiga böcker togs i beslag och brändes, blev av stor betydelse för utvecklingen av språket. Också inom de intellektuella falangerna där umgängesspråket hittills hade varit holländska, började man alltså mer begagna sig av bahasa indonesia, och detta i sin tur satte spår i litteraturen, som blev mindre höglitterär, mera började uttrycka sig på modernt folkligt vardagsspråk, fick en egen profil. I och med krigsslutet 1945 och den därpå följande revolutionen gjorde realismen sitt inträde också i litteraturen.

Den unga författargenerationen, de s k 45-talisterna, hade bevitnat kolonialepokens sammanbrott. De fick nu uppleva de blodiga händelser som följde i inbördeskrigets spår, de fick personliga erfarenheter av hat, död, hunger, rättslöshet, kaos. De litterära verken från denna tid fick en ny ton, en ny form, nya språkliga uttryck.

Det skulle föra för långt att stanna inför enskilda författarprofiler från denna tid. Kan ske måste dock en poet nämnas som kom att framstå som en symbol för det nya kämpande Indonesien, nämligen *Chairil Anwar* (1922-1949), vars dikter redan under hans livstid spreds i manuskriptform och verkade som en inspirerande brandfackla för hans kämpande landsmän. Chairil Anwar har blivit översatt till flera språk. På svenska förekommer några av hans dikter i Lars Bäckströms antologi "Det trekantiga päronet".

Det stora namnet bland Anwars generationskamrater inom prosans område är Pramadya Ananta Tur, före 1965 mycket läst, därefter "förbjuden författare" i sitt hemland.

Kirdzjali En berättelse av Aleksandr Pusjkin

Översättning Ola Palmaer

Kirdzjali var till börden bulgar. På turkiska betyder "kirdzjali" en "oförvägen hjälte". Vad han egentligen hette vet jag inte. Med sina iildåd satte Kirdzjali skräck i hela Moldavien. För att vi skall få några begrepp om honom skall jag berätta en av hans bedrifter. En gång anföll han och en arnaut' som hette Michailaki en bulgarisk by nattetid. De brände ned byn i båda ändarna och satte i gång att gå från hyddor till hyddor. Kirdzjali skar sönder folk och arnauten Michailaki tog hand om bytet.

– Kirdzjali! Kirdzjali!, ropade de båda två. Hela byn sprang därifrån.

När Aleksandr Ipsilanti² kungjort att han tänkte göra uppror, började han värva ihop en här åt sig och Kirdzjali skickade några av sina gamla kamrater till honom. Det verkliga syftet

bakom denna hemliga politiska organisation var honom föga bekant, men kriget var för honom ett bra sätt att göra sig rik på turkarnas och kanske även moldavernas beklagnad – och det var helt uppenbart för dem.

Personligen var Aleksandr Ipsilanti en tapfer man, men han hade inte några egenskaper för den roll, som han så hetsigt och försiktigt hade antagit. Han kunde inte få någon bukt med folk, som han var tvungen att stå i spetsen för. De hade varken någon aktning eller något förtroende för honom. Efter en olycksalig sammandrabbning, där hela blomman av grekisk ungdom hade stupat, rådde Jordaki Olimbioti honom att ge sig i väg därifrån och intog själv hans plats i främsta ledet. Ipsilanti tog sin häst och galopperade mot Österrikes gräns

Den ryske diktaren Aleksandr Pusjkin presenterades i förra numret av Förr och Nu. I detta nummer publicerar vi en av hans noveller, Kirdzjali, från 1834. Det är en nyöversättning av Ola Palmaer, som också står för kommentarerna.

Titelvignetten: *Silhouetteering föreställande Aleksandr Pusjkin av N. V. Il'in, 1941.*

och när han kommit innanför sände han sina förbannelser över de forna sina, som han nu skällde för att vara ohörsamma, fega och odugliga. Dessa fega odugliga kräk var nu till största delen redan döda sedan de ställts upp mot klostermuren vid Seku eller skjutits vid floden Pruts stränder och sedan de desperat hade försvarat sig mot den tiofaldigt starkare motståndaren.

Kirdzjali befann sig i Georgij Kantakuzins förband; om denne kan man upprepa detsamma, som har sagts om Ipsilanti. Dagen innan slaget vid Skuljani bad Kantakuzin om tillåtelse hos den ryska förbandsledningen att få komma i karantän hos oss. Kantakuzins trupper förblev utan anförare; men Kirdzjali, Safjanos, Kantagoni och de andra hade inte behov av någon anförare.

Slaget vid Skuljani har väl aldrig beskrivits i hela sin rörande sanning. Föreställ er sjuhundra albaner, arnauter, greker, bulgarer och andra slödder, som inte har det ringaste begrepp om krigskonsten och som synes retirera för turkiskt kavalleri på femtontusen man och hästar. Detta förband låg och tryckte vid stranden av Prut och hade framför sig ställt två små kanoner, som hittats i Jassi på deras herres gård och som de hade använt när de bränt av några skott vid äminnelse dagar. Turkar tycker mycket om att skjuta kanon, men de här vågade inte göra något utan att efterhöra sina ryska överordnades åsikter. Karteschen skulle alldeles säkert omedelbart flyga över på vår sida av stranden. Högsta chefen för karantänen, som redan hade hunnit stupa och som redan hade varit fyrtio år i krigstjänst, hade sedan barnsben aldrig hört kulvin, men den här gången tvingade Gud honom att lyssna. Ett par av dem susade förbi örönen på honom. Gubben blev förfärligt arg och började för den här sakens skull skälla på en major i Ochotska infanteriregementet som också befann sig i karantänen. Majoren, som inte visste vad han skulle ta sig till, sprang ned till floden, där delbasier visade upp sin ridskicklighet på den andra sidan, och han hötte åt dem med fingret. När delbasjerna fick se detta, vände de helt om och galopperade i väg och efter dem följde hela den turkiska styrkan. Majoren, som hade

hött åt dem, hette Chotjevskij. Jag vet inte vad som hände med honom sedan.

Nästa dag gick turkarna till angrepp mot hetairisterna.⁴ Eftersom man varken vågade använda kartescher eller kanonkulor beslöt de att frångå sin vana och använda blanka vapen i stället. Det blev en grym slakt. De dödades med ataganer.⁵ Från turksidan märktes lansar, så länge som de nu hade dem; det var egentligen ryska lansar. Nekrasovtsar kämpade i deras led. Hetairister kunde med vår härskares tillåtelse nå fram till Prut och gömma sig i vår karantän. De började ta sig över mot andra stranden. Katagoni och Safjanos var de sista som blev kvar på den turkiska sidan. Kirdzjali, som blev sårad dagen innan, låg redan på en bädd i karantänen. Safjanos blev mördad. Katagoni, som var en man med anseende, mätt, var också sårad och hade en bit av en lans i buken. Han hade lyft sin sabel med ena handen och gripit efter fiendens lans med den andra, han hade kört in den djupare i sin buk och på det sättet kunde han med sabeln nå sin antagonist och sedan störtade de båda omkull.

Så slutade det med att turkarna stod som segrare. Moldavien rensades. Omkring sexhundra arnauter spriddes runt i Bessarabien; eftersom de inte visste vad de skulle livnära sig på var de mycket tacksamma mot Ryssland för dess beskydd. De förde ett sysslöst, men för den skull inte något lättfärdigt liv. Man kunde alltid träffa på dem i det halvturkiska Bessarabiens kaféer med långpipor i munnen; de söplade i sig kaffesump i små metallkoppar. Deras mönstrade jackor och vackra spetsiga tofflor hade redan hunnit slitas ut men deras fezer med tofs som ännu satt på sned och ataganer och pistoler stack fortfarande fram ur de breda bältena. Ingen av dem gick omkring och klagade. Man fick för all del inte tro att dessa fredliga stackars fattiga människor var de mest bekanta klefterna⁷ i Moldavien, var bröder till den förfärlige Kirdzjali och att han själv befann sig mittibland dem.

Den pascha som hälsade i Jassi fick emellertid reda på det här och i form av fredliga överläggningar krävde han av den ryska härledningen, att rövaren skulle utlämnas.

Polisen började göra efterforskningar. Man

Grekiska figurer. Teckning av Aleksandr Pusjkin, 1821.

tog reda på att Kirdzjali i själva verket befann sig i Kisjinev. Han arresterades hemma hos en fattig munk på kvällen när han intog sitt aftonmål och satt i mörkret i några kamraters sällskap. Kirdzjali sattes under bevakning. Han försökte inte att dölja sanningen utan tillstod att han var Kirdzjali. – Men, la han till, från den tid, som jag har kommit hit till Prut har jag inte rört ett enda hårstrå på någons huvud eller utfarit med hotelser mot den minste och ynklige lille zigenare. För turkar, moldavier och valacher är jag naturligtvis en rövare, men för er ryssar är jag gäst. När Safjanos hade skjutit slut på sina kartescher, kom han hit till oss i karantänen. Han tog från de sårade det sista knäppförädet, spikar, kedjor, ja varenda liten knäppknopp till ataganerna. Jag gav honom tjugo beslyker⁸ och var utfattig efter det. Gud är vittne till att jag, Kirdzjali, har levat helt på allmosor! Och därför lämnar nu ni ryssar ut mig åt mina fiender?

Efter att ha sagt detta var Kirdzjali helt tyst

och stod lugnt kvar och väntade på att hans öde skulle beslutas.

Han behövde inte vänta länge. Det ryska befälet, som var ganska obenäget att se på rövare från den romantiska sidan och dessutom var övertygade om att kravet på utlämnande var berättigat, lät påbjuda att Kirdzjali skulle sändas till Jassi.

En man, som ägde både förstånd och hjärta och som under denna tid var en okänd ung liten tjänsteman men som numera uppehåller en hög post i förvaltningen, har livfullt beskrivit hans avresa för mig.

Vid fängelseporten stod en postkärra... (Ni kanske inte känner till vad en äka moldavisk karutsa är? Det är en låg, flätad vagn, för vilken man ännu tills helt nyligen kunde spänna sex eller åtta hästkrakar. En moldavier med mustascher och i färskinnsmössa sitter på ryggen på en av dem, skriker varje minut och slår dem med piskan, tills hans usla ök kommer i ganska hastigt trav. Om någon av dem börjar

Nu började Kirdzjali åter med sina röverier i Jassis närhet. Nyss skrev han till sin ståthållare och krävde femtusen leva av honom och hotade med att om han inte fick pengarna skulle han bränna ned hela Jassi och ta sig fram till ståthållaren själv. Femtusen leva utleverades till honom.

Hur var det med Kirdzjali?

Kommentarer

Berättelsen Kirdzjali skrev Pusjkin på hösten 1832. Den publicerades året därpå i tidskriften Bibliotek för läsning. Om Kirdzjali har kritiker Belinskij skrivit: "Läs Pusjkins Kirdzjali, Kirdzjali, en sådan enkelhet, en sådan konstlöshet, en sådan otvungen täthet och energi, en sådan poesi och allt förstås både med förståndet och hjärtat." (Samlade verk Bd 5 s. 212.)

1. **Arnaut.** Turkisk benämning på albaner. Arnauter här utlandsalbaner.

2. **Aleksandr Ipsilanti** Ypselantes. 1792-1828. Generalmajor i den ryska armén. Adjutant hos tsar Aleksandr I. Startade i april 1820 det hemliga grekiska revolutionära sällskapet Filiki emerija. Kom 1821 till Jassi för att få de balkanska folken att göra uppror mot turkarna. I juni 1821 slogs han av turkarna i slaget vid Dragosarau. Flydde till Wien och dog där.

3. **Delbasjer.** Hästsoldater i den turkiska armén.

4. **Hetairister.** Hetaireia. Var aktiva i slutet av sjuttonhundratalet och början av artonhundratalet. Hemlig revolutionär grekisk organisation för att befria Grekland från det turkiska oket.

5. **Atagan.** Stort turkiskt svärd med böjd egg.

6. **Nekrasovtsar.** Åttlingar till de Donkosacker, som deltog i Bulavinskijupproret 1707-09. I.F. Nekrasov var deras ledare i Kuban, där de grundat en republik. 1740 emigrerade de till Turkiet, där de vid denna tid hade vissa privilegier.

7. **Klefter.** Grekiskt ord för rövere.

8. **Beslyker.** Unsmått.

9. **Galbner.** Österrikiskt guldmynt.

när jag för runt och rövade med salig Michailaiki, grävde vi på stäppen inte långt från Jassi ned en kittel med galbner." Nu, förstår ni, har varken han eller jag någon nytta av att äga den där kitteln. Alltså tycker jag att ni skall få den och dela upp det som finns i den i godo mellan er.

Turkarna blev nästan galna. De utbytte åsikter hur de skulle finna den heliga platsen. De grunnade och funderade och kom fram till att Kirdzjali själv skulle visa dem stället.

Det blev natt. Turkarna befriade fången från hans bojar, band hans händer med rep och begav sig med honom från staden ut på stäppen.

Kirdzjali ledde dem och höll samma riktning hela tiden kulle efter kulle. De marscherade länge. Äntligen stannade Kirdzjali nära en jästestor sten, märkte ut tjugo steg när solen stod högst på himlen, trampade iväg och sa slutligen: Här!

Turkarna vidtog dispositioner. Fyra av dem tog fram sina ataganer och började gräva i marken. Tre stod kvar och utgjorde bevakning. Kirdzjali satte sig på stenen och tittade på hur de arbetade.

– Nå, sa han, är ni inte färdiga snart?

– Nej, inte ännu, svarade turkarna, och arbetade så att svetten lackade.

– Ett sånt förbannat folk, sa han. De kan inte gräva ordentligt i jord. Min far skulle ha stökat undan det där på två minuter. Hör ni vänner, lösgör mig och ge mig ataganen, så skall jag visa er.

Turkarna såg fundersamma ut och började samråda.

– Varför inte (beslöt de), vi lösgör honom och ger honom ataganen. Det är väl ingen skada skedd: han är ju en enda och vi är sju. – Och turkarna gjorde loss hans armar och gav honom ataganen.

När Kirdzjali äntligen blev fri var han också väl rustad. Något måste han ha känt!... Han började gräva skickligt, vakterna hjälpte till för övrigt... Plötsligt stack han sin atagan mot en av dem, satte en dolk mot hans bröst, ryckte till sig två pistoler ur hans bälte.

När de återstående sex upptäckte att Kirdzjali var beväpnad med två pistoler, sprang de därifrån.

te hade förändrats; han hade börjat gråta och kastade sig framför polistjänstemannens fötter, och skramlade med sina kedjor. Polistjänstemannen som blivit väldigt förskräckt ryggade tillbaka; soldaterna ville lyfta upp Kirdzjali igen, men han reste sig upp själv, samlade ihop sina bojar, gick fram till karutsan och skrek: "Kör iväg då!" Gendarmen satte sig bredvid honom, moldavern klatschade med piskan och karutsan satte igång.

– Vad var det Kirdzjali sa till er? frågade den unge tjänstemannen polismannen.

– Jo, förstår ni, han bad mig, svarade polismannen och log, att jag skulle göra mig lite bekymmer om hans fru och barnet deras, som bor inte så långt från Kilii i en bulgarisk by – han var rädd att de skulle få lida för hans skull... Såna dumma människor.

Den unge tjänstemannens berättelse gjorde mig djupt rörd. Jag tyckte mycket synd om den arme Kirdzjali. Det tog lång tid innan jag fick veta om hans öde. Det hade redan gått några år innan jag träffade den unge tjänstemannen på nytt. Vi kom att tala om det för gångna.

– Vad hände med er vän Kirdzjali? frågade jag, eller vet ni inte vad som hände med honom?

– Skulle jag inte veta det, svarade han och berättade det som nu följer:

Kirdzjali, som skickats till Jassi, fick förtre inför paschan, som dömd honom att sättas på pålen. Avrättningen uppsköt de tills det skulle komma någon större helgdag. Under tiden spärrades han in i fängelset.

Fången var bevakad av sju turkar (som var enkla människor och i själen samma sorts rövare som Kirdzjali själv). De hyste stor aktning för honom och med den glupskhet, som är så typisk för hela Österlandet, hörde de på hans märkliga historier.

Det fanns ett intimt samband mellan bevakare och fånge. En gång sa Kirdzjali till dem:

– Bröder, nu är min stund kommen. Ingen undgår sitt öde. Snart kommer jag att skiljas från er. Jag skulle gärna vilja ge er något, så att ni kan minnas mig.

Turkarna spetsade öronen...

– Bröder, fortsatte Kirdzjali, för tre år sen,

konstra spänner han av den under förfärliga eder och lämnar kvar den på vägen utan att bekymra sig vidare om dess öde. När han vänder åter är han övertygad om att han skall finna den på samma plats lugnt betande på den gröna stäppen. Det händer inte så sällan att en resenär, som ridit från ett skjutställ med åtta hästar, kommer till nästa skjutställ med bara ett par. Så var situationen för ett femtontal år sedan. Men numera har man i det russifierade Bessarabien börjar bruka ryska seldom och ryska kärror.)

En sådan karutsa stod nu vid fångelseporten anno 1821 en av de sista dagarna i september.

Judinnor, med ärmarna djupt nedsänkta och släpande sina tofflor efter sig, arnauter i sina slitna och pittoreska kläder, välväxta moldaviskor med svartögda barn i famnen, omgav karutsan. Männan förhöll sig tysta, medan kvinnorna feberaktigt väntade på någonting.

Porten öppnades och några polisofficerare kom ut; efter dem två soldater som höll Kirdzjali i bojar.

Han verkade vara i trettioårsåldern. Dragen i det svartmuskiga ansiktet var raka och hårda. Han var ganska lång och bredaxlad och i allt övrigt strålade han av fysisk kraft. Den brokiga turbanen hängde på sned på hans huvud, ett brett bälte var virat om hans fint byggda korsrygg; husarjackan, dolimanen, av tjockt blått tyg, vita skjortveck, som föll ned längt under knäna och vackra skor var de enda kläder han hade kvar. Han såg stolt och kolglut ut.

En av tjänstemännen, en rödbrusig gubbe i en urblekt uniform, där tre knappar hängde och dinglede, klämde fast sina tennglasögon mot en bula som skulle föreställa näsan, vecklade ut ett papper, böjde sig ned och började läsa något på det moldaviska språket. Då och då tittade han avmätt på den fjättrade Kirdzjali, mot vilken skrivelsen var riktad. Kirdzjali hörde uppmärksam på. Tjänstemannen slutade sin uppläsning, lade ned papperet, började hotfullt skrika mot folkmassan, bad den att skingra sig – och befallde att man skulle fara därifrån med karutsan. Då vände sig Kirdzjali mot honom och sa några ord till honom också på moldaviska; hans röst skälvde, hans ansik-

Albert Viksten – författaren och människan

av Håkan Ågren

■ Förr och Nu har bett författarna Karl Rune Nordkvist och Sven Viksten att skriva om Albert Viksten och dennes författarskap. Först några inledande rader.

Albert Viksten föddes den 8 april 1889 i Gränings socken i Västernorrland. Fadern var bodelagsarrendator. Som ung arbetade Albert Viksten i skogen, i stuvetiet och i brädgården. År 1906 deltog han i sin första strejk, organiserad av en baptistpastor och en stenhuggare. Strejken blev dramatisk genom att arbetsköparen använde strejkbrytare. Efter en vinterkurs på Hålså folkhögskola erhöll Albert Viksten anställning på tidningen Nya Norrland i Sollefteå. Han debuterade 1917 med novellsamlingen "Striden för livet". Han skrev sammanlagt ett 50-tal böcker. Han dog den 23 juni 1969 i Färila.

(Ovanstående uppgifter är hämtade från en publikation utgiven av Erik Severin, "Presentation av Hälsinglands författare, Albert Viksten". Den intresserade kan läsa vidare i "Mitt liv, ett äventyr", "Hälsingland – saga och verklighet", samt "Hälsingehumor" – samtliga postuma arbeten efter Albert Viksten, redigerade av författaren Sven Viksten).

I "Proletärförfattaren" berättar Ivar Lo-Johansson hur han kom att bo några dagar hos Albert Viksten på dennes skogstorp utanför Färila. Han skriver bland annat: "Albert Viksten berättade under fristunderna historier, landets största muntliga historieberättare som han var. Hans muntligt berättade historier uppfyllde vid den tiden hela Sverige. Under sina trettio år som föreläsare i bildningsorganisationerna hade han glatt otaliga föreläsningsföreläsare och andra med dem, och de hade berättat historierna vidare. Jag kunde en tid omkring två hundra stycken.

Anekdoten hade blivit hans fiende. Han fick aldrig vara i fred för folk som klängde sig fast vid honom och ville att han skulle berätta historier. Det var oftast fantasilösa människor, som sedan använde hans anekdoter för att själva framstå som underhållande sällskapsmänniskor.

Anekdoten var också en fiende till litteraturen. Den var steril och ledde ingenstans. Den

Albert Viksten stående vid Vikstenskojan, den kolkarolja som han tillsammans med sin far och brodern Konrad reste och bodde i vid kolningen i Gränings strax efter sekelskiftet. Vikstenskojan står vid skogsarbetarbyn Lassekrog. (Omskrivet i romanen Eld och Bröd).

Foto: Carl-Ingemar Perstad.

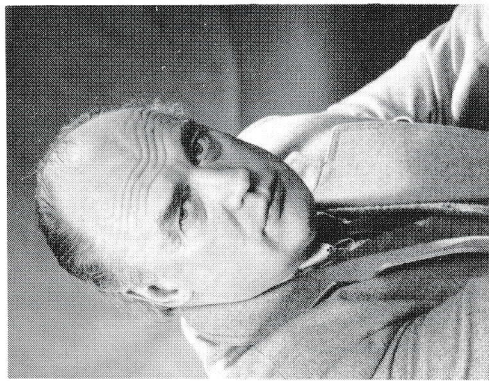
muntliga och den skrivna litteraturen var två skilda arter.

Anekdoten torkade ut Albert Vikstens liv så att han inte fick skriva det han skulle ha kunnat skriva. Den ruinerade honom som författare. Den fick honom också att nästan gå under ett överflöd av vänner, därför att en god författare måste vara en förtrogen i sitt sällskapsliv, måste få lyssna och låta andra tala. "Un- der de dagar jag bodde med Albert Viksten på hans torp beundrade jag honom som människotyp mera än jag beundrade någon annan författare jag kände. Det var inte som författare jag såg honom, utan just som mänska, som livskonstnär. Det trettital böcker han hunnit skriva och ge ut kunde sinsemellan vara bättre och sämre. Ibland var de undanhastade. Naturen var alltid bra i dem, men människokildingen

kunde ibland vara schablonmässig. Själv var han minst av allt schablonmässig. Jag beundrade honom då mest för att han helt hörde hemma i sin mark, i skogen där han bodde, och för att han trivdes med det. "Han fick betala sitt pris, som jag fick betala mitt. Det stod inte mycket om honom i böcker, litteraturhistorien hade nästan fullständigt gått honom förbi, men de som sett honom i skogen mindes honom alltid, så snart de såg en skog.

Hans liv var rikt, men för dess skull hade han förskingrat mycket av kraften i sina egna böcker. Under det att andra författare tröget suttit och plitit med det de skrev, hade han muntligt berättat sina historier och han hade satt upp holkar för himlens fåglar."

("Albert Viksten och blindtarmen", ur "Proletärförfattaren" av Ivar Lo-Johansson).

Sven Viksten.

Albert Viksten – agitatorn som blev författare

av *Sven Viksten*

■ Om grunden för Albert Vikstens författarskap och dennes roll som agitator, historieberättare, reseskildrare, naturskildrare och föredragshållare skriver här Sven Viksten. Han konstaterar bland annat att de flesta av Albert Vikstens romaner är självbiografiska. "Han berättar och framför sig har han sin minnestavla. Där fanns verkligheten."

Albert Viksten var min far, ännu längre än han var det, var han författare. Hans första bok är åtta år äldre än jag, och sammanlagt har nu mer än femti böcker kommit ut av hans hand. Man skulle alltså kunna säga att han var en bokens man. Ändå är det underligt nog inte med böcker jag mest förknippar honom. Jag såg honom oftare sitta vid skrivmaskinen än jag såg honom läsa, och jag upplevde honom oftare i en eka fylld av nät, metspön, håv och hund, än jag såg honom vid skrivmaskinen. Ändå var han produktiv som författare, och ibland har jag undrat, hur han hann med.

Jag tror man kan säga, att hans inställning till boken genom barndomens präglning var ambivalent. Hans yngre bror Anders berättade för mig en gång, att det uppe på vinden i barnomschmettet – ett litet torp med kök och kammarer – fanns ett låst skåp med böcker i. En dag beslöt bröderna att ta reda på, vad det var för

kanske mest som den ständige nybyggaren – trädgården skulle utvidgas, bisamhällena förmeras, en gammal smedja förvandlas till författarlåda, en hembygdsgård letas upp och omplaceras, författartorpet Ångråtorp planeras och renoveras, det gamla Vårdråtorpet Lassekrog räddas och en skogsarbetarby byggs upp – alltid hade han sådant för händer. Dessutom var han den överoptimistiske fiskaren och jägaren.

Vid fyratiden på morgonen började hans dag. Det var hans skrivartid, även om själva upptakten under sommaren ofta blev en bättur för att vitja nät och ryssjor. Vi ungar rycktes upp ur vår sömn, för vi skulle ro. Hur många gånger slumrade vi inte om efter den första purringen för att sedan än en gång väckas av faderns otåliga stämma! Att ro under Alberts kommando var inte lätt, han hade fordringar. Det fick många erfara, både hög och låg. Först när jag som drygt fyrtioåring varit ute med honom fick jag mitt erkännande.

– Du är i alla fall inte så dum att ro, Sven, sa han. Det kändes som en milstolpe.

Nej, det blev nog inte mycken tid över för läsning och skrivande för den klass och den generation Albert tillhörde. Vardagen tillät det inte, tradition och vanor inte heller. Att efter vardagsslitet ha tillräcklig kraft över för att mot kvällningen ägna sig åt sådant var det nog inte många som orkade med. Och även om några enstaka gick i land med den nästan omänskliga uppgiften, kom på underliga vägar det dåliga samvetet farande. Man hade ändå på något sätt svikit, ägnat sig åt sådant som egentligen var tabu. Den som bland grepar och spadar, seldon och ryktborstar alltmer påtagligt tog sin väg till boken, betraktades av omgivningen som annorlunda, ja som urspårad. De flesta proelärförfattare fick nog uppleva detta. Men de envisades och sa att de gav ord åt sina illiterata förfäders ändlösa slit och strävan, att de skrev av solidaritet med dem. Säkert var detta riktigt, men det var samtidigt den enda någorlunda effektiva motdelen till de anlägg mot de egnas avståndstaganden.

Det som däremot ingick som ett högst naturligt inslag i det vardagliga livet, var den muntliga skräpan. Där var det tillåtet att mobilisera

alla konstnärliga och agitatöriska resurser både för att påverka och roa. Gustaf Hedenvind Eriksson exempelvis berättar, att de vuxna karlarna i hans hemtrakt uppe i Jämtland samlades till väldiga berättartävlingar, vilka kunde pågå hela nätterna. Som liten pojke kunde Gustaf vara närvarande vid dessa kraftmätningar ofta sittande eller liggande under bordet. Eftersom han hade ett gott minne, skrev han vid mer mogen ålder till de gamla ännu levande mästarberättarnas bestörtning ner många av berättelserna. För detta led han mycken smärta. På sätt och vis var detta förståeligt. En pennas man satte tungans män på plats. Skräpan som tidigare gåfult och i ständigt skiftande form fötts på berättarens läppar, hade nu fångats in och placerats i herbarium för att för evigt bli en och densamma, till på köpet beledsagd av nerskrivarens bokstaverade bomärke, vilket sades uttrycka upphovs-rätt.

STYV MUNTIG BERÄTTARE

Albert var en styv muntlig berättare. Han ål-skade att i en krets av vänner flöda ut i drastiska vändningar och dråpliga poänger. Men det var som om lyssnarna själva kunde påverka utformningen. Historierna hade vida marginaler men poängen var alltid en och densamma och missades aldrig. Fragment av dessa skrönor finns fortfarande kvar i mitt minne. En gång tror jag att det handlade om ett rallarlag, som festat om ordentligt. Man satt i en skogs-slutning och hade en sjö nedanför sig. Det hade blivit sent och tid att bryta upp. Nere vid stranden låg barackerna. Rallarna reste sig en efter en och började den äventyrliga nerfärden. Hela slutningen fylldes av dem. De tog några osäkra, vacklande steg för att i nästa ögonblick instinktivt gripa tag i första bästa trädstam och på så sätt hålla sig på fötter. Överallt detta fantastiska rytmspel av skrånande, slokhattförsedda karlar, som överger stammar för att i nästa ögonblick i panik gripa tag efter nya, spyr och våndas alltunder det kvälssolens sista strålar förgyller sjöns vatten och myggorna svärmar. Där är en bild som har fastnat. Hur därutöver historien var, har jag glömt.

De flesta av Alberts romaner är utpräglade självbiografiska. Han berättar och framför sig har han sin minnestavla. Där fanns verkligheter. Han tog sig rätt att spela till och utesluta liksom att manövrera det berättade fram till poäng och mening. Det blev aldrig att han gjorde riktig boskilling mellan minnena och sig själv. Orden han använde hade lika många rotförgreningar ut mot andra som in mot honom. Därför blev han aldrig så fri, att han kunde öka berättaralternativen efter behag. Hans beroende hade släktskap av moral. I mycket var han förkunnare, och budskapen kom för det mesta via upplevelser i hans egen grogrund. Man skulle kunna använda ett modernt uttryck och säga att han i sitt författarskap i rätt stor utsträckning var programmerad. Han förde aldrig de berättartekniska problemen i sitt författarskap på tal. När jag en gång frågade, hur han bar sig åt, när han skrev, sa han:

– När jag satt mej ner för att börja, vet jag alla gånger inte själv vad det ska bli. Det kommer bara.

Jag inbillar mig, att han inför det tomma pappersarket förhöll sig som den muntliga berättaren inför sina lyssnare. Han återberättade delar av sitt och andras liv, och allteftersom han fann på drastiska formuleringar och dramatiska episoder, eldades han upp av de tankta lyssnarnas reaktioner. Han var starkt beroende av ett kontinuerligt berättarflöde. Mödosamma bearbetningar för hand gällande petisser låg inte för honom. Alla sina romaner skrev han ner direkt på maskin. Inte ett enda manuellt skrivet romanmanuskript har jag hittat efter honom. Misslyckades det någon gång, som jag vet det gjorde med romanen "Vägen hem", föredrog han att börja om från början igen. Allt detta styrker mig i uppfattningen, att hans skriftställer i nästan allt anammat det muntliga berättandets teknik.

När det gäller hans reseskildringar, har jag upptäckt, att några av dem, exempelvis "Vilda vägar västerut" och "I guldjägares spår" i överraskande hög grad bygger på andras berättelser. Det hela är så skickligt åstadkommet, att det inte gärna faller en i ögonen, förän efter en analys. Men är det inte så den

muntlige berättaren visar sin klass? Han demonstrierar sin förmåga att överta och vidarebefordra berättat stoff.

Det går att illustrera Alberts bundenhet till det självupplevda. Jag erinrar mig en episod på femtitalet. Den vita vidden är en roman som handlar om en ensam mans strapatser och tankar tillsammans med en hund och en isbjörn uppe i Norra Ishavet. Den blev översatt till amerikanska och efter något år fick Albert en förfrågan från Reader's Digest, om han inte kunde skriva en berättelse grundad på sina erfarenheter av fångstliv uppe i Arktis och då låta en pojke få vara huvudpersonen. För besväret skulle han få 20 000:–. Det var mycket pengar på den tiden. Min far vändades. Han delgav mig sina bekymmer. Längre gick han och grunnade. Det blev aldrig någon berättelse. Han hade skrivit flera böcker om sina fångstväventyr, han kunde miljön på sina fem fingrar. Det var bara det, att han aldrig sett en pojke vara med på en fångstskuta, och han kunde för sitt liv inte heller finna på hur han skulle få honom dit. En annan författare med större trolöshet till det faktiska skulle hur lätt som helst ha gjort en fantasihistoria och kammat hem honoräret. Albert var inte så funtad. Jag tror han hamnade i en trovärdighetskris den gången.

AGITATORN

Min far hade alltså talets gåva. Den gemytliga historieberättaren kunde om situationen så krävde förvandlas till en ettrig och medryckande agitator. En växel ytterligare kunde han lägga in. Då var han den informative föreläsaren som för land och rike kring dragande med sina tunga skioptikonlådor. Han sa ofta till oss när han kom hem från sina långa turnéer att han tvingades tjäna uppehållet med hjälp av käften och att det inte blev tillräcklig tid för författarskap.

Borselino hatten, den vidbrättade, får symbolisera agitatorn. Den kompletterades ofta med spetsbyxor och kängor. Många av de gamla vänstersocialisterna var skrudade så. Zäta Höglund, Erik Hedén och Ivan Oljelund var några. I samband med skogsarbetarveckan i Kramfors för ett par år sedan träffade jag

en åttio år gammal man. Han berättade att han upplevt Albert som politisk agitator. Denne hade kommit cyklande upp till Hötting och hållit tal. Även Nofaskogs lever hans minne. På den tiden var min far ordförande för Ådalens socialdemokratiska ungdomsdistrikt. Han har berättat, att man ute i bygderna lade upp propagandan så, att man cyklade ut och affischerade sitt möte till följande kväll. Sedan cyklade man ändå längre och satte ut affischer till kommande dag, varefter man cyklade tillbaka och höll mötet på första platsen och cyklade ännu längre bort med affischerna osv. Detta var tråligt men ekonomiskt lönsamt.

I den självbiografiska romanen Storm över niporna berättar Albert om ett hungerupplopp i Nyland, Ångermanland. Journalisten Hedman i romanen är hans alter ego. Genom lugnande tal och rådigt ingripande – han anskaffar tåg för hemfärd åt de demonstrerande massorna – avvärjer han kanske något som kunnat bli en ådalstragedi redan 1917.

I det här sammanhanget slår det mig, att varje tid har sina förutsättningar, och rekryteringen av folktalare bestämdes till väsentlig grad av vederbörandes röstresurser. Det fanns ju inga högtalare på den tiden, ingen radio. Albert hade fantastiska röststillgångar. Blev han förbannad någon gång, kunde det eka som av trumpet i hela huset.

Den socialistiska glöden matades av nöd och trälldom. Grängeverken rådde om nästan varje tumsbredd mark i socknen och den revolutionära förkunnelsen hade ibland svårt att få fotfäste bakom några trösklar. Stundom fanns det inte ens plats för den under bar himmel. Albert har berättat om hur Kata Dahls tröm kom till bygden. Hon blev en av hans förebilder i agiterandets konst. Jag kan inte motstå frestelsen att citera.

Första gången jag hörde Kata var jag kanske i 20-årsåldern. Hon kom till min hemby Gränge för att hålla föredrag. Vi hade ungdomsklubb och beredde att motta henne på bästa sätt. I en idyllisk björkpark intill Ledingebron planerade vi mötesplatsen. Men vi hade inte tagit med i beräkningen, att bolaget praktiskt taget ägde hela

Här ses från vänster Albert Viksten, Harry Blomberg och Ragnar Jändel omkring 1919 i Dalarna.

socknen. Vi fick ett strängt och höftfullt mötesförbud, men vi hade ingen lust att inställa mötet. Folk samlades från när och fjärran, och Kata kom. Samtidigt kom också länsman. Han motade ut publiken från parkområdet som ju var privat egendom. Kata uppmanade menigheten att samlas vid landsvägen. Länsman förbjöd också detta. Ingen hade rätt att störa trafiken.

Nu fick länsmannen en salva som han nog aldrig glömmet. Var det inte allmän landsväg här i socknen? Hade man inte ens så stor rätt i detta tjuvsamhälle, att man kunde få nyttja landsvägen.

– I lagens namn förbjuder jag att störa trafiken, skrek länsmannen och lät köra fram ett par foror som trängde publiken upp mot dikeskanterna.

– Ni har inte rätt att stå på landsvägen och föra upproriskt tal, skrek länsmannen.

– Jag tänker inte lägga mig, replikerade Kata. Men jag kan gå, landsvägen är ju till för det. Och fast det står djupt under min

värdighet, kan jag bjuda länsman armen. Möjligtvis har jag förr promenat med större busar än en bondlänsman. Man får finna sig i mycket i detta land, om man vill tala sanning.

Jublet var stort. Länsmannen var oerhört impopulär, och Kata hade nu publiken i sin hand.

Ur sitt bibliotek tog min far en dag fram två böcker som jag, när han en gång var borta, skulle behålla och vårda. Den ena var första delen av W. Bölsches Kärlekslivet i naturen. Just den boken hade han fått av Kata. Den andra delen har förkommit. Kanske strök den med, när en eldsvåda utbröt i hans ungarlsly i Kramfors under journalisttiden. Någon gång klagade han över att en mängd böcker gått till spillo då. Emellertid fick Katas gåva stor betydelse för mottagaren. Bölsche populariserade främst Ernst Haeckels tankegångar, vilka i sin tur byggde på Darwins utvecklingslära. Boken fascinerade min far. Hans många naturskildringar har påverkats av den, särskilt boken Spelet under skyarna, där t o m de egenhändig gjorda vinjetterna påminner om dem i Bölsches bok. Underligt att tänka sig, att många av dessa människor som med liv och lust deltog i den fräna klasskampen i nästa ögonblick kunde falla i begrundan och andakt inför naturens under och där finna ro och ankring.

BESATT AV BILDEN OCH PANORAMAT

Just den oöverskådliga naturen med sitt vimmel av detaljer och skeenden ropade på konkretion i sin beskrivning. Albert slipade sitt språk och försökte fånga det till synes obegripliga. Han kompletterade med teckningar och drömde om att bli konstnär. Större delen av de skioptikonbilder han släpade omkring på sina föreläsningsturnéer hade honom själv som upphov. Andra gången han gav sig av upp till Norra Ishavet på en fångsskuta gjorde han det i egenskap av filmare för Svensk Filmindustri. I början på trettioalet skrev han manuskriptet Kronans rallare, som sedan Gustaf Boge filmade. Han skrev också filmmanuskript till ett par av sina romaner men då utan framgång.

När färgdian kom, var han en av de första som använde den i samband med föredrag. Han var besatt av bilden och panoramat. Mycket av vad han skrivit har tycke av bild. Även om personskildringen ibland har sina brister, var alltid miljöskildringen perfekt. Han hade verkligen fått ögon att se med.

Den andra boken jag tog hand om var Joh. Ax. Almqvists Graningeverken. Den utkom 1909. Till att börja med tyckte jag inte att omtanken om den var särskilt märkvärdig. Det handlade ju om Alberts egen hembygd. Så småningom förstod jag att det gällde något mer.

Min fars morfar – han hette Sven Åberg, var en urstyv berättare och smed. Han hade kommit från Viksjö och slagit sig ner i den lilla byn Vojen, som i dag ligger helt öde. Han gifte sig med ett f d barnhusbarn, vilket betydde att Alberts mormoder saknade alla upplysningar om sina föräldrar. Åberg var arrendator under Graninge bruk och måste för den skulle göra ett visst antal dagsverken på bruket. Av den anledningen kunde han ingående berätta om livet där, om slitet och fattigdomen, men också om den relativa tryggheten. Kanske hade han förkovrat sig i smideskonsten i samband med sina besök men alldeles säkert är det inte. Att vara smed ingick på den tiden i de allmänna sysslor för en jordbrukare. Han var som sagt en styv berättare och hade ett långt, böljande skägg. Om han levte i vår tid, hade han kunnat vara författare. Boken om Graningeverken upplätade min far, misstänker jag, till stor del som en bok om sin morfar. Dennes berättelser låg för långt tillbaka i tiden för direkt häkomst, men minspelet och klangen av rösterna kunde dottersonen säkert minnas. Någonstans inom bokens pärmar fanns under alla förhållanden bitar av den substans, som också utgjorde morfaderns verklighet, där fanns positionsbeskrivningar som säkert också gått över hans läppar. När Albert läste boken kunde han uppleva tystnaden efter den medelsamma rösten, men också spår och aningar om vad morfadern en gång sagt. Vad jag övertagit var en bok som innehöll en förlo-rad berättare, en berättare som dock verkat i min far genom släktskap och kanske något

litet i mig själv och som på något outgrundligt sätt därför fortfarande fanns till. Så upplevd blev den en kostbar bok.

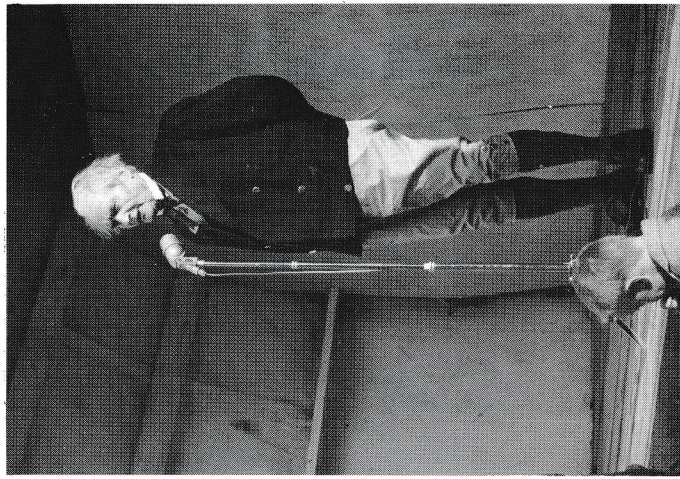
FOLKRÖRELSESNAS GENOMBROTSTID

Över huvud taget var Albert utomordentligt släktbunden. Folkrorelsernas genombrottstid gick hand i hand med hans egen personliga utveckling. Så småningom blev skillnaden mellan då och nu mycket stor. Den starka sociala prägling han fått som barn tillät inte att klyftan vidgades hur mycket som helst. Han fruktade främlingskapet och rotlösheten. Därför var han under senare delen av sitt liv ständigt på väg hemåt på olika nivåer och i skilda etapper. Hans Ångratörn kom genom sitt torp, sitt fiske och sin vildmark att erinra om det förgångna. Mellan några furor bestämde han platsen för sin aska, när han kände änden vara nära. Dessa få kvadratmeter symboliserade för honom den fasta anknytningen till natur och barndom. Där ligger församlade också, får man en känsla av, alla hans böckers ord.

Veckan efter hans bortgång landade människorna för första gången på månen. Hur ser den generationens hemkomst ut en gång? Finns den?

Sven Viksten

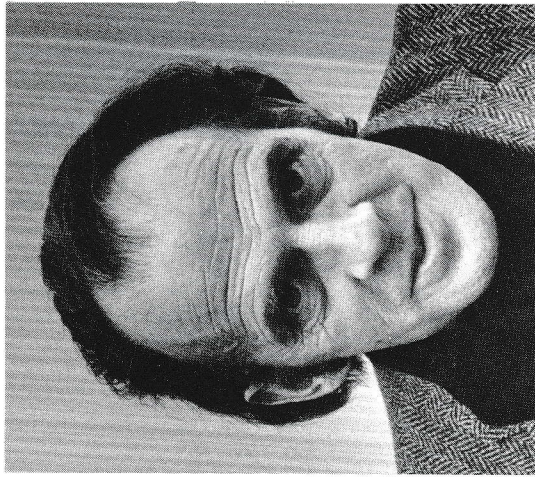
Född 1925 i Färila, Hälsingland. Debuterade med diktsamlingen *I väntan på tåg* 1956. En roman "Innan gräset vissnar" kom ut 1961. Den råkade behandla ålderdomshemsproblematiken strax innan Åke Wassing! Studietek-torskapet vid en enhetsskola satte tills vidare punkt för den skönlitterära verksamheten. En lärartjänst vid folkhögskolan i Forsa bidrog till ett bättre skrivarklimat. Diktsamlingen "Födelseår" kom 1974 och året efter medeltidsro-

Albert Viksten, ordförande i Färila Hembygdsförening, talar på hembygdsföreningens fest.

manen "Trygghetens byar", som beskriver en by under året 1349 med dess arbete och gemenskap innan Digerdöden kom. Har redigerat och medverkat i en rad postuma arbeten efter fadern, Albert Viksten, såsom "Mitt liv, ett äventyr", "Hälsingland – saga och verklighet" samt "Hälsingehumor".

Har dessutom under en lång rad år medverkat i främst arbetarpressen som recensent och debattör.

Karl Rune Nordkvist. Foto: Ehnberg

Albert från Färla

av Karl Rune Nordkvist

■ "För mej framstår han fortfarande som en av de verkligt betydande natur-skildrarna i vår litteratur". Det skriver Karl Rune Nordkvist om Albert Viksten.

Min far var en flitig läsare av äventyrsskildringar och beundrade de män vilka med livet som insats rest ut för att upptäcka och kartlägga ännu okända områden på vår jord. Själv hade han erbjudits att emigrera till Kanada men ändrat sig i sista stund då han genom brev fått veta vad som bjöds en icke språkkunnig emigrant i det nya landet.

Genom att han var en trogen låntagare på biblioteket kom jag i tidig kontakt med litteraturen. Redan under småskoletiden försökte jag läsa några romaner, men tröttnade efter några tiotal sidor och återgick till de enkla och begripliga berättelser som fanns på Allers barnsidor.

Men det var om Albert Viksten jag skulle berätta och mitt första möte med honom. Det skedde då jag någon gång vid slutet av trettio-talet läste hans roman "Byns ögon" och fann en berättare med djupa kunskaper och sinne

för humor. Skildringen av skogsbyn och dess människor väckte ett starkt igenkännande hos den som tillbringat sina första tio år i en jämförlig avkrok. Någon tid därefter hörde jag honom föreläsa i en fullsatt godtemplarokal. Föredragets titel minns jag inte längre men det handlade om hans tid som sällfångare i norra Ishavet. Och Albert var en lysande muntlig berättare och estradör vars framträdande lockade till ytterligare läsning, och under några år gick jag igenom det mesta av vad han skrivit.

Trots att avståndet mellan våra bostadsorter inte var mer än tio mil, skulle det dröja ända till mitten av femtiotalet innan jag lärde känna honom personligen. Som medlem av den dåvarande Författarföreningens styrelse hade Albert sett som sin uppgift att kämpa för de skrivare som valt att bo kvar i Norrland, och vid detta vårt första möte dristade jag mej

att fråga vad som egentligen blivit gjort. Rätt trånad i politiska och fackliga debatter hade jag väntat mej en saklig redogörelse. Men Albert blev ursinnig och hotade att slå mej på käften då jag som nyinvald medlem vågat ifrågasätta hans insats.

Eftersom vi skulle övernatta på samma hotell i Stockholm och haft sällskap under resan, blev jag givetvis förvånad inför det plötsliga utbrottet. Men han lugnade sig snart och jag förstod att han uppfattat min fråga som en kränkning.

Ytterligare en gång skulle jag omedvetet retas honom och då på ett sätt som tog så djupt att han uppmanade mej att lämna Norrland och aldrig visa mej mer norr om Dalälven.

I striden mot markexploatörer och kraftverksbyggare hade Albert satsat hela sin pres-tige och sin ärliga kärlek till landsändan. Under hetsiga debatter hade han tagit strid och riktat hårda anklagelser mot chefen för Vattenfallsstyrelsen och skilda departementschefer.

Ordet nostalgi var inte i allmänt bruk under de åren men Albert kom alltmer att prisa livet i de små byarna där det enligt hans uppfattning fanns mycket av det som saknades i det moderna samhället. I hans byar levde människor i endräkt och hyllade det anspråkslösa.

Det var i den frågan jag gick emot honom och pekade på den kulturella isoleringen, skvallret och småaktigheterna. Byn som bak-åträware och fångelse för många.

Också den stormen bedarrade och jag hade förmånen att träffa Albert några gånger innan han gick bort 1969. Stor och äkta var hans kärlek till Hälsingland och han tillhörde de verkliga kämparna inom hembygdsvården. Outtröttligt arbetade han för bevarandet av kulturellt värdefulla byggnader och som naturvårdare kan han ses som en märklig pion-jär. Tyvärr lyckades han inte rädda landska-pets mäktigaste vattenfall, Lasseforsen i Ljus-nan, men förbondstugan Lassekrog och koj-byn intill den står som ett minnesmärke.

När det sedan gäller hans skönlitterära in-satser kom han oförjant i skuggan av de största bland sina vänner, Wilhelm Moberg, Ivar Lo och Eyvind Johnson. Men för mej framstår han fortfarande som en av de verkligt betydande naturskildrarna i vår litteratur.

Karl Rune Nordkvist.

Född i Ramsjö, Hälsingland. Debut 1950 med romanen "Att vänta någon hem". Därefter fjorton romaner, två reseskildringar från Spanien. Teaterpjäser för radio och TV. Bland romanerna kan nämnas: "Joel" (1952), "Sanningens träd" (1964), "Nattvägen" (1970), "En dag i oktober" (1972), "Huset i världens mitt" (1973), "Hösten lång" (1977), Belönad med Stora romanpriset.

Böcker och skrifter av Albert Viksten:

Striden för livet, Malmö 1917
Bortom Lagen, Sthlm 1923
Bäverbäcken, Sthlm 1923
Stor-Nils, Sthlm 1923
Byfolket, Sthlm 1925
Timmer, Sthlm 1929
Ödets väg, Sthlm 1930
Vargen, Sthlm 1932
Byns ögon, Sthlm 1934
Vägen hem, Sthlm 1945
De sökte nytt land, Sthlm 1947
Drama i norr, Sthlm 1947
Blå gryning, Sthlm 1950
Eld och bröd, Sthlm 1948
Vindkantring, Sthlm 1953
Storm över niporna, 1935
Bland björnskyttar och sällfångare i Norra Ishavet, Sthlm 1921
Hårda män, Sthlm 1926
Pirater och pälsgjägare, Sthlm 1927
Den vita vidden, Sthlm 1931
Äventyr i Norra Ishavet, Sthlm 1942
Till min flicka. Dagboken från Ishavet, Sthlm 1968
Guds eget land, Sthlm 1938
Vilda vägar västerut, Sthlm 1938
I guldjägares spår, Sthlm 1951
Pälsgjägarnas paradis, Sthlm 1955
Spelet under skyarna, Sthlm 1936
Den stora kärleken, Sthlm 1944
Mitt paradis, Sthlm 1959
Idyll och florett, dikter, Sthlm 1927
Skogen sjunger, dikter, Sthlm 1933
Kavalkad, Sthlm 1949
Brandsyn, Sthlm 1941
Rakt på sak, Sthlm 1944
Tankar vid en dödsdömd sjö, Sthlm 1956
Nybyggare i barbarskogen, Sthlm 1961
Skepparn, styrman och tungmatrosen, Sthlm 1937

Självporträtt. Kopparstick, 1955.

En amerikansk realist

av *Gun Kessle*

■ Thomas W. Nason är en av många amerikanska, realistiska konstnärer. Han arbetade under sin levnad både med träsnitt och trägravyrer, och tillhör en amerikansk tradition som under senare år hamnat alltmer i skuggan av den uppreklamerade och storstadsbetonade popkonsten.

Thomas W. Nason är egentligen mycket typisk. Det finns en stor realistisk tradition inom amerikansk konst. Särskilt åren strax före och under andra världskriget hade denna tradition en framträdande plats.

Grafiker som Thomas Benton, Andrew Butler, Adolf Dehn, William Gropper, Reginald Marsh, Boardman Robinson, John Sloan, Ben Shan och Grant Wood för att bara ta några namn, var alla berättande realist. En social och demokratisk vardagsrealism skulle man kunna säga. Thomas W. Nason ingår i denna tradition. Just nu har denna starka tradition blivit skymd av den uppreklamerade och konsthandlarfixerade popkonsten i olika variationer.

Man kan påpeka att den här traditionen också fick ett direkt inflytande i Sverige när McCarthyismen tvingade Adelyn Cross-Eriksson att följa sin man från USA till Sveri-

ge. Hon påverkade Svenolof Ehrén och andra konstnärer i hans generation.

Thomas W. Nason växte upp i New England. Hans far och hans farfar var präster. De var båda också skribenter. Men de skötte samtidigt jordbruk. Thomas W. Nason växte upp som son till en litterärt intresserad jordbrukande präst i ett hem där det var ont om pengar. Man tillverkade själv sina möbler och sina redskap. I likhet med sina fyra syskon var han road av att rita och måla som barn.

Som sextonåring gick han ut skolan och började arbeta i ett tryckeri. Sedan arbetade han på bensinstation och efter att ha gått igenom anställningsexamen blev han civilanställd i flottan och var ett par år på Filippinerna som sekreterare åt vice-guvernören innan han år 1913 blev bilförsäljare och året efter privatsekreterare åt en advokat med affärer på Sydamerika.

Samtidigt gick han på kurser i modellteckning. 1917 kom han till armén. 1918 sändes han till Frankrike och 1919 demobiliserades han och återgick till kontorsarbete. På fritid tecknade och målade han. År 1921 började han göra träsnitt. Han lärde sig från de handböcker som hade skrivits under början av adertonhundratalet. Hans stora intresse för träsnittet berodde inte bara – som han själv skriver – på att det gav sådan rik svärta och gnistrande vithet. Han var inte så intresserad av att rita upp ett motiv och sedan skära bort träet runt linjerna. Han fascinerades av att arbeta fritt direkt på stocken med stickeln. År 1922 publicerades hans första träsnitt. År 1923 fick han första gången betalt. Han började bli erkänd som konstnär och när hans arbetsgivare dog 1931 – mitt under depressionen – slutade han sin anställning och flyttade ut till landet för att leva som fri konstnär. Året efter gick den bank där familjen hade sina sparpengar omkull men 1933 kunde Thomas W. Nason hålla sin första egna utställning och vann alltmär respekt. Han hade då också börjat bli internationellt erkänd. År 1933 vann han Warszawa stads pris samt hedersdiplom på den internationella träsnittsutställningen i Warszawa.

I samband med att han skaffade sig hus på landet med egen ateljé lät han också efter egna ritningar tillverka en koppartryckspress och gick alltmär över till att arbeta såväl på trä som

på koppar. Hans grundinställning till konsten var att bilderna skulle ut till folk. Han var känd för att hålla sina priser låga (6 dollar för ett tryck till exempel) och i stället göra stora upplagor. För den stora allmänheten blev han mest känd för sina illustrationsuppdrag. Thomas "Skogsliv i Walden" från 1939 och de olika illustrationerna till Robert Frosts dikter tillhör hans mest kända.

När han blev äldre och fick svårt med synen övergick han alltmär till att måla; han kunde inte längre klara arbetet med de hårfina linjerna. Både i sitt arbete och i det han skrev om träsnittets historia och teknik visade han djup respekt för arbetet och hantverket. När han låg döende på sjukhuset efter hjärtattacken 2 mars 1971 bad han sin hustru gå till ateljén och göra rent de tre penslar han använt på morgonen. Han hade glömt dem när han fördes till sjukhuset sade han. Han ville inte lämna värdade verktyg efter sig.

Litteratur:

Den fullständiga katalogen över Thomas W. Nasons grafik med utförliga kommentarer och hänvisningar gavs ut i tusen exemplar av Boston Public Library 1977. *The work of Thomas W. Nason*. Det är standardarbetet. En underbar och fullständig oeuvrekatalog som är varje konstnärs dröm att få gjord över sitt arbete.

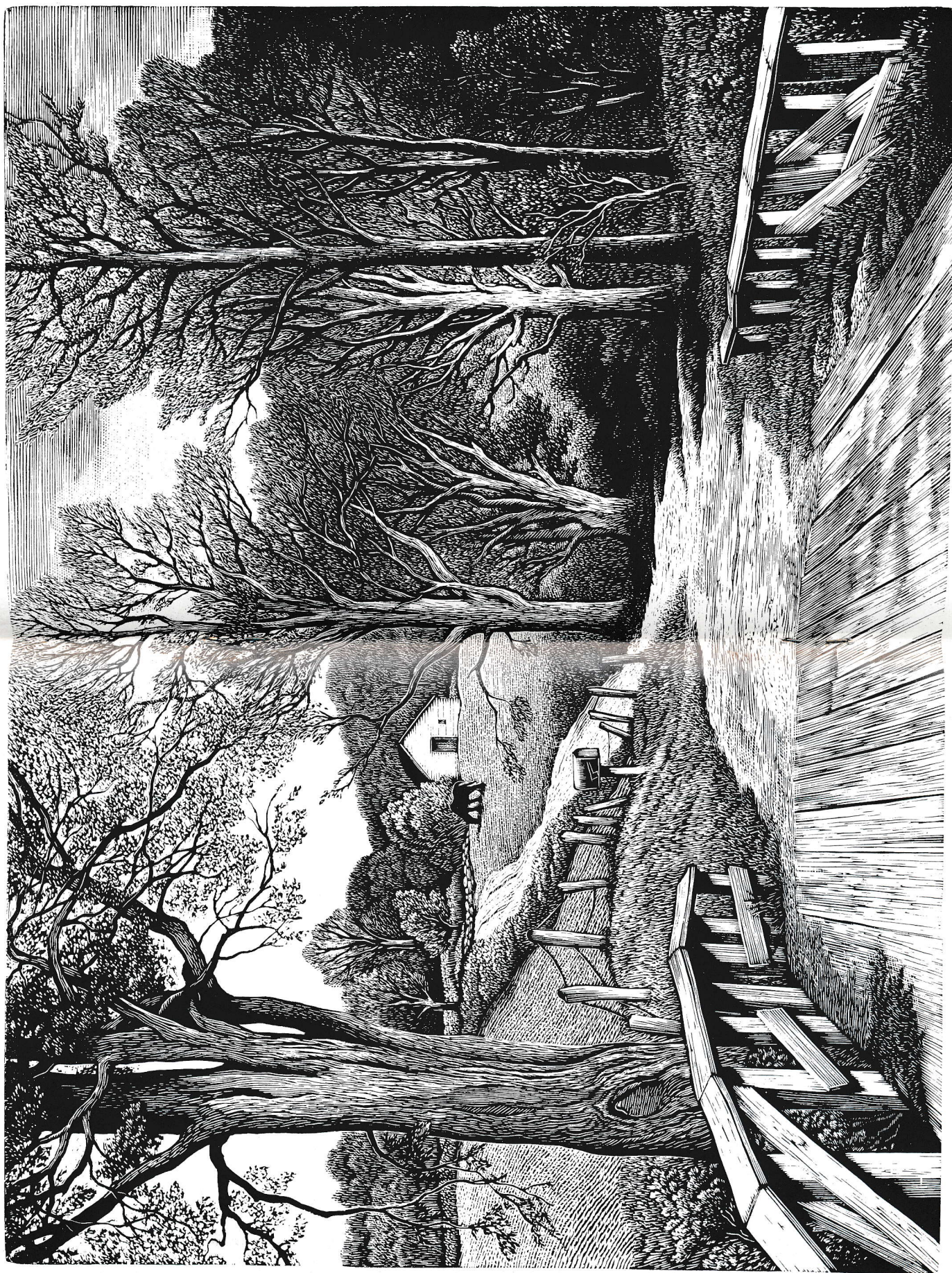
Att skära en stock. Träsnitt, 1941.

Tåget. Träsnitt, 1938.

Vid Maines kust. Träsnitt, 1927.

Landsväg. Träsnitt, 1944.

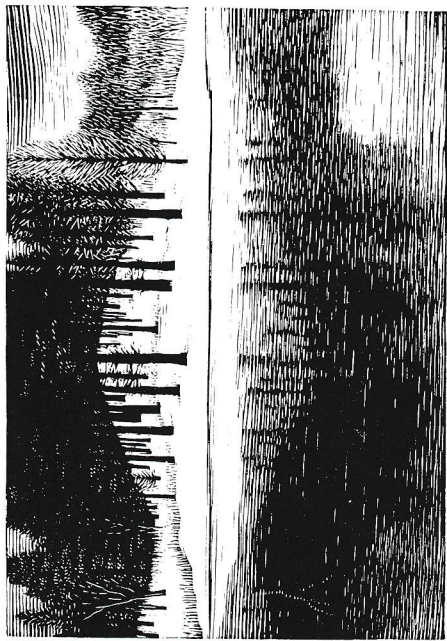

Trädfällning. 1950.

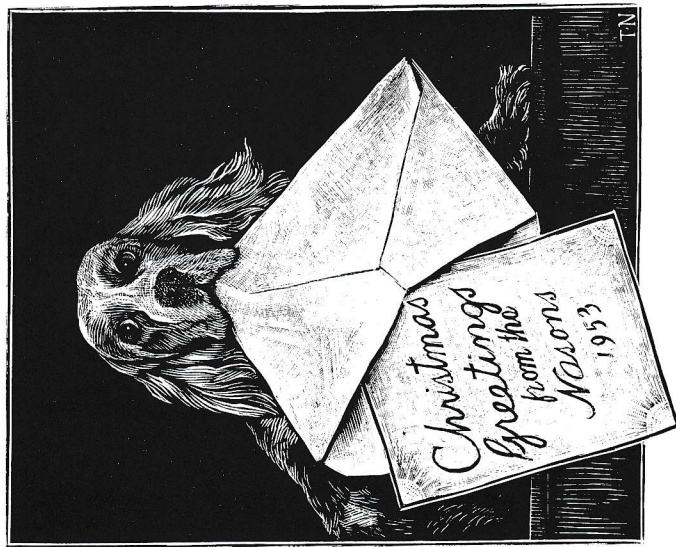
Att gå i snö.
Träsnitt, 1938.

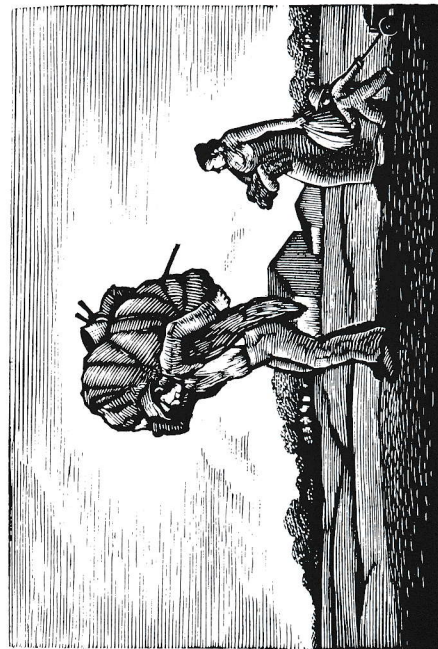
Santal. Träsnitt, 1938.

Speglingar. Träsnitt, 1938.

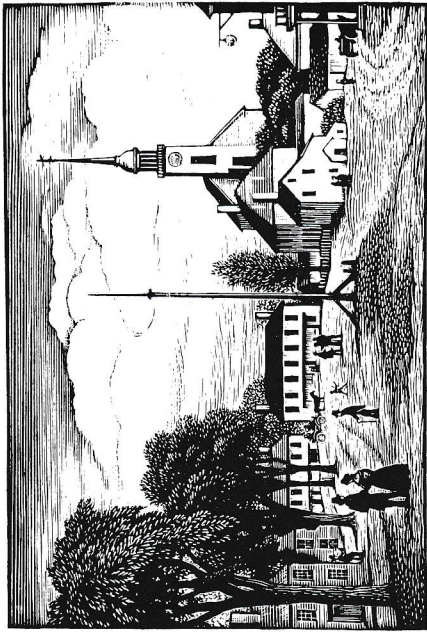
Julhälsning från familjen Nason 1953. Träsnitt.

Flyttande familj. 1938.

Köra is. 1938.

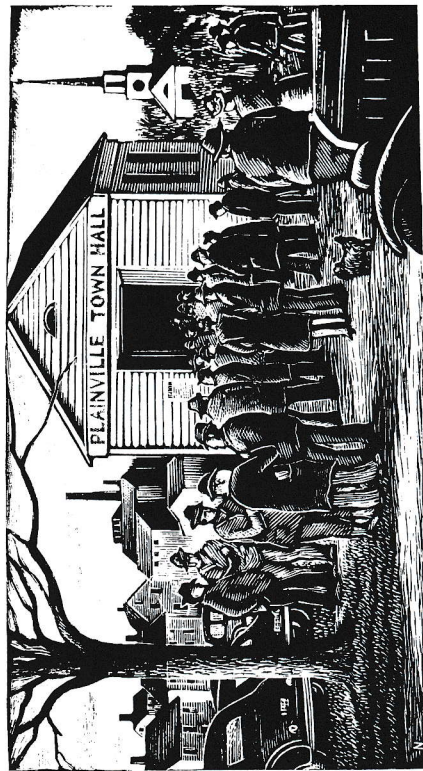

Byn. Träsnitt, 1938.

Kapellet. Träsnitt, 1925.

Stadshuset i Plainville. Träsnitt, 1941.

Plöjaren. Träsnitt, 1925.

Finlands självständighet – vad är den värd?

av Kaj Svensson

■ Greppet om Finland hårdnar, skriver Kaj Svensson i en längre recension av Peter Kankkonens bok "Finlandiseringen – 'frivillig' underkastelse": "Med Afghanistan som ett varnande exempel, blir hans bok en nödvändig alarmklocka."

Hur självständig är i själva verket den finländska inrikes- och utrikespolitiken? Hur mycket av finländsk politik dirigeras direkt från Moskva? Kan Finland komma att bli ett nytt Baltikum? – Frågor av det här slaget blir bara allt angelägnare för varje dag som går med fortsatt rysk närvaro i Afghanistan. Med tanke på att vårt östra grannland har ett likalydande vänskaps-, samarbets- och biståndsavtal (VSB-avtal) med Sovjetunionen som Afghanistan – ett avtal som ryssarna återopade vid sin invasion – är den växande oron i Finlands nordiska grannländer för vad som kan komma att ske berättigad.

KEKKONEN BEHÖVER MOSKVA!

Finlands nationella efterkrigsöde är som bekant sedan länge begrepp i den politiska terminologin – **finlandisering**. Om termens utveckling och den finländska underkastelsens histo-

ria och framtida perspektiv har det Konstitutionella folkpartiets partisekreterare **Peter Kankkonen** skrivit en allt annat än lugnande – men intressant och viktig – studie, **Finlandiseringen – "frivillig" underkastelse** (Pro Veritate, ca 30 kr).

Finland idag är censurens och anpasslingarnas högborg framför andra bland Västeuropas demokratier, säger Kankkonen. Han ifrågasätter starkt och – så tycks det mig – fullkomligt berättigat president Kekkonens vilja såväl som förmåga att föra en finländsk neutralitetspolitik värd namnet. Frågan är, säger han, om inte Kekkonen behöver Moskva i minst lika hög grad som Moskva behöver Kekkonen!

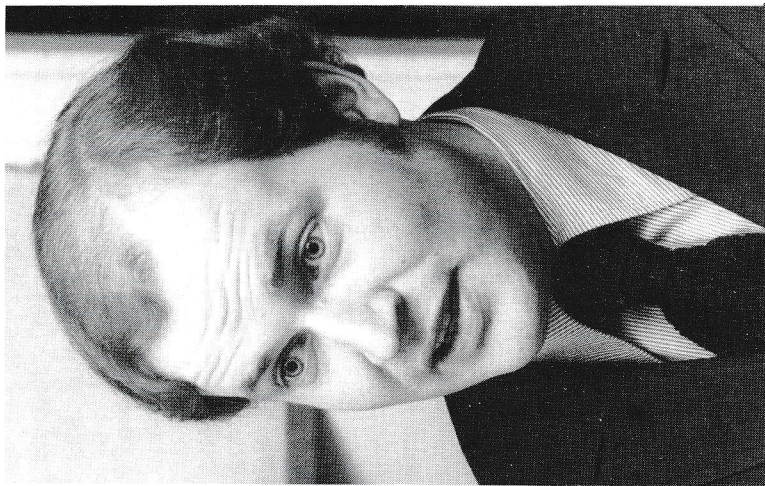
FREDLIGT INTRÄNGANDE

Termen "finlandisering (Finlandisering)" dök första gången upp i ett tal som den socialdemokratiska västtyske professorn Richard

Löwenthal höll vid Berlins fria universitet 1966. Sedan dess har termen fått en vidsträckt användning i skilda politiska läger. Termen har naturligt nog, då den i viss mening fortfarande är att betrakta som kontroversiell, definierats delvis olika. Gemensamt för de olika definitionerna är emellertid att de tar sin utgångspunkt i en ibland outtalad fruktan för att vissa bedömares övertygelse, att "Kremlis utrikespolitik syftar till att med undvikande av våld successivt integrera de västeuropeiska länderna i den sovjetiska intressesfären och att Finland är objekt nummer ett för denna expansionspolitik", m a o vad Wolfgang Höpker valt att kalla "pénétration pacifique", att denna beskrivning av den ryska utrikespolitikens syften skall visa sig vara korrekt.

Vilken terminologisk definition Kankkonen konkret ansluter sig till är inte helt klart, men Nils Örviks och Walter Laqueurs arbeten har haft avgörande betydelse för hans analys. Örvik uppställer i sin bok "Finsk Sikkerhet – En analyse av grundfaktorer i finsk säkerhetspolitik" (1971) sex kriterier för vad han kallar **fjärrkontroll**, vilket han menar att Finland är ett oomtvistligt exempel på. Avsaknaden av nationell enhet och nationella strävanden, liksom gemensam gräns med den kontrollerande staten samt omöjlighet att militärt motsätta sig invasion och okkupation är väsentliga faktorer, vilka avgör ett lands disponibilitet för denna fjärrkontroll. Till detta synsätt ansluter Kankkonen, och han citerar med gillande Laqueur, när denne säger, att Finland inte "i någon accepterad betydelse av ordet" är självständigt.

Till Laqueurs fem punkter, som avser att verifiera detta påstående, har han inget att invända: 1) Finland är neutralt bara till den övriga världen, inte till Sovjet; 2) Finlands försvarsmakt är underställd ryska säkerhetskrav; 3) "i Finlands regering kan endast de partier vara representerade som äger Sovjetunionens godkännande (alla partier, även M:s motsvarighet, har eller eftersträvar partiförbindelser med SUKP!). Detta gäller i ännu större utsträckning presidenten och statsministern"; 4) Finlands handelsrelationer bestäms av SEV/COMECON; 5) "en del i finlan-

Peter Kankkonen, författare. Foto: Lauri Kautia.

diseringsprocessen är att man förnekar dess existens".

RYSK TOLKNING

För att kunna upprätthålla sin kontroll kräver och får Sovjet **själv censur**. Kankkonen ger många talande exempel på den iver med vilken finländska politiker ilar att åtyda husbondens röst. Även utländsk press, t ex Washington Post och SvD, har utsatts för påtryckningar på grund av publicerade artiklar.

För att belägga sin tes om rysk orkestrering av finländsk politik och debatt lämnar författaren en historisk redogörelse, som tar sin början i den s k "nattfrost" 1958-59 och i "notkrisen" 1961. Han lämnar också en hel rad färska exempel på hur oblyg den ryska infiltrationen är. Bokens tyngdpunkt ligger emellertid på en diskussion av den genom årtiondena skiftande, alltmer hotfulla ryska

tolkningen av det olycksaliga VSB-avtalet. En diskussion av detta är ju också av direkt central betydelse för en bedömning av graden av finländsk underkastelse.

Såsom fallet oftast är i sådana sammanhang är formuleringarna i VSB-avtalet öppna för divergerande tolkningar. Avsikten med avtalet är dock entydigt: att garantera en finländsk neutralitetspolitik. Finlands dåvarande FN-ambassadör Max Jakobson förtydligade 1968: "Frågan om bistånd från Sovjet blir aktuell endast i det fall Finlands territorium redan har utsatts för militärt angrepp."

Denna syn var emellertid inte acceptabel för Sovjet. Pseudonymerna Kommissarov och Bartenjev – ev. M. Suslov själv – skriver i boken "Kolmekymmenniä vuotta hyvää napuutia" 1977, att Finland genom VSB-avtalet förbundit sig att konsultera Sovjet redan under fredstid om "ett hot mot säkerheten uppkommit"! En förskjutning i den ryska synen har således ägt rum: i stället för "väpnat anfall" rör det sig här om "provocerande konflikter" – av vem är inte sagt.

Man förstår att Kankkonen finner det angeläget att slå larm, när man tar del av vad Sovjets förre Helsingfors-ambassadör A. Beljakov sade vid ett hemligt möte med Finlands kommunistiska parti: "Det är dock att märka, att den inre situationen i Finland kan bli sådan, att det hot mot säkerheten, som avtalet handlar om, kan bli uppenbart till följd av att Finland inte längre är en sådan avtalspart som kan hålla sina förpliktelser."

Från "yttre hot" till "inre instabilitet" på bara några år. Greppet om Finland hårdnar! Västeuropas länder tycks, som J.R. Schlesinger uttryckte det, i värsta fall ha att se fram emot finländisering eller polenisering, beroende på om personen råkar vara optimist eller pessimist!

ÖPPENHET

Kankkonen har med anmärkningsvärd öppen-

het analyserat och beskrivit Finlands situation. Man hade blott önskat en mera omfattande, mera genomarbetad text. Som författaren nu skrivit sin bok är den visserligen den kanske viktigaste på många år om Finlands relationer österut, men den lämnar otvivelaktigt läsaren med ett starkt behov att få mera kött på benen, att få en mera dokumentarisk redogörelse för de finsk-ryska relationerna.

I Finland går alla politikens vägar via Moskva", lyder ett talesätt. I landet har också själv censuren, anpassligheten och nybonapartismen, som Kankkonen betecknar Kekkonsens godtyckliga åsidosättande av parlamentariska och demokratiska principer, nu gått så långt att endast Kankkonsens eget parti, vissa kristna grupper – anpassligheten är annars stor även inom kyrkan – och obetydliga vänstergrupperingar på skarpen vägar motsätta sig den milda form av sovjetisering som döpts till finländisering! Risker är, menar Kankkonen, att Sovjet nu skall sträcka ut sina tentakler längre i Europa. Vad är väl Finlands kampanj mot OS-bojkott och för ett avrustat Norden annat än drängtjänst? Med Afghanistan som ett varnande exempel, blir hans bok en nödvändig alarmklocka. Utan att vilja pådövla Kankkonen varmare sympatier för Friedrich Engels är jag tveklöst övertygad om att han är beredd att skriva under dennes slutord i "Den ryska tsarismens utrikespolitik" från 1890 (sv. övers. 1978):

"Europa glider som på ett sluttande plan allt snabbare utför, mot ett världskrigs avgrund, ett världskrig av hittills exempelös utbredning och våldsamhet. Bara en sak kan hejda detta: en förändring av systemet i Ryssland. Att den måste komma inom ett fåtal år, kan det inte råda något tvivel om. Måtte den bara komma i rätt tid, innan det annars oundvikliga inträffar."

VÄRVA 3 PRENUMERANTER OCH DU FÅR EN BOK!

Förr och Nu:s problem är inte bristande kvalitet. De flesta som läser tidskriften anser nog, att det är en kulturtidskrift av hög kvalitet, med många intresseväckande och läsvärda artiklar. Nej, Förr och Nu:s problem är av ekonomisk natur. Tidskriften har en alltför liten upplaga, alltför få prenumeranter.

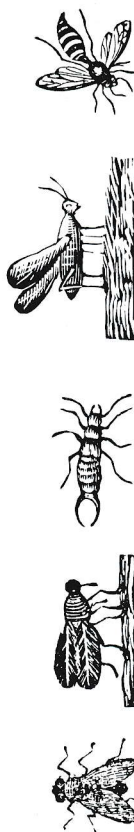
Vi brukar ofta uppmana våra läsare att säkra Förr och Nu:s fortsatta utgivning genom att värva prenumeranter bland vänner och bekanta. Den här gången tänkte vi göra denna uppmärksamhet lite mera lustfylld genom att locka med bokpriser.

Alla som värvar 3 prenumeranter får en bok som uppmuntran (den som värvar 6 prenumeranter får 2 böcker osv.).

Skicka in namn och adress på de prenumeranter du värvar (samt namn- och adressuppgift på dig själv) så skickar vi det senaste numret av Förr och Nu tillsammans med inbetalningskort till prenumeranterna, samt bokpris till dig i egenskap av värvare.

Lycka till med prenumerantvärningen!

Förr och Nu:s nya adress, Hornsgatan 170, 2 tr., 117 28 Stockholm, pg 356072-9, tel: 08/84 73 14 (månd 18-20)

Din egen namn-

och adressuppgift

Namn och adress på prenumeranterna

Nyfödd. Linoleumsnitt.

Dea Trier Mørch – en populär bokkonstnär

av Annelie Jordahl

■ Sedan 1976 har danskan Dea Trier Mørch givit ut minst en bok om året illustrerad med egna linoleumsnitt. Det som gör hennes konst tilldragande är, att den är populär på en hög konstnärlig nivå.

Till hösten kommer Dea Trier Mørch ut med en ny bok, *Den indre by*, på Vindrosens förlag. Den handlar om vardagen för några människor i det centrala, gamla Köpenhamn, och kommer att vara illustrerad med hennes egen grafik.

Dea Trier Mørch gör vad många konstnärer och kanske även författare skulle vilja. Hon både skriver och illustrerar sina böcker. Det borde göra dem till en utmaning för kritikerna. Ty vem skall egentligen bedöma böckerna, litteraturkritikern eller konstkritikern?

KONSTKRITIK FÖR VEM?

Litteraturkritikern får som alltid ta hela ansvaret. Ty för konstkritikern är böcker inte konst annat än i undantagsfall. Han har en gång för alla accepterat att konst skall vara mångtydig och svår, och ett par böcker illustrerade med realistiska motiv kan helt enkelt inte bedömas som konst!

Från min egen studietid minns jag, att bilder med ett bestämt innehåll kallades för "litterära". De ansågs underlägsna alla bilder utan innehåll. De senare ansågs mera "allmängiltiga", särskilt om de till formen var vaga och

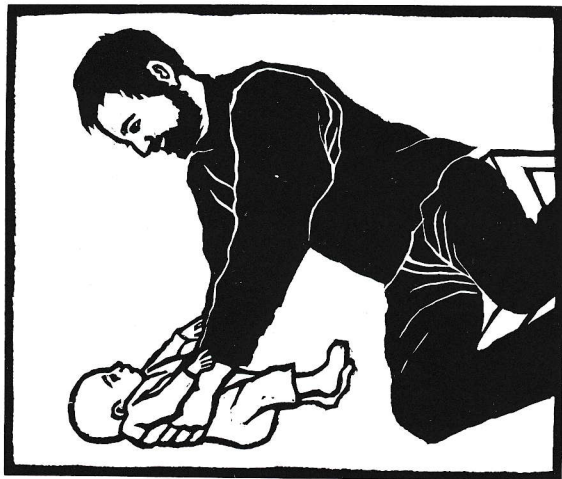
litet suddiga, så att de kunde tydas på mer än ett sätt.

En sådan inställning är naturligtvis effektiv för den som inte vill ha någon konst, eller för den som vill hålla den populära, berättande konst som ändå finns borta från spalterna.

Jag tror, att konstkritikern i många fall är offer för publikförakt och fångad i den föreställningen, att om en konstnär lyckas bli omtyckt och få en bred publik, måste det antingen vara fråga om dålig konst eller fel publik.

Konstkritikerns nedvärdering av publiken drabbar för övrigt också den informella konsumenten. Få i vårt land känner till Mondrian* eller Malevitj** annat än som ytterlighetsfigurer, ett slags måleriets extremister. Men läs deras egna arbeten, studera deras verk och döm själv!

I en situation som vår betyder Dea Trier Mørchs arbeten mycket för bildkonsten. Hen-

Man och barn. Linoleumsnitt.

nes hitills populäraste bok, romanen *Vinterbörn*, kom ut i sin första upplaga 1976. Den är nu utgiven i 116 000 exemplar bara i Danmark, och översatt till ett tiotal främmande språk. Det är siffror som talar för sig själva.

VINTERBÖRN

Boken är en kollektivroman och skildrar en grupp kvinnors erfarenheter av att föda barn. Illustrationerna följer texten tätt inpå. Vi får se interiörer från BB-avdelningar, förlösningsscener och bilder av nyfödda barn. Här finns skarpa iakttagelser men också sensuell värme.

Bilderna är tecknade med en grov kontur som inte efterarbetats. Den tvingar konstnären till uttrycksfullhet och enkelhet. Alltför små detaljer försvinner helt enkelt i det svarta eller vita.

Konturen ger teckningen en rå och direkt ton som är både vacker och effektiv. Flera av de finaste bilderna i denna bok kan jämföras med kvinnoskildringar i grafik av Matisse och Gauguin.

Men själv tvekar Dea Trier Mørch att kalla sina bilder för konst. I en intervju i TV förra året föredrog hon att kalla dem brukskunst, alltså på svenska ungefär konsthantverk. Men varför, och var i ligger skillnaden?

IND I VERDEN

1977 gav Dea Trier Mørch ut två böcker, *Ind i verden* och *En trekant*.

Ind i verden beskriver en modern förlösning och är utförd som en lärobok med bilder. Den är åskådlig, instruktiv och vacker.

Trettio bilder i svart, vitt och vitt skildrar förloppet. De är bland de bästa Dea Trier Mørch gjort. Hon har använt samma grova kontur som tidigare, men utnyttjat den mycket medvetet för att lösa de ibland komplicerade bildbyggena. Genom att variera konturens grovlek och spara den blå färgen till bakgrunden har hon löst problemen med rörelse, avståndsvärkan och proportioner.

Det är en bok som tål att bläddras i och läsas flera gånger.

Självporträtt med barn. Linoleumsnitt.

Illustration till *Vinterbörn*.

Jag har sökt efter jämförelser till Dea Trier Mørchs litterära stil. Vem gör liksom hon gärna sinnliga beskrivningar av vardagslivets småting, av trivialiteter?

EN TREKANT

Den lilla boken *En trekant* fick mig på spår. I den finns flera av de ingredienser som gjorde den franska författarinnan Colette's böcker så populära. *En trekant* handlar om ett ungt par som får barn och de problem som då uppstår i deras erotiska förhållande. Det är underhållande och charmfullt skrivet, men litet yligt precis som hos Colette.

Boken är i litet format och illustrerad med tretton helsidesbilder från det unga paret vardagsliv. Den grova konturen från tidigare är här kompletterad med massiv svärta. En tunn vit linje får teckna detaljer.

Illustration till *En trekant*.

Det är söta bilder från en idyll som håller yttervärlden på avstånd.

Liksom så många andra författare har Dea Trier Mørch velat berätta om sin barndom. Det gör hon i boken *Kastaniealleen* från 1978. Tillsammans med två syskon tillbringar hon sommarlov och julferier hos mormor och morfar i deras korsvirkeshus på Själland.

KASTANIEALLEEN

Hela berättelsen kretsar kring mormodern och hennes förhållande till man, barn och barnbarn. Barnen gestaltas inte riktigt som självständiga individer, utan förblir berättelsen igenom sedda med de vuxnas ögon.

Mormodern är en intressant kvinna med konstnärlig begåvning. En höjdpunkt i boken är när vi får veta hur denna märklige kvinna utan vare sig schabloner eller linjal tillverkar tapetmönster i sex våder på golvet hemma i sin målarkammare. Motivet är björnfloka och tapeten säljer hon sedan till en fabrik i Sverige.

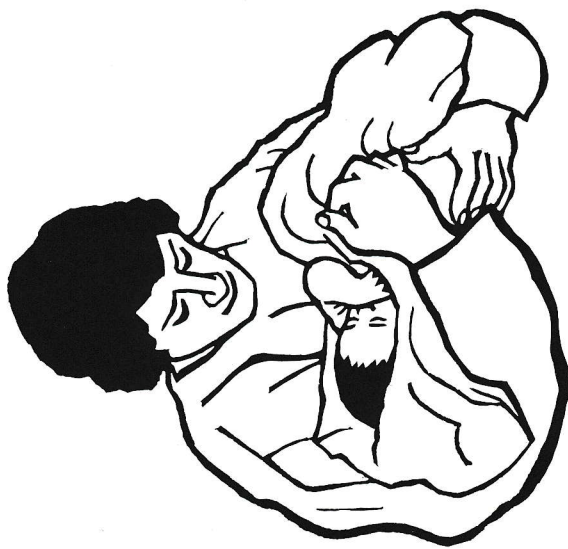
Estetiskt betecknar boken en utveckling jämfört med tidigare verk. Bilderna är hållna i en enhetlig stil, mestadels massiv svärta mot vit botten, där en tunn vit linje tecknar detaljer i det svarta. Konturen har putsats lite grand, vilket får bilderna att ibland påminna om silhuettklipp.

En bra sak är att formaten på bilderna är varierande. Diptyker, helsidor, halvsidor och små silhuettnande vignetter växlar om varandra. Variationsrikedomen gör det till ett nöje att bläddra i boken.

STUDIER

Dea Trier Mørch är född 1941. Hon började sina konstnärliga studier blott 16-årig vid Konstakademien i Köpenhamn. Där slutade hon fem år senare, och reste året därpå, 1964 till Östeuropa för att vidareutbilda sig vid konstakademierna i Warszawa, Krakow, Beograd, Leningrad och Prag. Bäst fann hon sig tillrätta i Polen och Warszawa. Här fann hon en djupare konstnärlig identitet.

Till sist. Med sina böcker för Dea Trier Mørch med värdighet en tradition vidare som är lika gammal som boktryckarkonsten. Den tryckta, illustrerade boken.

Illustrationer till *Ind i verden*.

Böcker som nämns i artikeln:

Danska

Dea Trier Mørch. VINTERBØRN. Roman. Illustreret af forfatteren. 296 sider. Gyldendal, 1976. Pris: dkr. 81.55
ISBN 87-01-34471-4

Dea Trier Mørch. IND I VERDEN. 68 s. Gyldendal, 1977. Pris: dkr. 53.-
ISBN 87-01-65981-2

Dea Trier Mørch. KASTANIEALLEEN. Roman. Omslag og illustrationer af forfatteren. 208 s. Gyldendal, 1978. Pris: dkr. 86.40
ISBN 87-01-78452-8

Svenska

Dea Trier Mørk. VINTERBARN. Roman. Illustrerad av författaren. Översättning av Karin Nauman. 296 s. Tidens förlag, 1977. Reapris: 38.-
ISBN 91-550-2148-4

Dea Trier Mørk. IN I VÄRLDEN. Översättning av Karin Naumann. 68 s. Tidens förlag, 1978. Pris: ca 39.-
ISBN 91-550-2281-2

Dea Trier Mørk. EN TREKANT. Berättelse i text och bilder. Översatt av Claes-Göran Jönsson. 56 s. Tidens förlag, 1978. Pris: ca 30.-
ISBN 91-550-2240-5

Dea Trier Mørk. KASTANJEALLÉN. Roman. Omslag och illustrationer av författaren. Översättning av Karin Naumann. 234 s. Tidens förlag, 1979. Pris: ca 75.-
ISBN 91-550-2336-3

Noter:

* **Piet Mondrian** (1872-1944). Holländsk målare. Började måla i en realistisk stil, men övergick efter ett tiotal år av experiment till ett fullständigt abstrakt måleri.

Läs: Piet Mondrian: *Natürliche und Abstrakte Realität. Ein Aufsatz in Dialogform.* 1919/1920. Finns utgiven i Michel Seuphor: *Piet Mondrian*, Europa Verlag, Zürich, 1957.

** **Kasimir Malevitj** (1878-1935). Rysk målare. Liknande utveckling som Mondrian.

Läs: K.S. Malevich: *Essays on art (1915-1928) vol. I, Essays on art (1928-1933) vol. II*, edited by Troels Andersen. Borgen, Köpenhamn 1968.

Illustration och vignetter till *Kastaniealleen*.

Bokanmälningar

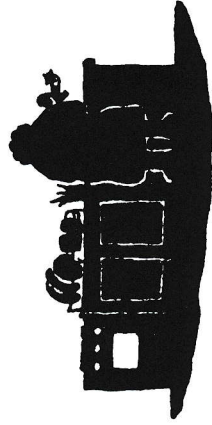
Skönlitteratur

Ann-Charlotte Alverfors. LINNEAS RESOR. 259 s. Bonniers 1979. Pris: ca 95:–
ISBN 91-0-044007-8

Linnea är nybliven poet. Hon har diktat sin dröm, den stora kärleken, och gjort succé. Hon ger sig ut på en resa i Sverige för att hitta en verklighet, en sanning att skildra. Men hinner inte långt innan hon snärjs av sin egen kärleksmyt.

"Linneas resor" är ingen bra roman. De snuttar av svensk verklighet man bjuds på är groteska och ogripbara. Människorna är oftast stympade och hjälplösa. På slutsidorna försäkras Linnea att hon nu är färdig att söka den verklighet hon ville skildra. Det är ju så dags. Linneas "utveckling" har inte lärt mej något och övertygar inte.

Marie-Louise Persson

Ill: Kaj Stuart-Beck

Lars Andersson. ...OCH VI TEG, Dikter. 32 s. Eget förlag 1979 (beställes direkt från författaren, Jämbärarvägen 3, 753 00 Sura hammar). Pris: ca 10:–

ISBN 91-7260-264-3

Ett häfte med ögonblicksbilder från skolans värld. Varje lärare borde kunna känna igen sig någonstans i dessa rader i impressionistisk stil.

Jag gissar att Lars Andersson strävat efter att göra dikterna tillgängliga även för barn i de lägre skolåren. Kortfattat och träffsäkert lyckas Andersson förmedla lärarens vardagsstankar och problem.

Min enda invändning är att helheten, trots att innehållet i dikterna pendlar mellan vana makt och stunder av tillfredsställelse, blir så idyllisk. Det beror kanske på att de även vänder sig till eleverna. Jag tror att Lars Andersson skulle kunna utvecklas om han någon gång gick bortom de omedelbara bilderna och tankefallen och försökte tvinga ihop sina iakttagelser till en syntes.

Mats Miljand

Mahmut Baksi. HASAN AGA. Svensk bearbetning Elin Clason. 132 s. Rabén & Sjögren 1979. Pris: ca 49:–

ISBN 91-29-53738-X

"Hasan Aga" är en bok om invandrare för svenskar. Baksi är själv invandrare från en liten kurdisk by i Turkiet. I nio berättelser skildrar han några invandrades liv i Sverige och innan de kom hit; deras tankar, känslor och mål; och hur det är att ena dagen vara herde i en liten by utan elektricitet och den andra dagen diska på restaurang och åka tunnelbana.

Samtidigt avslöjas en politisk skandal, nämligen den svarta arbetsmarknaden med invandrare utan arbetstillstånd. Dessa anställs av restauranger och städbolag för halv lön och dubbel arbetstid. Tydligt pågår detta med myndigheternas goda minne under de perioder som arbetstillstånden prövas.

Pär Gustafsson

Louis Paul Boon. SVARTA HANDEN. Anarkismen i industristaden Aalst under 1800-talet. Övers. Ingegerd Kvist. 329 s. Forum 1979. Pris: ca 70:–

ISBN 91-37-07152-1

Om anarki enbart står för våld, då är det anarki boken skildrar. Annars inte. Inbrott och miss-handel är det genomgående temat. Raden av ogärningsmän drar förbi, som anonyma deltagare i ett hopröfsat demonstrationståg. En engagemangslös greppas: underkommisarie Dabbers. Polisen som hellre ägnar sig åt att jaga kvinnor än bovar. Kanske för att han själv är en av skurkarna? För vem kan svära sig fri från den lag- och sedeslöshet, som härjar i belgiska Aalst vid sekelskiftet.

Författaren öser rikligt ur källorna. Resultatet: en överriklig anrättning, där man som läsare är mättad redan halvvägs genom boken. Eftersom ingredienserna är desamma rakt igenom, hade innehållet vunnit på en kraftig bantning.

Bengt Dagrin

Inga Borg (text), Fibben Hald (bild). INATU-RENS RIKEN. Del 1: Linnés barndom och ungdom. 80 s. Del 2: Linnés liv och verk. 80 s. Gidlunds 1979. Pris: ca 38:–/del

ISBN 91-7021-251-1

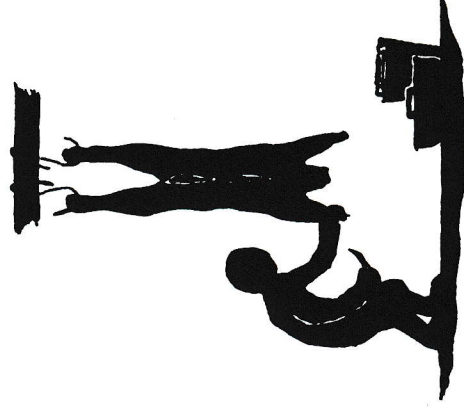
ISBN 91-7021-253-8

Det händer inte så ofta att man som vuxen kan läsa en ungdomsbok med behållning. Men det här verket har verkligen lyckats förena spänning och upplysning! Linné, vars liv och gärning beskrivs, var ju både upptäcktsresande till då nästan okända delar av vårt land och forskare och lärare.

Inga Borgs text är rak och enkel och Fibbens Halds realistiska illustrationer gör ett mycket starkt intryck. Dessutom finns det i varje band några planscher i fyrfärgstryck. Om förlaget bara hade kostat på en bättre bindning, så hade allt varit perfekt.

Hela verket är egentligen en stor hyllning till lärandet, forskandet och den omätliga nyfikenheten på naturvetenskapen. Sådan entusiasm kan ju behövas i dessa tider!

Hans-Magnus Meincke

André Brink. RYKTEN OM REGN. Övers. Nils Olof Lindgren. 488 s. Forum 1979. Pris: ca 92:--

ISBN 91-37-07089-4

För Martin Myrhardt, framgångsrik industriledare, är apartheid ett "måste". Han menar att historien tilldelat raserna skilda uppgifter i samhället. De vitas kall är att leda. De färgade att ledas. Rubbas denna balans uppstår kaos och ekonomisk ruin. Något som drabbar raserna lika.

Denna Myrhardts filosofi ställs på hårda prov. Bästa vänner och älskarinnan döms båda för "terrorism". Sonen revolterar mot faderns reaktionära rasism. För att inte själv gå under, tvingas Myrhardt fegt förneka dessa rakryggade "revolutionärer". Han har blivit slav under en omänsklig ordning.

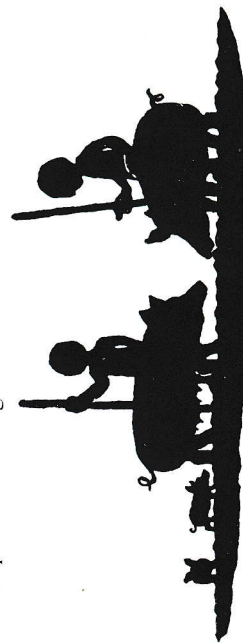
André Brink, vit och uppfödd med apartheid, breddar med denna roman debatten kring Sydafrikas rasåskilnadspolitik. Han gör det måsterligt, med en miljö- och personskildring som griper och engagerar.

Bengt Dagrin

Sven Delblanc. KÄRA FARMOR. 312 s. Bonniers 1979. Pris: ca 95:--

ISBN 91-0-044017-5

Boken presenteras som en skildring av de krafter som utnyttjar livet och de som flyr det. Farmor, en varelse fjärran från fotboll och virkad schal över axlarna, ja närmast ett monster, får här representera den förra kategorin människor och hennes levnadstecknare, sonsonen, den senare. Året är 1968, farmor har nyligen lämnat det jordiska och i det som av många upplevdes som en brytningstid försöker den medelålders ättlingen med farmors liv som bakgrund skapa reda i sitt eget.

Boken döljer knappast några djupare sanningar, men är skickligt skriven. Författarens mustiga språkbehandling är stundtals en ren njutning att ta del av.

Lennart Nylund

Per Olof Ekström. DRAKENS SON. 268 s. Zindermans. 1979. Pris: ca 75 kr

ISBN 91-528-0308-2

Vem känner inte till Dracula, den blod sugande vampyren? Men hur många känner sanningen bakom den skönlitterära gestalten? Ekström har forskat i Rumänien och andra länder under ett årtioende i jakten efter denna sanning.

I Nürnberg år 1431 dubbades Vlad Basareb av kejsaren till riddare av drakorden och kröntes till furste av Rumänska landet. Han tog familjenamnet Dracul och sonen Vlad kallade sig Dracula, drakriddarens son. Vlad Dracula var tre gånger furste och stred mot å ena sidan det ottomanska imperiet och å andra sidan inhemska adel samt tyska köpmän som utplundrade bönderna. Skall man tro författaren var det just det rumänska folket som låg Vlad varmast om hjärtat.

Hans grymhet lämnar dock inget övrigt att önska. Fienderna halshöggs eller pålspetsades på löpande band. Men Ekström menar att han därigenom inte skilde sig från övriga regenter på 1400-talet. Hans öde var istället att hans historia ej skrevs av hans sympatisörer utan av hans fiender.

Ekström har dramatiserat Vlad's liv i skönlitterär form. Det har resulterat i en lättläst och spännande bok.

Staffan Glassel

Hans Granlid. ENKELT URSPRUNG. 382 s. Rabén och Sjögren 1979. Pris: ca 85:--

ISBN 91-29-53031-8

Boken är slutpunkten i en romansvit inledd 1974 med Rackarsång. I förgrunden står Gustav Hand och Signe Kraft – det är deras kärleks saga i seklets början som avhandlas. Gustav Hand är akademiker, doktorerar i statskunskap och blir lärare, Signe tillhör med hennes egna ord "självförsörjande klassen", arbetar som piga med sedan länge skrinlagda sjuksköterskedrömmar.

Granlid skildrar parets gradvisa närmande med humor och inlevelse. Klyftorna är till en början stora ifråga om tro (som han helt saknar), bildning (som hon aldrig fått) och politisk grundsyn. Men det ordnar sig, ty kärleken är envis.

Efterhand svalnar dock läsarens intresse för framställningen. Till formen är romanen rap-sodisk. Skeendet varvas oupphörligt med dikter, författarens egna reflexioner, tillbakablickar, filosofiskt allmängods m m. Det gör att romanens inneborende energi till sist försvinner.

Kent Begler

Olof Granholm. DEN VITA NATTEN. 186 s. Norstedts 1979. Pris: ca 54:--

ISBN 91-1791481-7

Erkki Lepokorpi. SISTA STRIDEN DET ÄR. Övers. Ulla Hornborg. 371 s. Rabén & Sjögren 1979. Pris: ca 82:--

ISBN 91-29-53581-6

Det här är två ganska olika romaner om det finska inbördeskriget 1918. Olof Granholm beskriver händelserna från sin födelsebys horisont, Lillimne by i det svenska Österbotten. Till grund för hans roman ligger berättelser han samlat från folk som var med i kriget. I denna småbondetrakt lyckades de vita till stor del vinna folket för sina syften. Analfabetismen var utbredd på landsbygden och det var inte svårt att få kriget att framstå som ett "frihetskrig" undan rysk överhöghet. Granholm varvar sin berättelse om några människors liv under kriget och decennierna alldeles innan med faktaredogörelser om det politiska läget. Han beskriver hur alltför under händelsernas tryck kommer till insikt om krigets rätta karaktär.

I "det röda Tammerfors" som är Lepokorpi's hemstad och platsen för händelserna i hans roman, är situationen mycket annorlunda för folket. Här har arbetarklassen gripit makten och man är väl medveten om vad striden gäller: rätt eller vitt styre i landet. Skildringen är koncentrerad till händelserna strax före och under kriget. Det är en ytterligt spännande och åskådlig skildring som Lepokorpi ger, fylld av humor och värme och på ett befräande friskt och rakt språk. Översättaren har gjort ett bra arbete. "Sista striden det är" är fullt i klass med Väinö Linna's romaner och har också av denne utnämnts till "decenniets finska prosaverk". Eftersom de två romanerna är så olika kompletterar de varandra och ger tillsammans en ingående kunskap om hur kriget upplevdes av det finländska folket.

Christina Ericsson

Bosse Gustafson. Q. 217 s. Norstedts 1979. Pris: ca 65:–

ISBN 91-1-791322-5

Q står för quisling. Bosse Gustafson har i sin roman placerat Quisling i ett av Hitler-Tyskland ockuperat Sverige och kallat honom Grüber. Flera av bokens personer och händelser är hämtade från det historiska förloppet i Norge, som författaren känner väl – han följde rättelsgången mot Quisling i Oslo 1945.

Romanen är ett försök att psykologiskt förklara Grübers utveckling. Berättaren, Grübers rullstolsbundne tvillingbror och författarens alter ego skildrar barndomshemmet, ungdomsidealismen och utvecklingen till förrädare.

Gustafsons radikalpacifism leder till att han inte bara förklarar, utan också, delvis, försvårar Grübers handling. Jag kan inte dela hans syn på skuld och moral, men boken bör bli läst och diskuterad.

Lasse Linusson

Anna Kajsa Hallgard. I BY OCH FOLK-KOMMUN. 342 s. LT 1979. Pris: ca 79:– ISBN 91-36-01453-2

Hallgard är en skicklig berätterska och hon beskriver målade sin resa i Turkiet, Afghanistan, Indien, Nepal, Kina och Japan. Samtidigt som hon skildrar besöken i länderna så ger hon läsaren personliga reflexioner om det som hon ser. Hon beskriver besök i folkkommuner, skolor, Taj Mahal m m. Nästan halva boken ägnas åt besöket i Kina.

Detta är lika mycket en bok om hur det är att resa, som en beskrivning av länderna. På sina ställen blir berättandet lite väl yttligt och onödigt omständigt, men i huvudsak klarar hon balansgången. En rolig bok för den som vill besöka Asien.

Stig Hansén

Barbro Karabuda. OLIVKUSTEN. 165 s. Gidlunds 1980. Pris: ca 63:–

ISBN 91-7021-291-0

”Olivkusten” är något så enastående som en roman från ett land i tredje världen, skriven av en västeuropé. Barbro Karabuda tycks därtill väl skickad, iallafall att döma av hennes filmer från makens Turkiet.

Persongalleriet (den socialistiske servitören och hans flickhustru, turisterna, strykhundarna, den kuschade författaren Orhan, m fl) är mycket löst sammansatt och ger författaren möjlighet att tydligt och klart teckna en bild av förhållandena i ett hårt styrt land i tredje världen av idag.

Det märks tydligt på språket att Karabuda också är verksam som journalist. Det flyter raskt fram, utan att förfalla till slentrianmässigt skrivande.

Jag tycker om denna bok och rekommenderar den gärna.

Matz Davidsson

Peter Lindfors. RESA MED CORTEZ. 142 s. Rabén & Sjögren 1979. Pris: ca 24:50

ISBN 91-29-53786-X

Ännu en diktsamling som griper tillbaka på renässansen för att söka efter de myter som är osynliga i vår tid. Konquistadoren Cortez' fiktiva loggbok om erövringen av aztekernas rike 1519–21 löper parallellt med Lindfors' egen dagbok från Stockholm 1977–78.

Ett instrument ”finstämt intill oigenkännlighet”, kallar författaren sin verklighet. Hans längtan efter äventyr, stora passioner och idéer får sitt utlopp i den fantastiska berättelsen om Cortez. ”Jag ville se allt hända i en annan kronologi”, säger han i en av de vackra och tänkvärda kärleksdikter som finns i bokens första häft.

Annars är det främst den suggestiva språkrytmen i aztek-sviten som övertygar. Den inhemska delen blir så småningom mer mystifierande än klargörande. Så blir också Lindfors en sömlös dragon ”på jakt efter guld och en kultur.”

Roy Isaksson

Curt Lundberg, Odd Uhrbom. I JÄRNETS BALTE. 160 s. Liber 1979. Pris: ca 100:– ISBN 91-38-05099-9

Odd Uhrbom var en av de fotografer som på 60-talet förnyade den svenska dokumentärfotografen med boken ”Gruva”. Här arbetar han vidare i samma tradition.

Den här gången berättar han och journalisten Curt Lundberg om järnhanteringen i Bergslagen. Boken inleds med ett historiskt avsnitt. Författaren följer sedan järnet från gruvan till stålverket. Bilderna är dramatiska utan att för den skull verka förljugna. De visar det dagliga slitet i arbetet men också att där finns arbetsglädje och solidaritet arbetarna emellan.

Det här är en bok som man kan läsa länge. Bilderna berättar mer och mer för varje genomläsning och texten ger värdefull information om människor och arbete i Bergslagen. Boken inleds med ett historiskt avsnitt. Författarna följer sedan järnet från gruvan till stålverket. Bilderna är dramatiska utan att för den skull verka förljugna. De visar det dagliga slitet i arbetet men också att där finns arbetsglädje och solidaritet arbetarna emellan.

Tommy Arvidson

Tomas Löfström. DALEN DÄR BUDDHA DÖR. Reseskildring från Ladakh. Ill. Foton. 291 s. Wahlström & Widstrand 1979. Pris: ca 75:– ISBN 91-46-13479-4

Ladakh ligger inklämt i ett hörn, där Indien, Pakistan och Kina möts. Politiskt tillhör det Indien, kulturellt närmast Tibet. Buddhismen är majoritetsreligion och klostren har haft stort inflytande. Högt upp (på över 3 000 meter över havet) har Ladakh ändå länge legat centralt. För möttes flera karavanvägar i huvudstaden Leh. Idag är karavanvägarna stängda. I stället har Ladakh blivit ett viktigt indiskt militärt basområde. 1974 öppnades Ladakh för den internationella turismen. Tomas Löfström var där 1978 och skildrar en kultur i upplösning. ”dalen där Buddha dör”. Hans bok väver samman direktnyck, egna reflektioner och litteraturreferat. Allt är välskrivet, både poesi och fakta. Men naturligtvis kan man ibland sätta frågetecken i kanten, både när man skulle vilja veta mer, och när författaren inte riktigt lyckas övertyga (t ex om nödvändigheten i ”buddhismens kris”).

Erik af Edholm

Henning Mankell. FÅNGVÅRDSKOLONIN
SOM FÖRSVANN. 144 s. Ordfron 1979. Pris:
ca 70:--

ISBN 91-7324-123-7

Detta är Henning Mankells fjärde roman. I
likhet med de andra handlar den om situatio-
nen i Sverige.

Handlingen är enkel nog: en medelålders
polisman ger sig av tillsammans med en yr-
kesspelare för att leta efter en nedlagd och
bortglömd anstalt för rattfyllerister. En rese-
montör och en ung idealistisk naturveten-
skapsman sluter sig till dem. Deras ORO slu-
ter dem samman. En hel sommar tillbringar de
på denna anstalt i de djupa norrländska sko-
garna. De diskuterar tidsläget och får uppleva
märkliga ting. Esmeralda och Juno löser dem
till sist ur förslamningen.

Mankells bok är tänkvärd, underfundig och
nöjsam. Det är en bok att ta till när man be-
höver roas och uppmuntras utan att helt förlö-
ra verklighetsförankringen.

Om den säger något väsentligt om oss? Ja,
det tror jag bestämt!

Kaj Svensson

Jan Myrdal. KAMPUCHEA HÖSTEN 1979.
102 s. PAN/Norstedts 1979. Pris: ca 38:--

ISBN 91-1-791741-7

I text och bild, rakt och enkelt, beskriver Myr-
dal läget för Demokratiska Kampuchea, så
som han såg det på sin resa i september 1979.

Finns det någon framtid för Kampuchea?
Demokratiska Kampuchreas regering kontrol-
lerar 25 procent av landet, vietnameserna och
Heng Samrin kontrollerar 25 procent resten är
"ingen mans land". Bakom Vietnam står Sov-
jet med hela sin supermaktstyngd. Bakom ge-
rillan står folket, men vad händer om folket tas
bort?

Boken innehåller också en samling debatt-
inlägg från tiden februari-oktober 1979. Ty-
värr blir det några upprepningar eftersom alla
inläggen handlar om samma sak: Kampuchreas
kamp och rätt till nationellt oberoende.

Bengt-Olof Lindbergh

Gunnar Nyström. JÄRNETS MÅN. En järn-
bruksarbetares hågkomster. Illustrationer
Bert Olls. 150 s. Ordfront 1979. Pris: ca 65:--

ISBN 91-7324-108-3

Gunnar Nyström har efter ett långt liv som
järnbruksarbetare i Hofors och i folkbildning-
ens tjänst satt sig att skriva ner sina minnen.

Den första boken heter "Innanför Röda stake-
tet" och har nu följts upp av ytterligare en.

På ett nästan väl knapphändert språk berättar
Nyström om arbetet på järnbruket och om
livet på bruksorten. Han ger även korta in-
blickar i fackligt och politiskt liv. Särskilt im-
ponerande är hans strävan att förkovra sig
genom att fördriva sina semestrar på olika
kurser.

Jag rekommenderar gärna boken, med en
önskan att Gunnar Nyström ska berätta mer.

Matz Davidsson

Ingrid Segerstedt-Wiberg. DEN SEGALIVS-
VILJAN. Flyktängöden under förintelsens
och förvirringens tid. 208 s. Liber 1979. Pris:
ca 67:--

ISBN 91-38-05011-0

Memoarförfattarinnan har upplevt "starkare
än någonsin att det finns en skyldighet att
berätta om hur de dåtida flyktängarna mottogs
här i landet". Det är nyttig läsning. I en tid då
förnuftet satts på undantag visade Segerstedt-
Wiberg prov på moral och oräddhet, när hon
från 30-talet arbetade med att hjälpa judiska
flyktingar till Sverige undan förföljelserna i
Tyskland. Med frivilliga medel, under stora
problem drev flyktingkommittén i Göteborg
bl a ett barnhem. Den svenska flyktingpoliti-
ken var kallsinnig och myndigheternas mot-
stånd hårt; den politiska opportunismen tri-
umferade.

Vid krigsslutet kom de baltiska flyktängar-
na. Författarinnan nyanserar åtskilligt bilden
av dessas tyskvänlighet. Man behövde inte
vara nazianstucken för att man var nationalist
och antisovjetisk. I takt med att hotet med
nationens ökad från Sovjet flyttade Balticums
traditionella tyskfientlighet över på ryssarna.

Mats Miljand

Léopold Sédar Senghor. DE STORA ELE-
GIERNA OCH ANDRA DIKTER. Elegierna
tolkade av Malou Höjer och Artur Lundkvist,
övriga dikter av Ingemar och Mikaela Leck-
ius. 107 s. Bonniers 1979. Pris: ca 50:--

ISBN 91-0-044242-9

Senghor, president i Senegal och en av Afrikas
stora diktare, företräds i detta urval med sex
stora elegier från 70-talet samt äldre och korta-
re dikter ofta skrivna för afrikanska instru-
ment. I förstone kan han genom sina kompak-
ta och ordrika dikter synas snårig och oklar.
Detta intryck viker snart för bilden av landsfa-
dern och ideologen som predikar demokratisk
socialism och *négritude*, dvs självmedveten-
het hos de svarta.

I elegierna besjunger han "ett fredens para-
dis". I de andra dikterna har han "blivit bard
för att nämna dig vid namn". Det är den svarta
kvinnan han hyllar, och det är ingenting mind-
re än ett "stormangrepp från mitt lovsjungan-
de hjärta".

Samlingen avslutas med kommentarer och
ordförklaringar.

Roy Isaksson

Facklitteratur

Bortho Strauss. TILLÄGNAN. Övers. Hans Levander. 140 s. Norstedts 1979. Pris: ca 59:-- ISBN 91-1-791151-6

Strauss, född i DDR, dramatiker i Västyskland, har nyligen spelats i Sverige. Är det skäl till att översätta hans roman? Misslyckad spekulation, hoppas jag? Fanns inget värdefullare från 1979 att översätta?

Strauss representerar en berättartradition, som ur alla synvinklar kontrasterar mot Bölls och Grass' konkreta, utåtvända, sociala. Den tunna, navelskådande, abstrakta berättelsen vill demonstrera hur viljestyrka och social förmåga klippas av intill rent fysisk destruktion av andlig nöd, här försäkrad av en älskad kvinnas flykt. Att borttynandet försiggår i ett politiskt och socialt kaotiskt Berlin är endast en upplysning på baksidan. "Småborgerlig skruppemelankoli" blir både berättarjagets dom över sig själv och läsarens över berättelsen.

Hans Berg

Rita Tornborg. SALOMOS NAMNSDAG. 310 s. Bonnier 1979. Pris: ca 98:--

ISBN 91-0-044081-7

Sverige, sett ur invandrarperspektiv, är den ovanliga huvudpersonen i Tornborgs rapsoiska berättelse. Själva författarinnan född i Polen, de flesta romanfigurerna är polacker, förtrogenheten alltså lika god i hemlandsminnena som i gradperspektiven på välfärdssverige. Person- och miljöbeskrivningens intimitet understryks av skickliga glidningar i berättarperspektivet; Ahlin anas bakom tekniken, liksom Delblanc bakom bisarra skrönor och lösknäppt romanarkitektur. Glittrande humor och dubbelbottnad ironi slår ibland över i sti-

listisk överarbetning. Titeln antyder en rättvis domare över svenskens avtynande känslösvärld, ogrundade främlingshat och enkelspäriga världsuppfattning. Boken fick fina recensioner i höstas, men stramare ekonomi, någons slags intrig och ett uns av social eller politisk tendens skulle för undertecknad göra den mer njutbar som helhet.

Hans Berg

Inger Wahlöö. ÄN DESS SÖNER FINNS. En dokumentärroman. 285 s. Norstedts 1979. Pris: ca 90:--

ISBN 91-1-791032-3

När Inger Wahlöö kommer till Polen för att arbeta som Expressens utrikeskorrespondent möter hon ett kallt, ogästvänligt land med stor varubrist, men där de flesta praktiska problemen för hennes del kan lösas med mutor.

Channa Bankier. HEMIFRÅN. Bok med bilder. 96 s. Bildförlaget Öppna Ögon, Stockholm 1979. Pris: ca 64:--

ISBN 91-85906-02-6

En bilderbok med ganska bra tryck och prydlig layout. De flesta bilderna är blyertsteckningar i en sorts associativ teknik. Det är dekorativa bilder som arbetar i ytan. Människorna, oftast kvinna/man, ensam kvinna, kvinnansikte är det mest uttecknade. Rummet eller landskapet i övrigt antyds av tecken, symboler, ofta "österlands"-inspirerade. Boken är indelad i sju delar, var och en består av bilder ordnade som en serie, med en dikt som sammanhållande och förklarande text. "Hemifrån samlar ihop den radikala 60-talsgenerationens längtan och besvikelser." Så står det i förordet av Ingela Lind, men är svårt att urskilja i bilderna. Teckningarna handlar mest om sexualitet av det kyliga slaget. Jag tycker de är manierade och ganska grundna, de berör inte mig särskilt mycket.

Ulla Wennberg

Eva-Lis Bjurman, Lars Olsson. BARNARBETE OCH ARBETARBARN. 86 s. Nordiska museet 1979. Pris: ca 29:-- ISBN 91-7108-170-4

Häftet består av två korta uppsatser: "Barnarbete i den svenska industrin" av Lars Olsson och "Barnarbetet i 1892 års betänkande" av Eva-Lis Bjurman. Drygt hälften av texten består av uppteckningar ur Nordiska museets arkiv. Kvinnor och män berättar om sin barn-dom. Tiden är sekelskiftet.

Barnarbete är ingen ny företeelse i historien, men i industrialismens barndom ändras dess karaktär. Barnen skall inte längre lära sig ett yrke utan skall blott övervaka maskinerna.

Fattigdom tvingade familjer att skicka ut ungarna att arbeta. Barnarbetet var dåligt betalt och således lönsamt för fabriksägarna.

Barnarbetet reglerades i lag 1881. Men så hade industrin redan infört nya maskiner, som gjorde barnen överflödiga.

Sophie Hedin

Erik Blomberg. HUR ÄR KRIGET MÖJLIGT? och andra politiska artiklar. Urval och förord Margareta Zetterström. 250 s. Kulturfront 1979. Pris: ca 50:-

ISBN 91-85166-14-4

Skrivna 1931-58 rör artiklarna ämnar med anknytning till motsatsparen demokrati/fascism och krig/fred.

Blombergs framställning är inte invändningsfri. Är den borgerliga demokratin en "chimär"? Hur kunde en fram- och klarsynt intellektuell som Blomberg hamna så bortotok vid Sovjets överfall 1939 på Finland? Ty att ömma för krigets offer men inte utpeka angräparen är att försvara aggressionen. Borde han inte ha insett att världskriget från de angripna staternas sida var rättfärdigt försvar?

"Fred, överlevnad," anpassning eller oertgerligt försvar av alla staters suveränitet? Så ställs alternativt denna förkrigsvär. Historien anger inte hur valet bör träffas. Men boken är värdefull för nutida läsare som vill lära av Blombergs och hans samtida meningsfränders misstag. Förordet undviker denna frågeställning helt tyvärr.

Ingemar Folke

Harald Blomberg. OPPOSITION - EN SINNESSJUKDOM? Om rysk politisk psykiatri. 164 s. Oktoberförlaget 1980. Pris: ca 73:-

ISBN 91-7242-180-0

Det sovjetiska samhället är numera så utvecklats att kriminalitet, alkoholism, nervösa besvär etc inte behöver existera, lika lite som avvikande politiska och religiösa idéer. Men sådant existerar ju - hur förklaras det? Jo, eftersom samhället är friskt, måste det vara

individerna som är sjuka. Följaktligen måste politisk opposition bero på sjukdom i hjärnan. Det har föranlett myndigheterna att tvångsintusentals människor för vård av "smygande schizofreni", "paranoida reformistiska vansinnesstämningar" och liknande symptom.

Psykiatern Harald Blomberg har undersökt missbruket av den ryska psykiatri och de problem oppositionen ställs inför. Vittnesbörd redovisas bl a från de f d politiska patienterna Bukovskij och Grigorenko samt från den f d psykiatern vid Serbskijinstitutet Juri Novikov.

Pär Gustafsson

Nigel Calder. EINSTEINS UNIVERSUM. Övers. Jan Wahlén. 242 s. Brombergs 1979. Pris: ca 85:-

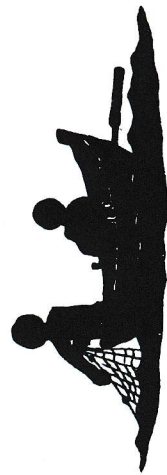
ISBN 91-85342-84-X

Boken skrevs lagom till 100-årsminnet av Einsteins födelse, som uppmärksammades stort i USA. Att Brombergs ger ut boken på svenska är lovvärt, då böcker i populär naturvetenskap är sällsynta i vårt land.

Calders självpatagna uppgift att "förklara" Einsteins teorier är inte lätt, då begrepp och fenomen ofta går utanför människors direkta erfarenheter. Resultatet är i huvudsak bra. Calder lägger vikten vid den allmänna relativitetsteorin och utgår hela tiden från de senaste vetenskapliga rönen. Boken diskuterar också Einsteins stora misstag att ta avstånd från den framväxande kvantteorin. Till sist skisseras linjerna i den forskning, som ska svara på frågorna kring universums historia och framtid.

Till bristerna i boken hör en viss journalistisk ytlighet och en lång rad rena sakfel, främst i siffermaterialet.

Finn Karlsson

Kenneth Clark. KONSTVERKET BERÄTTAR. Övers. Nils Kjellström. 167 s. Forum 1979. Pris: ca 115 kr

ISBN 91-37-06898-9

Det finns de som rusar genom all världens konstmuseer, för att sedan kunna rabbla upp alla konstverk de sett. Det är en metod att betrakta konst, men den framstående engelska konstkännaren Clark redovisar ett alternativ i sin bok.

Han har valt ut sexton tavlor av lika många konstnärer. Det är namn som Leonardo da Vinci, Rembrandt, Tizian, Goya och Turner. Han beskriver sina känslor och reflektioner samt naturligtvis bakgrundsfakta inför mästerverken. På så sätt skolas läsaren i ett sätt att betrakta konst.

Som Clark säger; stora konstverk är också djupa och det krävs aktiv medverkan av åskådaren och på nybörjarstadiet ett visst mått av självdisciplin för att se på målningar. Att läsa hans frikostigt illustrerade bok är en bra början.

Staffan Glassel

DET FINA I KRÅKSÅNGEN. Bildantologi. Red. Jessica Kempe, Thomas Millroth, Birgit Ståhl Nyberg. 120 s. Bildförlaget Öppna Ögon. Stockholm 1979. Pris: ca 80:-

ISBN 91-85906-00-X

Detta är det konstnärsägda Bildförlaget Öppna Ögons första bok. En antologi med både bilder och texter, ett urval av det som skickats in som svar på ett upprop. Ett sextiototal olika bidragsgivare finns med, och bilderna dominerar som sig bör. Fotografier, träsnitt, etsningar, teckningar, målningar mm (allt återgivet i svartvitt) som handlar om de mest skiftande ämnen såsom svensk natur, barn, djur, arbete, kärlek, byråkrater. Det är så sinsemellan olika upphovsmän som exempelvis Göran Brunius och Petter Zennström. Boken innehåller en hel del fina bilder, men det är svårt att urskilja det tema som givit boken dess namn, hur

mycket än förordet försöker pressa in bidragen under denna vaga titel.

En stor brist är att boken har en dålig layout, t ex alltför många utfallande bilder.

Ulla Wennberg

Gunnar Elveson. BILDEN AV INDIEN. 100 s. Avd. för Litteratursociologi, Uppsala Universitet 1979. Pris: ca 46:-

ISBN 91-85178-08-X

Gunnar Elveson. REPORTAGET SOM GENRE. 96 s. Avd. för Litteratursociologi, Uppsala Universitet 1979. Pris: ca 59:-

ISBN 91-85178-07-1

Pressforskaren Gunnar Elveson dog 1978 innan hans doktorsavhandling avslutades. Nu har hans efterlämnade manuskript redigerats och resulterat i två böcker.

I "Bilden av Indien" diskuterar Elveson tidningen Vi som sedan andra världskriget haft ett stort inslag av internationella reportage som gällt u-landsproblem. Han har studerat Vi:s årgångar från 40-talet fram till 1970 och då speciellt Indienartiklarna. Han belyser hur medvetandet förändras och hur Indienbilden ändrar form. Elveson behandlar också flera viktiga rapportböcker av bl a Jan Myrdal och Artur Lundkvist.

I "Reportaget som genre" ställer Elveson bl a frågan om reportaget är litteratur och om det finns en levande reportagetradition. Han tar också upp övergripande frågor såsom objektivitet och subjektivitet. Han går igenom reportagets historia och behandlar viktiga namn såsom Kisch, Orwell och Ivar Lo.

Tyvärr blir boken "Reportaget som genre" lite suddig och alltför mycket refererande. Den har dock mycket att ge för den som är intresserad av pressforskning. "Bilden av Indien" ger betydligt mer med sin konkreta bild och redogörelse och den är mer lättillgänglig. Båda rekommenderas dock och tillsammans ger de en genomarbetat överblick över reportagets historia.

Stig Hansén

FATABUREN. Nordiska museets och Skansens årsbok. Red. Gunnar Ternhag. 187 s. Nordiska museet 1979. Pris: ca 60:-
ISBN 91-7108-175-5

"Fataburen 1979" handlar helt igenom om svensk folkmusik. Stefan Bohman tar i en väl-dokumenterad artikel upp folkmusiken på Skansen. Ville Roempe beskriver spelmansstämornas framväxt med utgångspunkt från Jämtland. Folkmusiken i radion tas upp av Märta Ramsten. Vidare finns artiklar om rim Orust samt fotografen Karl Lärkas spelmans-porträtt.

Alla dessa artiklar är grundade i konkreta undersökningar, vilket gör att de är väldigt lärorika. Det gäller dock inte Jan Ling som i sin mer allmänt hållna artikel drar vittgående slutsatser ur ett ganska magert bakgrundsmaterial.

Boken är fint inbunden och innehåller en mängd fina fotografier. Det här är en välkommen utgåva för alla folkmusikvänner och den rekommenderas varmt.

Börje Löfgren

FOLKET I BILDS FOLKBOKSSERIE 1940-60 - en anoterad förteckning. Av Johan Brinck, Jan Jensen, Thomas Olofsson, Tomas Rydholm, Svante Svärd, Katarina Wicksell. Litteratur och samhälle. Meddelande från Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala. Årg 15. 1979. Nr 2/3. Projektet populärlitteratur i Sverige 1830-1970. 123 s.

ISSN 0345-6889

Bibliografin är gjord av sex elever vid Bibliotekshögskolan som ett specialarbete. Den förtecknar folkbokseriens 188 böcker kronologiskt med uppgifter om upplagestorlek, pris, serietillhörighet, förordens innehåll utöver vanliga bibliografiska uppgifter och handlingsreferat. Dessutom finns register över författare, titlar, förordsförfattare, förlag till 1:a svenska utgåvan, illustratörer, översättare och slagord.

72

Det är alltså en innehållsrik och mycket välkommen skrift, som gör det möjligt att värdera och diskutera folkbokseriens betydelse. Svagheten är annotationerna, som kunde varit mer enhetliga och ansade. De flesta är rena handlingsreferat medan andra har värdeomdömen och utvecklingar.

Marie-Louise Persson

Tore Frängsmyr. FRAMSTEG ELLER FÖRFALL. Framtidbilder och utopier i västerländsk tanketradition. 276 s. Liber 1980. Pris: ca 45:-

ISBN 91-38-04851-5

I denna bok behandlar Tore Frängsmyr framtidens bilden hos olika författare och utopister i Västerlandet från Hesiodos (700 f Kr) till William Morris och Jules Verne. Det är brännande politiska och sociala problem som diskuteras. Just i vår tid är det nödvändigt att läsa och ta ställning såväl till Platon som till Moores och Campanellas utopier som till diskussionen mellan Morris och Bellamy.

Frängsmyr är oerhört sakkunnig och hans arbete är läsvärt. Detta gäller särskilt kapitlet om Morris och Jules Verne. Men det är synd att de akademiska "spelreglerna" inte låter texten bränna till, att hänvisningar endast får göras till döda eller nästan döda utlänningar eller till akademiska verk.

Filosofin finns, som Lars Gustafsson påpekat, också efter arbetet vid landsvägskanten. Framför allt vid landsvägskanten!

Svante Svensson

Thomas Fürth. DE ARBETSLÖSA OCH 1930-TALSKRISEN. En kollektivbiografi över hjälpsökande arbetslösa i Stockholm 1928-1936. Ingår i serien Stockholmsmonografier utgivna av Stockholms kommun. 301 s. Tabellbilaga 95 s. Almqvist & Wiksell 1979. Pris: ca 81:-

ISBN 91-85676-02-0
ISBN 91-85676-04-7 (tabellbilaga)

Vilken historisk betydelse skall tillmätas 1930-talsdepressionen med dess massarbetslöshet? Innebar den ett nytt skede i svensk samhällsutveckling, karaktäriserat av en ny syn på sociala kriser som förde samhällsklasserna närmare varandra och som pekar fram mot uppbyggnaden av Välfärdssverige, eller skall krisen ses endast som en parentes i en längre utveckling där helt andra faktorer varit avgörande?

För att besvara denna bland historiker och ekonomihistoriker omtvistade fråga har Thomas Fürth i sin doktorsavhandling, ingående i forskningsprojektet "Kris och krispolitik i Norden under mellankrigstiden", valt att undersöka de arbetslösa sociala villkor med hjälp av hittills outnyttjat källmaterial.

Resultaten, som delvis presenteras i form av ett antal engagerande individstudier, pekar på nödvändigheten av att se 1930-talskrisen som inledningen till en ny fas i Sveriges sociala och politiska historia.

Bo F. Mårtensson

Uno Hemroth. SYDSVENSKA BONADSMÅLARE 1750-1850. Deras miljö och sociala bakgrund. With an English summary. 208 s., 30 färgplanscher. Nordiska museet 1979. Pris: ca 150:-

ISBN 91-7108-174-7

De sydsvenska målade bonaderna har inte varit lika uppmärksammade inom folkkonsten som det berömda dalmåleriet. För att råda bot på den bristen har Uno Hemroth sammanfattat den tidigare forskningen om bonadsmålare, och lagt till en del eget. Han diskuterar bonadsmålarnas förlagor i form av kyrkmålningar och bilder i religiös litteratur, hur man

framställde färger, i vad mån målnarna hämtat drag ur den samtida folkkulturen till sina målningar, målnarnas sociala ställning och mycket annat. De materiella förutsättningarna för måleriet skildras sålunda ingående; omvänt saknas nästan helt en konstvetenskaplig stilanalys. Det är därför med en viss tvekan som man accepterar baksidestextens ord att detta är den efterlängtade sammanfattande framställningen om sydsvenskt bonadsmåleri.

Bo Nilsson

Disa Håstad. SAMTAL MED SOVJETISKA FÖRFATTARE. 235 s. Ill. Författar- och utelregister. Askild & Kärnekull 1979. Pris: ca 59:-

ISBN 91-7008-895-0

En vanlig missuppfattning är att den sovjetiska litteraturen är delad i en inofficiell, förbuden del av hög kvalitet och en officiell, tillåten som bara består av usla partiförfattare. Håstad bok visar att så inte alls är fallet. Det finns en rad utmärkta författare som fortfarande kan publicera sig. Däremot är de nästan utan undantag inriktade på den privata sfären, på skildringar av medelklassen eller landsbygdsfolk. "Vad arbetarlitteraturen beträffar, som ni frågade om, tror jag att det är omöjligt att skriva om dem. Det finns inga hjältnar från arbetarklassen." Så säger Georgij Vladimov, en av de få som överhuvudtaget skriver om arbetarna.

Boken ger en bra översikt över de bästa sovjetiska författarna i eller utanför Sovjetunionen, deras viktigaste verk och inställning till litteraturen.

Dan Israel

Anders Persson. FINLANDS SAK VAR SVÅR. 200 s. Ordfront 1979. Pris: ca 79:-
ISBN 91-7324-125-3

En mycket bra bok om finsk-ryska vinterkriget 1939-40. Det anmärkningsvärda med vinterkriget är, menar författaren, att det är den enda gången som det finska folket har slagits för sin frihet och självständighet helt av egen

73

kraft. Företrädare för storindustrin hade varit mycket angelägna att nå en överenskommelse med Sovjetunionen. Varför svek då inte de tongivande inom Finlands överklass just denna gång? Persson skriver: "När Sovjetunionen oväntat anföll på morgonen den 30 november *vingades* också 'herrskalet' att sätta sig till motvärm för att rädda *sina* intressen. Någon skyddande bundsförvant fanns inte. Tyskland svek. Kvar fanns bara det finska folket som slogs för *sina* intressen, som de alltid gjort under historien när deras land hotats." Alltså, är bokens slutsats, var det inte folket som ställde sig på Mannerheims sida, utan Mannerheim som ställde sig på folkets.

Håkan Ågren

Resar-Herman Jakobsson, Roger Kellerman. SVEAGRUVAN PÅ SPETSBERGEN. En dokumentation. 184 s. LT 1979. Pris: ca 71:-

ISBN 91-36-01289-0

Författarna skriver om en kolgruva, som ett svenskt företag startade på Spetsbergen 1917. Redan 1909 hade man intresserat sig för kolföremåster på Spetsbergen och under åren 1917-1925 drevs Sveagruvan i svensk regi. Detta var en period då det var en betydande kolbrist i Sverige. Staten engagerade sig också efter en tid i gruvdriften.

Boken inleds med en historik. Huvuddelen är dock ett antal berättelser av personer som deltagit i arbetet på Spetsbergen. Såväl arbetare som arbetsledning har gett sin syn på livet där. I bilagor redovisas den svenska riksdas-

gens debatter och beslut med anledning av Sveagruvan.

I dokumentationen ingår också rikligt med fotografier. Det är både nytagna bilder och bilder från den tid berättelserna handlar om.

En läsvärd bok om en intressant period i svensk indistrihistoria.

Bo Lundberg

Harry Jä v. KONST ÄR KVALITET. Kulturpolitisk inlägg och utblickar. 364 s. Cavefors 1979. Pris: ca 80:-

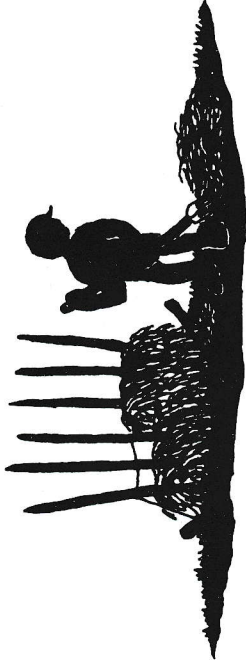
ISBN 91-584-0016-8

Boken består av essäer och polemik från sent 70-tal om kvalitetskrav i konsten (som Järv är för), om biblioteken som mänsklighetens min-

ne, om Helsingforsavtalet, om Peter Weiss' drama "Processen" och balansgången mellan yrtrandefrihet och konstnärlig integritet. Fallet "Processen" gäller den debatt som följde i kölvattnet på Weiss' dramatisering av Kafkas roman. Järv kritiserar dramatiseringen på flera sätt; den är för abstrakt, går stick i stäv med Kafkas egna intentioner och kränker en (visserligen avliden) författares konstnärliga integritet. Järv tillför inte sakfrågan några principiellt nya synpunkter. Många artiklar är dessutom rena referat, som knappast kan försvara sin plats i en essäsamling.

Boken är rikt illustrerad, en genomgående svaghet är dock att bildtext och löpande text inte är synkroniserade; samma information återkommer ofta två gånger.

Kent Begler

KRISTOFFER SJULSSONSMINNEN - om Vapstenslapparna i början av 1800-talet upptecknade av O.P. Pettersson. Red. Louise Bäckman och Rolf Kjellström. 341 s. Nordiska museet 1979. Pris: ca 115:-

ISBN 91-7108-129-1

I början av detta sekel samlade den f d folkskolelärares Olof Petter Pettersson in detta material om Vapstenslapparna, hemmahörande i Tärnafjällen, från framförallt Kristoffer Sjulsson, därav bokens titel. Nu handlar den inte bara om Sjulssons personliga minnen utan boken framstår som ett dokument över Vapstenssamernas liv och leverne som det tett sig genom generationerna. Vi delges samernas syn på natur och människa, jakt och fiske, familjeförhållanden, klädedräkt, husgeråd, kåtaseder och skrock, högtider och högtidssejder, renskötsel mm.

Nordiska museet ska ha heder av att publicera detta verk som framstår som ett av de mest kompletta efter Schefferus "Laponia" (utg. 1673). Bäckman och Kjellström har gjort ett gott arbete genom bibehållandet av originalspråket, de fylliga textkommentarerna samt den samiska ordlistan.

Bo Morgell

Jack Lindblom. VÄVDA TAPETER. 178 s. LT 1979. Pris: ca 165:-

ISBN 91-36-01116-9

Genom 41 färgbilder, 84 svartvita bilder och en teknik- och motivintresserad text ger oss författaren en hastig genomgång av den vävda tapetens historia i europeisk tradition, från dess början i 500-talets koptiska mönstrade

textilier till 1900-talets svenska textilkonst, med namn som Märta Måås-Fjetterström.

Vi förs runt i flandriska och franska textila verkstäder. Vi visas in i slott men knappast i koja. Norges speciella bildvävnadstradition, uppbyggen av allmog, nämns bara så mycket att vi hinner bli intresserade. William Morris blir någon som väver "blodlösa medeltidspastischer" - men samtidigt den som gör senare hantverksrörelser i Europa möjliga.

En vacker bok, som inspirerar att ställa frågor - vilkas svar vi får söka på annat håll.

Eva Myrdal

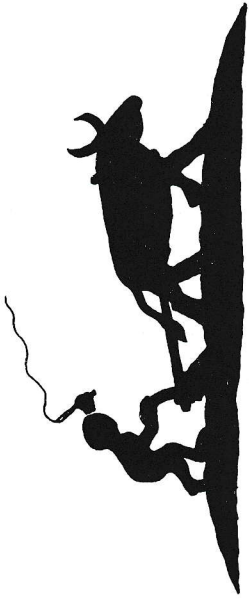
Irene Mattsson. BILDEN RÄDDAS. Tillvaratagande och restaurering av gamla glasplåtar och fotografier. 89 s. Nordiska museet 1979. Pris: ca 95:-

ISBN 91-7108-156-9

Irene Mattsson har under tio års tid som bildredaktör för sockenmonografien "Målning. Ur en sockens historia" utfört ett imponerande arbete med restaurering av gamla fotografier.

Den här boken är en redovisning av det arbetet. I instruktiva "steg för steg"-bilder visas hur fotografierna räddats. De metoder hon använt är dels sådana som hon experimenterat fram själv, dels sådana som är hämtade ur äldre fotolitteratur. När bilderna varit färdigrestaurerade har ett mödosamt identifieringsarbete vidtagit. På många av glasplåtarna har inte någon ledråd funnits om vilka de avporträtterade är. En bok till nytta och glädje för alla som sysslar med äldre fotografiskt material.

Tommy Arvidson

Germund Michanek. SKALDERNAS KONUNG. Oscar II, litteraturen och litteratörerna. 435 s. III. Norstedts 1979. Pris: ca 135:– ISBN 91-1-793352-8

Michanek fick sitt lystmäte då han fann Bernadotteska Familjearkivet. Oscar II, kung 1872–1907, brevväxlade med flera författare och kulturpersonligheter. Han hade egna litterära ambitioner men var framförallt *Kung*. Han gynnade de trogna undersåtarna och motarbetade dem han avskydde.

En av hans lojala springpojkar var den motbjudande Carl David af Wirsén, akademins sekreterare 1884–1912. Genom att schackra med invalen kunde de hålla nästan alla författare utanför akademien och även utestänga litteraturhistorikern Schück. Lismande brev och dikter belönades flitigt. Kungen kom att på ett avgörande sätt påverka Snolllskys lyrik.

Kungens förakt riktades näst efter Björnson mot "den otäcke Strindberg". Giftsåtalet 1884 initierades troligen inte av kungahuset, men det gillades.

Ett otal citat ur brev och dikter ger en god inblick i det oscarianska hyckleriet.

Lars Andrée

Gunnar Ollén. SVENSK AMATÖRTEATERHISTORIA 1865–1978. Med bygde- och friluftsspel, studentteater och spex, kyrkospel, dockteater, skapande dramatik och studieförbundsteater. 279 s. LT 1979. Pris: ca 125:–

ISBN 91-36-01410-9

Boken är tung och antagligen svårsläst, säger författaren. Men jag har sällan stött på ett verk

– så späckat med fakta – som varit mer lättläst och mer njutbart. Inte minst har den föredömliga uppdelningen av kapitlen i smärre delar bidragit här till. Addera sedan de, i många fall, unika foton, och det ovärderliga personregistret, och du har ett uppslagsverk som inte får saknas på någon Thaliaväns hylla.

Vad sägs t ex om August Strindbergs försök att driva en egen teater i Köpenhamn, den unge Ingemar Bergman, som apterade predikstolen till skampåle och belönades med kyrkans förbannelse, eller Victor Sjöström som använde sitt eget, högst personliga möblemang vid uppsättningen av "Pygmalion"? Som amatörer!

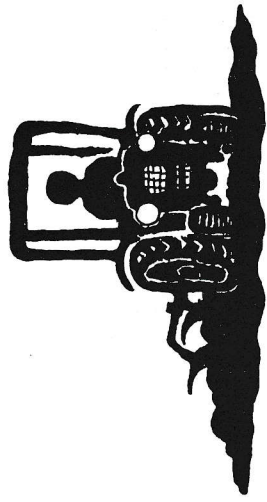
Birger Andersson

Marja Ruta. BILDERBOK. 72 s. Bildförlaget Öppna Ögon, Stockholm 1979. Pris: ca 60:– ISBN 91-85906-01-8

Öppna ögon är ett nytt bildförlag som ägs och drivs av 140 konstnärer och författare. Meningen är att man skall föra kamp mot de kommersiella bilderna, genom att sprida konstbilder i stora, icke-numrerade upplagor och ge ut texter till dem.

Marja Ruta är vardagsskildrare i det avgasernas, förorternas och köpcentrumens Stockholm, där storögda ungar ofta står inklämda mellan bilar, höghus och grälände föräldrar.

Kontaktlöshet, trötthet, barns utsatthet i en taskig miljö är Rutas ständigt återkommande teman.

Formellt tycker jag hon är bäst när hon arbetar med gråskalorna. De rent svartvita linoleumsnitten blir lätt grova och dystra.

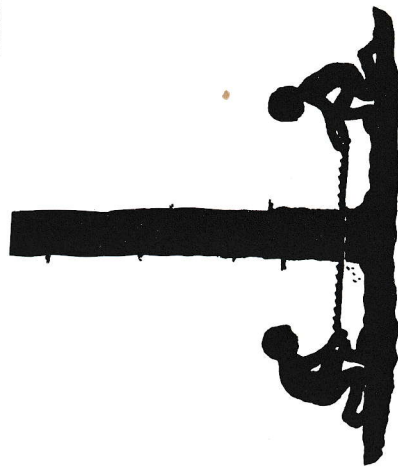
Varje bild är försedd med titel, men jag saknar uppgift om teknik.

Sophie Hedin

Här granskas myten om höginkomsttagarnas outhärdliga skattetryck. Skyttes undersökning från Malmö visar att rika oftast är sämre skattebetalare än fattiga, på grund av bl a en mycket liberal skattelagstiftning. Om slutsatserna inte är överraskande så har boken sitt värde i att de är mycket väl underbyggda. Författaren har lagt ner mycket arbete på att gå igenom offentliga uppgifter om skatter och inkomster.

Förutom att den ger en väldokumenterad bild av skattemoralen i landet är boken ett bra och pedagogiskt exempel på hur "undersökande journalistik" kan bedrivas, baserad helt på offentligt material. Skytte konstaterar att offentlig dataregistrering sätter "ett förtärligt vapen i händerna på den som vill undersöka verkligheten."

Lasse Linusson

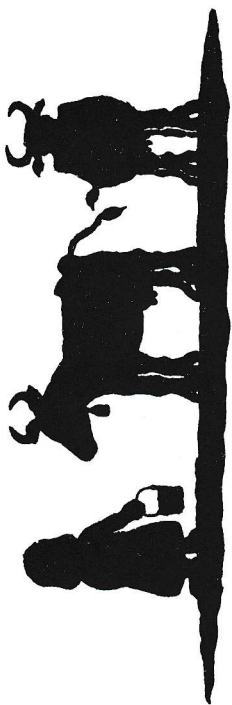

Lennar Schön. FRÅN HANTVERK TILL FABRIKSINDUSTRI. Svensk textiltillverkning 1820–1870. With an English summary. 232 s. Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia, Lund 1979. (Arkiv avhandlingsserie. 9.) Pris: ca 55:–

ISBN 91-85-118-338

Industrialismens genombrott i Sverige under 1800-talet är ännu långt ifrån utforskat. Författaren till denna bok har gjort en noggrann genomgång av källmaterialet rörande textiltillverkningens omvandling från hemslojds- och hantverksarbete till mekaniserad fabriksstillverkning för en större marknad. Resultatet är en komprimerad, tabell- och diagramspäckad, och därför kanske något tung läsning. För den som vill förstå dessa sammanhang är dock boken helt nödvändig. Författaren ställer en hel rad gamla "sanningar" på huvudet. Hans viktigaste resultat är att han sätter mekaniseringens genombrott inom textilindustrin i samband med varuproduktionens utveckling inom jordbruket och utbildandet av en inre marknad under första hälften av 1800-talet.

Bo Nilsson

Åke Svensson. TJECKOSLOVAKIEN 1968 – NÅGRA FOLKRÄTTSLIGA ASPEKTER. Uppsats i tillämpade studier i folkrätt. VI s. + 120 s. + appendix 43 s. Stencil, Uppsala 1979. Pris: ca 23:- inkl porto (köpes direkt av Åke Svensson, postgiro 91 52 35-6)

ISBN saknas

Bakgrunden tecknas snabbt, innan det viktiga händelseförloppet 1968 beskrivs. Därefter analyserar Svensson ingående de enskilda relevanta momenten i det folkrättsliga regelsystemet: krigsförbud i konvention, bilateral avtal och FN-stadga, förutsättningarna för ingripande enligt Warszawapakten samt läran om ojämlika fördrag. Ett kapitel ägnas den sovjetiska folkrättslärans utveckling till Brezjnevdoktrin.

Svensson behärskar sitt material väl och har sådana insikter i folkrätten att hans analyser blir intressanta. Språkbehandlingen är mycket god och bör göra uppsatsen användbar långt utanför fackmännens krets. Hårtill bidrar i hög grad även ett fylligt appendix upptagande de viktigaste folkrättsliga och politiska dokumenten i ämnet samt kartor.

Man önskar att ett förlag ville ge ut Svenssons arbete i tryckt form.

Ingemar Folke

TA STRID FÖR KÄRLEKEN – KAMP MOT PORR OCH PROSTITUTION. En antologi utgiven av Riksaktionen mot porr och prostitution. Red. Jeanette Gentele. Bidrag av Peter Larsson, Carl Gustaf Boëthius, Annika Nordin, Görel Byström Janarv, Kerstin Anér, Ethel Florén-Winther, Gertrud Aigner, Jan Myrdal, Jeanette Gentele, Eva Klintvall, Brynolf Wendt, Per Gröndahl. 144 s. Ordfront 1979. Pris: ca 28:-

ISBN 91-7324-116-4

Fler och fler människor börjar få upp ögonen för den människofientliga syn som kommer till uttryck i pornografin, och den inverkan den har. Porren och prostitutionen omsätter enorma penningbelopp, och det finns ett klart samband mellan prostitutionen och den ekonomiska brottsligheten.

Denna lilla pocketbok innehåller bidrag från personer med olika åsikter i mycket, men vilka samtliga ställt sig bakom den aktion mot porr och prostitution som startades av Folket i Bild/Kulturförbundet och där nu ett femtiotal organisationer ingår.

Boken stimulerar till debatt. Den beskriver läget idag och ger samtidigt små tillbakablickar.

Vi kan inte längre blunda för den skadliga inverkan som porren och prostitutionen har. Vi måste ta ställning mot detta onda – för kärleken och mänskligheten.

Marianne Fors

